

ARHIVELE NAȚIONALE ALE ROMÂNIEI

LA 175 DE ANI

**REVISTA
ARHIVELOR**

3/2006

Coperta I:

1881. Coperta felicitării adresate de C.F.R. Regelui Carol I cu ocazia proclamării Regatului României (parțial reconstituită).

Coperta a IV-a:

1925. Regina Maria împreună cu nepotul său, Mihai, în vârstă de 4 ani.

ISSN 1453 - 1755

ARHIVELE NAȚIONALE ALE ROMÂNIEI

REVISTA ARHIVELOR

ANUL LXXXIII VOL. LXX

Nr. 3/2006

Colegiul de redacție:

Acad. FLORIN CONSTANTINIU	ADRIAN SILVAN-IONESCU
CORNELIU-MIHAIL LUNGU	MARCEL-DUMITRU CIUCĂ
COSTIN FENEȘAN	MARIA IGNAT
IOAN LĂCĂTUȘU	CARMEN DOBROTĂ
TUDOR RĂȚOI	ALINA PAVELESCU
ION PĂTROIU	FELICIA DIACONU
DRAGOȘ ȘESAN	

Redactori :

MARIA IGNAT
LAURA NEAGU

Culegere și tehnoredactare computerizată:

FLORICA BUCUR

SUMAR

SĂPTĂMÂNA ARHIVELOR (29 mai – 2 iunie 2006)

IOANA GRIGORIE – Expoziția <i>Casa Regală a României</i>	11
LAURA NEAGU – Sesiunea <i>Din istoria Arhivelor: personalități de seamă în Arhivele românești</i>	16
ANA-FELICIA DIACONU – Dezbaterile <i>Evaluarea documentelor în teoria și practica arhivistică românească și internațională</i>	17
LAURA NEAGU – Dezbaterile <i>Arhivele și provocarea globalizării</i>	19
MARIA IGNAT – La Brașov, pe urmele lui Vlad Țepeș.....	20

TEORIE ȘI PRACTICĂ ARHIVISTICĂ

VERONICA ILIE – <i>Instrucțiuni privind activitatea de arhivă la creatorii și deținătorii de documente și Standardul ISO 15489</i>	24
VERONICA VASILOV – Baze de date arhivistice în spațiul Uniunii Europene	32

DOCUMENTE

FLORICA DOBRE – Organizații în care au activat români din exil: Comitetul Național Român și Adunarea Națiunilor Europene Captive	40
--	----

ROMÂNIA ÎN ARHIVELE RUSEȘTI

LAURENȚIU CONSTANTINIU – Ambasadorul S. I. Kavtaradze raportează	79
--	----

STUDII DE ISTORIE

IOAN DORDEA – Școlile miniere din Transilvania, Maramureș și Banat în secolul al XIX-lea	86
ADRIAN-SILVAN IONESCU – Preliminariile călătoriei americane a Reginei Maria	113
BOGDAN ALECA – Din activitatea Comisiei Arhivelor Statului din Basarabia	136

ȘTIINȚE AUXILIARE ALE ISTORIEI

MONICA CINCU – Simboluri în emblemele sigiliilor satești transilvănene la mijlocul secolului al XIX-lea	140
---	-----

ÎNAINȚAȘI ȘI PREȚUITORI AI ARHIVELOR

MIRELA COMĂNESCU – Portret de arhivist: Ion Radu Mircea	147
---	-----

CRONICI – RECENZII – INFORMAȚII

CARMEN DOBROTĂ – Expoziția <i>Documente austriece în Arhivele românești</i>	157
LAURENȚIU CONSTANTINIU – Notițe bibliografice: publicații rusești	160
VIRGILIU ȚĂRĂU – <i>Alegeri fără opțiuni</i> (Alina Pavelescu)	163
EUGEN DENIZE, CEZAR MĂȚĂ – <i>România Comunistă. Statul și propaganda. 1948-1953</i> (Laura Neagu)	166

SOMMAIRE

LA SEMAINE DES ARCHIVES (le 29 mai – le 2 juin 2006)

IOANA GRIGORIE – L'Exposition <i>La Maison Royale de Roumanie</i>	11
LAURA NEAGU – La session <i>Histoire des Archives: personnalités culturelles dans les Archives roumaines</i>	16
ANA-FELICIA DIACONU – Le débat <i>L'Evaluation des documents dans la théorie et la pratique archivistique roumaine et internationale</i>	17
LAURA NEAGU – Le débat <i>Les Archives et l'enjeu de la globalisation</i> ..	19
MARIA IGNAT – À Braşov, suivant les traces de Vlad l'Empereur	20

THÉORIE ET PRATIQUE ARCHIVISTIQUE

VERONICA ILIE – <i>Instructions concernant l'activité chez les producteurs d'archives et le Standard ISO 15489. Regard comparatif</i>	24
VERONICA VASILOV – Bases de données archivistiques partagées dans l'espace de l'Union Européenne	32

DOCUMENTS

FLORICA DOBRE – Organisations en exil dans lesquelles ont agi des Roumains: le Comité National Roumain et l'Assemblée des Nations Européennes Captives	40
--	----

LA ROUMANIE DANS LES ARCHIVES RUSSES

LAURENŢIU CONSTANTINIU – Rapport de l'ambassadeur S.I. Kavtaradze	79
---	----

ÉTUDES D'HISTOIRE

IOAN DORDEA – Les Écoles minières de Transylvanie, Maramuresh et Banat au XIX ^{ème} siècle	86
ADRIAN-SILVAN IONESCU – Préliminaires du voyage américain de la Reine Marie	113
BOGDAN ALECA – Moments de l'activité de la Commission des Archives de l'État de Bessarabie	136

SCIENCES AUXILIAIRES DE L'HISTOIRE

MONICA CINCU – Symboles dans les sceaux des villages transylvains au milieu du XIX ^{ème} siècle	140
--	-----

AMIS DES ARCHIVES

MIRELA COMĂNESCU – Portret d'archiviste: Ion Radu Mircea	147
--	-----

CHRONIQUES – RÉCENSIONS – INFORMATIONS

CARMEN DOBROTĂ – L'exposition <i>Documents austro-hongrois dans les Archives Roumaines</i>	157
LAURENȚIU CONSTANTINIU – Notes bibliographiques: publications russes	160
VIRGILIU ȚĂRĂU – <i>Alegeri fără opțiune [Élections sans option]</i> (Alina Pavelescu)	163
EUGEN DENIZE, CEZAR MĂȚĂ – <i>Roumanie Communiste. L'État et la propagande. 1948-1953</i> [La Roumanie Communiste. L'État et la propagande. 1948-1953] (Laura Neagu)	166

SUMMARY

THE ARCHIVES' WEEK (MAY 29TH–JUNE 2ND OF 2006)

IOANA GRIGORIE – <i>The Royal House of Romania</i> Exhibition.....	11
LAURA NEAGU – <i>The From the Archives' history: cultural Personalities in the Romanian Archives Meeting</i>	16
ANA-FELICIA DIACONU – <i>The Evaluation of the Documents in the Romanian and international archivistic theory and practice Debate</i> ...	17
LAURA NEAGU – <i>The Archives and the Challenge of the Globalization Debate</i>	19
MARIA IGNAT – <i>In Braşov, on Vlad the Impaler's traces</i>	20

THEORY AND PRACTICE IN ARCHIVE

VERONICA ILIE – <i>Instructions concerning the Archivistic Activity of the Creators and Holders of Documents and the ISO 15489 Standard</i>	24
VERONICA VASILOV – <i>Archivistic Databases in EU Space</i>	32

DOCUMENTS

FLORICA DOBRE – <i>Organizations that the Romanians in Exile acted in: the Romanian National Committee and the Assembly of the Captive European Nations</i>	40
---	----

ROMANIA IN THE RUSSIAN ARCHIVES

LAURENȚIU CONSTANTINIU – <i>Ambassador S. I. Kavtaradze informs</i>	79
---	----

STUDIES OF HISTORY

IOAN DORDEA – The Mining Schools in Transylvania. Maramureş and Banat in the 19 th Century	86
ADRIAN-SILVAN IONESCU – The Preliminaries to Queen Mary's Trip in America	113
BOGDAN ALECA – About the activity of the State Archives Commission in Bessarabia	136

AUXILIARY SCIENCES OF HISTORY

MONICA CINCU – Symbols in the Stems of the Transylvanian Villages to the Middle of the 19 th Century	140
--	-----

FORERUNNERS AND ADMIRERS OF ARCHIVES

MIRELA COMĂNESCU – A Portrait of an Archivist: Ion Radu Mircea ..	147
--	-----

CHRONICLES-REVIEWS-INFORMATION

CARMEN DOBROTĂ – The <i>Austrian Documents in the Romanian Archives</i> Exhibition.....	157
LAURENȚIU CONSTANTINIU – Bibliographical Notes: Russian Publications.....	160
VIRGILIU ȚĂRĂU – <i>Alegeri fără opțiune [Elections without Option]</i> (Alina Pavelescu)	163
EUGEN DENIZE, CEZAR MĂȚĂ – <i>România Comunistă. Statul și propaganda. 1948-1953 [Communist Romania. State and Propaganda. 1948-1953]</i> (Laura Neagu)	166

INHALT

DIE ARCHIVWOCHE (29. Mai – 2. Juni 2006)

IOANA GRIGORIE – Die Ausstellung <i>Das Königshaus Rumäniens</i>	11
LAURA NEAGU – Die Tagung <i>Aus der Archivgeschichte: bedeutende Persönlichkeiten der rumänischen Archive</i>	16
ANA-FELICIA DIACONU – Rundtischgespräch <i>Bewertung der Dokumente in der rumänischen und internationalen Archivtheorie und -praxis</i>	17
LAURA NEAGU – Rundtischgespräch <i>Die Archive und die Herausforderung der Globalisierung</i>	19
MARIA IGNAT – In Braşov, auf den Spuren von Vlad Țepeş	20

ARCHIVTHEORIE UND -PRAXIS

VERONICA ILIE – <i>Weisungen für die Archivarbeit bei Archivurhebern und -inhabern und die Standardisierungsnorm ISO 15489</i>	24
VERONICA VASILOV – <i>Archivdatenspeicher im Raume der Europäischen Union</i>	32

DOKUMENTE

FLORICA DOBRE – <i>Organisationen der Exilrumänen: das Rumänische Nationalkomitee und der Verband der gefangenen europäischen Nationen</i>	40
--	----

RUMÄNIEN IN RUSSISCHEN ARCHIVEN

LAURENȚIU CONSTANTINIU – <i>Botschafter S. I. Kavtaradze berichtet</i>	79
--	----

HISTORISCHE STUDIEN

IOAN DORDEA – Die Bergbauschulen in Siebenbürgen, der Maramarosch und dem Banat im 19. Jahrhundert	86
ADRIAN-SILVAN IONESCU – Vorbereitungen zur Amerikareise der Königin Maria von Rumänien	113
BOGDAN ALECA – Aus der Tätigkeit des Ausschusses der Staatsarchive aus Bessarabien	136

HILFSWISSENSCHAFTEN DER GESCHICHTE

MONICA CINCU – Symbole auf siebenbürgischen Dorfsiegeln um die Mitte des 19. Jahrhunderts	140
---	-----

SCHÄTZER DER ARCHIVE

MIRELA COMĂNESCU – Ion Radu Mircea: Bildnis eines Archivars	147
--	-----

CHRONIK-REZENSIONEN-MITTEILUNGEN

CARMEN DOBROTĂ – Die Ausstellung <i>Österreichische Dokumente in rumänischen Archiven</i>	157
LAURENȚIU CONSTANTINIU – Bibliographische Aufzeichnungen: russische Veröffentlichungen	160
VIRGILIU ȚĂRĂU – <i>Alegeri fără opțiune [Wahlen ohne Wahl]</i> (Alina Pavelescu)	163
EUGEN DENIZE, CEZAR MĂȚĂ – <i>România Comunistă. Statul și propaganda. 1948-1953 [Das kommunistische Rumänien. Staat und Propaganda. 1948-1953]</i> (Laura Neagu)	166

29 mai 2006

Expoziția *Casa Regală a României*

IOANA GRIGORIE

În acest an, *Săptămâna Arhivelor* s-a desfășurat sub semnul aniversării a 175 de ani de la crearea Arhivelor Statului.

Arhivele Statului au fost înființate conform prevederilor Regulamentelor Organice, în Țara Românească, la București, la 1 mai 1831 și în Moldova, la Iași, la 1 ianuarie 1832, fiind una dintre cele mai vechi instituții de cultură din țara noastră.

Ideea unei „Arhive Generale”, care să adune pentru păstrare și folosire toate arhivele create de către instituțiile statului, a pornit de la Pavel Kiseleff care, încă din 1829, se străduia să reorganizeze serviciile Divanului și să „ușureze urmărirea pricinilor printr-o bună păstrare a arhivelor”.

Înființarea Arhivelor Statului a constituit un eveniment deosebit, deoarece noua instituție avea rolul de a aduna materialele arhivistice, atunci când nu mai erau necesare, oprindu-se astfel, în mare măsură, distrugerea lor.

Această instituție nu avea să rămână numai un simplu depozit de materiale arhivistice. Prin menirea ce i se dădea, de a fi și „sanctuarul drepturilor compatrioților”, cum o definea Asachi, sau „o avere publică care slujește de temei legiuirilor și istoriei țării”, cum spunea Vasile Alecsandri, ea a fost un izvor de informație de cea mai mare însemnătate pentru scrierea istoriei, contribuind la progresul culturii în patria noastră.

În evidențierea funcției culturale a Arhivelor și de popularizare a istoriei naționale se înscrie și expoziția organizată pentru a omagia 140 de ani de la venirea pe tronul României a principelui Carol de Hohenzollern-Sigmaringen.

Expoziția a fost onorată de vizita la Arhivele Naționale a Majestăților Lor, Regele Mihai I, fostul suveran al României, și Regina Ana, și s-a dorit a fi o incursiune în istoria României din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea. Au fost expuse documente originale din fondul *Casa Regală*, fond aflat în tezaurul documentar al Arhivelor Naționale.

Conștienți de rolul pe care Familia Regală a României și cei patru Regi, Carol I, Ferdinand, Carol al II-lea și Mihai I, l-au avut în istoria României, realizatorii expoziției au încercat să prezinte documente care să releve contribuția Casei Regale la făurirea statului național unitar român, la progresul economic, social, cultural și politic al României în perioada 1866-1947.

Itinerariul documentar a debutat cu prezentarea procesului-verbal al Comisiei Plebiscitare din 15 aprilie 1866, în care se consemna voința poporului român de alegere a prințului Carol-Ludovic de Hohenzollern-Sigmaringen, fiul lui Carol Anton de Hohenzollern, guvernatorul Renaniei, ca principe domnitor al României.

Marcând debutul domniei principelui Carol I, au fost expuse documente care arată voința oamenilor politici români de alegere a prințului Carol-Ludovic de Hohenzollern-Sigmaringen ca principe domnitor: scrisoarea Parlamentului României adresată principelui Carol prin care îl înștiințează că a fost ales principe domnitor al României, din 25 mai/6 iunie 1866, și scrisoarea lui Ion Bălăceanu, trimisă al Guvernului Român în Franța pentru a negocia aducerea pe tronul României a unui prinț străin, adresată prințului Carol, din 25 aprilie 1866.

Dintre documentele externe care marchează anul 1866, au fost expuse: scrisorile principelui Carol către sultanul Abdul Aziz din 27 octombrie/8 noiembrie 1866 și cea a împăratului Franței, Napoleon al III-lea, din 19 august 1866.

Activitatea diplomatică a Regelui Carol I, pentru promovarea intereselor României, a fost ilustrată prin câteva scrisori primite de Rege de la conducătorii marilor state: Otto von Bismarck, cancelarul Germaniei; Alexandru al II-lea, împăratul Rusiei; Leopold, regele Belgiei; ducele Nicolae al Rusiei; Franz Joseph, împăratul Austro-Ungariei; Wilhelm al II-lea, împăratul Germaniei; Benjamin Harrison, președintele S.U.A.; regina Victoria a Marii Britanii.

În această sferă a relațiilor externe s-a înscris Tratatul de aderare a României la Tripla Alianță, din 30 octombrie 1883. După obținerea

independenței și proclamarea ca Regat, România a dus pe plan extern o politică de apropiere față de Germania, o mare putere a Europei la acea dată, și, implicit, de Tripla Alianță, creată în mai 1882, între Germania, Austro-Ungaria și Italia. La 18/30 octombrie 1883 s-a semnat la Viena, de către miniștrii de externe ai Austro-Ungariei și României, Gusztáv Kálnoky și Dimitrie A. Sturdza, în numele împăratului Franz Joseph și al regelui Carol I, tratatul secret prin care Austro-Ungaria și România își promiteau sprijin reciproc în cazul unui atac neprovocat. În aceeași zi a aderat la acest tratat și Germania. Tratatul, încheiat pe 5 ani, a fost reînnoit de mai multe ori în anii următori.

Dorind să se prezinte publicului nu numai documente oficiale ci și documente cu caracter particular din viața membrilor Casei Regale, au fost expuse: actul de căsătorie al principelui Carol cu principesa Elisabeta de Wied, din 15 noiembrie 1869, actul de căsătorie al prințului Ferdinand cu prințesa Maria de Edinburg, din 7 iulie 1893, și Acordul dintre regina Victoria și regele Carol I privind căsătoria prințului Ferdinand cu prințesa Maria.

Tot în această sferă a vieții particulare s-au înscris scrisorile trimise, sau primite, de regina Maria principelui Ferdinand, reginei Victoria, bunica sa, copiilor săi, principele Carol, principele Nicolae, principesa Marioara, principesa Elisabeta, principesa Ileana, ginerilor săi, arhiducele Anton de Habsburg, Alexandru, regele Iugoslaviei, și nurorii sale, principesa Elena.

Activitatea literară a reginei Elisabeta a fost ilustrată prin expunerea poeziei intitulate *Tăcere* și a unui album din 22 ianuarie 1900.

Caietele de însemnări ale regelui Carol I și ale reginei Maria au fost expuse pentru a ilustra marile momente ale istoriei României: venirea pe tronul României a principelui Carol I, proclamarea independenței de stat a României, realizarea statului național unitar român, încoronarea regelui Ferdinand și a reginei Maria, la Alba-Iulia în octombrie 1922.

Pe această linie se înscriu și documentele: Legea de proclamare a Regatului Român, din 14 martie 1881, Actul Unirii Basarabiei cu România, din 27 martie 1918, Legile Unirii Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei cu România, din decembrie 1918, Constituția României din 28 martie 1923.

Ca dovezi ale dragostei și respectului de care regii României s-au bucurat din partea supușilor au fost expuse albume, diplome, felicitări, adresate de instituții ale statului, comunitățile israelite, germane, oamenii politici, Școala Națională de Poduri și Șosele, Institutul „Sfânta Maria”, de Corpul didactic și elevii Liceului comercial „Marele Voievod Mihai” din București.

Ultima parte a expoziției a fost dedicată Majestății Sale Regele Mihai I.

Documentele expuse au fost atât din sfera vieții particulare, cât și din cea a activităților oficiale. Documentele prezentate au urmărit etapele formării profesionale, în acest scop fiind expuse caietele din perioada școlarității Voievodului de Alba Iulia, Mihai, Ordinul de Zi pentru înălțarea Marelui Voievod de Alba Iulia, Mihai, la gradul de fruntaș în cadrul Școlii Tehnice Aeronautice, din 8 octombrie 1931, Brevet prin care Regele Mihai primește Ordinul Militar „Mihai Viteazul”, Brevet de acordare a „Meritului Străjeresc” Marelui Voievod de Alba Iulia, Mihai, din 8 iunie 1938, Brevet pentru acordarea medaliei „Straja Țării”, Marelui Voievod de Alba Iulia, Mihai, din 8 iunie 1935.

Dintre documentele oficiale expuse amintim: Lege pentru recunoașterea A.S.P. Principele Mihai ca Principe Moștenitor al României, din 4 ianuarie 1926, Lege prin care moștenitorul Tronului României, Mihai, ia numele de Mare Voievod de Alba Iulia, din 8 iunie 1930, Jurământul depus de Regele Mihai, cu ocazia investiturii ca Rege al României, la 6 septembrie 1940, Cartea de Onoare a Casei Regelui Mihai din perioada 1940-1947.

Din corespondența Regelui Mihai cu șefi de state am expus scrisorile primite de la: Papa Pius al XII-lea, șahul Iranului, Mohammad Reza Pahlavi, președintele Turciei, Ismet İnönü, împăratul Japoniei, Hirohito, regele Italiei, Victor Emanuel.

Urmare a vizitei efectuate la Arhivele Naționale, fostul suveran al României, Regele Mihai I, și Regina Ana au transmis domnului prof. univ. dr. Corneliu-Mihail Lungu, director general al instituției noastre, o scrisoare de mulțumire, pe care o redăm în continuare:

Palatul Elisabeta,
2 Iunie, 2006

Domnului Prof. Univ. Dr. Corneliu Mihail Lungu
Arhivele Naționale ale României
Bdul Regina Elisabeta nr. 49
Sectorul 5, București

Domnule Profesor,

Regina și cu mine vă mulțumim calduros pentru felul generos în care ați randuit vizita noastră la Arhivele Naționale.

Ceasurile pe care le-am petrecut împreună, înconjurați cu atâta căldură de dumneavoastră și de toți cei care își dedica răgazul lor prețios îngrijirii documentelor din Arhive, au întărit legătura trainică pe care o am cu Țara.

Am fost sensibil la tot ce am găsit pastrat în ani mulți cu mandrie și pasiune precum și la cuvintele dumneavoastră rostite în întâmpinare.

Regina și cu mine apreciem devotamentul și truda pe care le puneți cu toții în savarsirea bunei orânduiri a acestor documente, care sunt neîndoios marturia istoriei națiunii noastre.

Mihail

30 mai 2006

Sesiunea *Din istoria Arhivelor: personalități de seamă în Arhivele românești*

LAURA NEAGU

A doua manifestare din cadrul *Săptămânii Arhivelor* s-a înscris în cadrul protocolului încheiat între Arhivele Naționale ale României, Societatea Istoricilor din București și Inspectoratul Școlar al Municipiului București, intitulat *Arhivele și publicul tânăr*, colaborare animată de arhiviste Alina Pavelescu, Carmen Dobrotă și profesoara Maria Ștefan, de la Colegiul Național „Spiru Haret”.

Prin manifestarea intitulată *Din istoria arhivelor: personalități de seamă în Arhivele românești*, organizatorii și-au propus familiarizarea elevilor de liceu cu instituția Arhivelor Naționale și cu activitatea unor oameni de cultură care au lucrat în Arhive sau au prețuit și valorificat documentele, ca o fațetă mai puțin cunoscută a personalității acestora, complementară activității culturale cu care elevii erau deja familiarizați.

În prima parte a întâlnirii, arhiviștii au făcut o prezentare a istoricului instituției în contextul istoriei naționale (Alina Pavelescu, Laura Neagu și Claudiu Turcitu), a fondurilor și colecțiilor deținute de către instituție (Cornelia Tane) și a muncii de prelucrare a documentelor (Oana Maria Ostafe și Codruța Mihailovici), intervenții ilustrate cu numeroase documente originale reprezentând diferite perioade istorice și tipuri de scriere. Doamna Ioana Burlacu, unul dintre seniorii Arhivelor, a prezentat elevilor genurile de publicații editate de-a lungul timpului de către Arhivele Naționale.

În partea a doua a întâlnirii au fost susținute comunicările elevilor de la Colegiul Național „Spiru Haret”. Au fost readuși astfel în atenția publicului, prin vocea tinerei generații, „Arhiviștii Statului” Grigore Alexandrescu, Vasile Alecsandri, Bogdan Petriceicu Hasdeu, Dimitre Onciul și Aurelian Sacerdoțeanu.

Amintim cu plăcere numele elevilor care au contribuit la reușita acestei manifestări: Anca Huzun, Ana Maria Șerbănescu, Ana Maria Dăscălescu, Roxana Bolohan, Andra Popa, Andreea Sultan, Consuela Jercan, Magdalena Badea, Loredana Amariei, Sabina Cazacu, Diana Paraschiv, Alina Silaghi, Andreea Iordan, Loredana Zoican, Elena Stoica, Mădălina Pavel, Darmina Niță.

Mulțumirile și felicitările Arhivelor Naționale se adresează în egală măsură elevilor și profesoarei lor!

31 mai 2006

Dezbateră *Evaluarea documentelor în teoria și practica arhivistică românească și internațională*

ANA-FELICIA DIACONU

Facultatea de Arhivistică a găzduit, în ziua de 31 mai 2006, dezbateră profesională cu tema *Evaluarea documentelor în teoria și practica arhivistică românească și internațională*, manifestare organizată în cadrul *Săptămânii Arhivelor* și sub semnul împlinirii celor 175 de ani de existență instituțională a Arhivelor Naționale. La activitate au participat directorul general prof. univ. dr. Corneliu-Mihail Lungu, directorii Direcțiilor Județene Argeș, Brăila, Buzău, Cluj, Ilfov, Galați, Mehedinți ai Arhivelor Naționale, șefi de servicii și arhiviști, profesorii și studenții facultății, precum și vechi arhiviști cu experiență, invitați de la compartimentele de arhivă ale unor mari creatori de documente.

Manifestarea a fost moderată de lector univ. Ana-Felicia Diaconu, dr. Tudor Rățoi, dr. Ioan Drăgan.

În cuvântul de deschidere adresat participanților, directorul general al Arhivelor Naționale a prezentat programul acțiunilor în derulare în cadrul *Săptămânii Arhivelor*, salutând inițiativa organizării, la Facultatea de Arhivistică, a unei manifestări focalizate pe analiza comparativă a evaluării documentelor în

practica arhivistică românească și internațională. Subiectul supus dezbaterii a prilejuit trecerea în revistă a unor aspecte mai puțin avute în vedere în istoriografia arhivistică românească, precum istoricul și punerea în aplicare a conceptului de evaluare, strategiile de evaluare și legislația internațională în domeniu. În aceeași măsură, pornind de la referatele expuse de studenții Oana Bălulescu, Cristina Diaconu, Camelia Racu, Sorin Onete, Mihai Chirea, s-au putut dezvolta teme circumscrise modului în care se face aprecierea valorică a documentelor de către arhiviștii din sistemul Arhivelor Naționale și de responsabili de arhivă de la creatorii și deținătorii de documente, reliefându-se acumulările realizate de-a lungul timpului în aceste registre.

Manifestarea a reliefat, pe de o parte, faptul că, în ciuda diferențelor firești existente la nivelul conceptelor arhivistice internaționale, respectiv naționale, practica arhivistică românească este similară celei europene și internaționale, iar pe de altă parte, că din punctul de vedere al teoretizării evaluării, mai sunt încă multe de făcut.

1 iunie 2006**Dezbateri Arhivele și provocarea globalizării**

LAURA NEAGU

O dezbateri de anvergură din cadrul *Săptămânii Arhivelor* a fost dedicată problemei gestiunii documentelor în secolul XXI, organizată și moderată de Ioana Grigorie și Carmen Dobrotă.

Au împărtășit din experiența lor reprezentanți ai Bibliotecii Centrale Universitare (Doru Bădără), Arhivei Băncii Naționale a României (Mihaela Tone, Brândușa Costache, Nadia Manea), Arhivei Serviciului Român de Informații (Florin Pintilie, Nevian Tunăreanu), Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (Laura Stancu), Arhivei Academiei Române, ai Direcțiilor Județene ale Arhivelor Naționale.

Discuțiile au vizat evoluțiile științelor informației în plan internațional și necesarele transformări cu care societatea românească se confruntă deja pe anumite segmente și se va confrunța în curând în mod prioritar: crearea unor baze de date compatibile pentru biblioteci și arhive. În cazul bibliotecilor, vechimea

aplicării standardului ISBD a asigurat o uniformitate în descrierea cărților, care a facilitat crearea bazelor de date. În cazul Arhivelor, lucrurile nu au putut evolua la fel de rapid, crearea unor standarde de descriere arhivistică – cele mai cunoscute, ISAD(G) și ISAAD(CPF) – a documentelor fiind o preocupare mai recentă și mai complexă, deoarece descrierea acestora trebuie să țină seama de mult mai multe variabile. Scopul final al acestui demers este crearea unor programe informatice compatibile între diferiți deținători de arhive, pentru crearea unor baze de date între care se pot face conexiuni.

Deși evoluția arhivisticii va trebui să se integreze din punct de vedere tehnic acestui curent globalizator, Arhivele Naționale păstrează în continuare obligația administrării patrimoniului național de documente scrise pe suporti fiabili, în limbi moarte sau vechi, în diferite paleografii. Aceasta implică pentru specialistul din Arhivele Naționale un nivel de cunoștințe necesare mai mare decât al oricărui creator de documente, deși acesta din urmă este, poate, mai bine adaptat tehnicilor moderne, dar care nu se confruntă cu responsabilitatea științifică a activității arhivistice, ci numai cu latura practică a acesteia.

2 iunie 2006

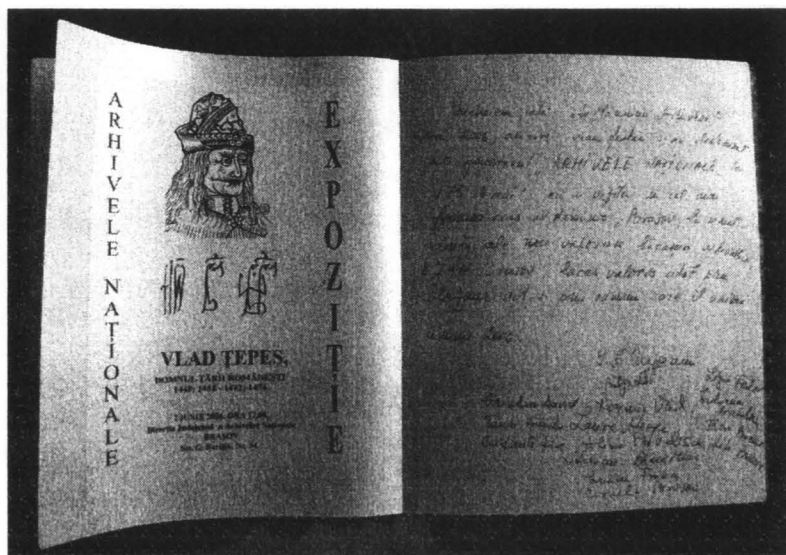
La Brașov, pe urmele lui Vlad Țepeș

MARIA IGNAT

La fel ca și în anii trecuți, în 2006 *Săptămâna Arhivelor* a fost marcată prin manifestări științifice și instructiv-educative desfășurate atât la sediul central al Arhivelor Naționale, cât și la majoritatea Direcțiilor Județene ale instituției noastre. Dintre acestea, am ales spre exemplificare modul în care Direcția Județeană Brașov a Arhivelor Naționale a găsit de cuviință să organizeze, în cadrul *Săptămânii Arhivelor*, două manifestări de ținută (vernisaajul unei expoziții temporare și o lansare de carte) dedicate unor momente semnificative din istoria națională sau locală: 550 de ani de la urcarea pe tronul Țării Românești a domnitorului Vlad Țepeș; 530 de ani de la trecerea acestuia la cele veșnice și, întâmplător sau poate nu, 530 de ani de la prima mențiune documentară a Arhivei orașului Brașov (într-un document referitor la același domnitor, Vlad Țepeș); 175 de ani de existență instituționalizată a Arhivelor în țara noastră.

Laturi ale personalității lui Vlad Țepeș, legăturile lui cu zona Brașovului au fost reliefate în expoziția cu tema *Vlad Țepeș în memoria documentară a*

Arhivelor Naționale din Brașov, prin valorificarea documentelor existente în Arhiva brașoveană și care răspund temei propuse. Astfel, 7 documente expuse sunt din colecția *Privilegii* (care reunește documentele cele mai vechi și mai importante din vechea arhivă a orașului Brașov), 3 din colecția *Fronius I*, 8 din colecția *Schnell I*, 3 din colecția *Schnell II*, 2 din colecția *Schnell III*, 16 din colecția *Stenner*, seria latină, germană și maghiară, unul din colecția *Biserica Neagră*, în total 43 de documente, un fond documentar impresionant, atât prin număr, cât și prin valoarea istorică a acestuia.

La vernisajul expoziției, doamna Elisabeta Marin, director al D.J.A.N. Brașov, a subliniat faptul că pentru locuitorii orașului de la poalele Tâmpiei documentele „Vlad Țepeș” au deopotrivă și o valoare sentimentală, datorată informațiilor privind relațiile lui Vlad Țepeș cu Brașovul, oferite de acestea. Astfel, „în septembrie 1456, Vlad Țepeș semnează cu Magistratul Brașovului un tratat de alianță în lupta antiotomană, în baza căruia brașovenii se obligau să-i acorde domnitorului protecția lor în Brașov și Țara Bârsei, în situația nefericită că ar fi fost alungat de pe tron de turci. Prin același tratat, Vlad Țepeș le înlesnea negustorilor din Brașov și Țara Bârsei posibilitatea de a face comerț liber în Țara Românească. Câteva zile mai târziu, în 10 septembrie 1456, Vlad Țepeș le cere expres brașovenilor să-l ajute cu trupe pentru a împiedica trecerea armatei turcești prin Țara Românească spre Transilvania. Despre bunele relații existente

între domnitor și Brașov (au fost perioade când au existat și neînțelegeri, unele chiar grave) vorbește și documentul prin care Vlad Țepeș, pe timpul șederii sale la Brașov (în 7 octombrie 1476), le confirmă brașovenilor vechile privilegii comerciale de pe timpul lui Mircea cel Bătrân și Vlad Dracul. Interesant este și documentul prin care Vlad Țepeș le solicită brașovenilor meșteri dulgheri pentru reconstrucția Bucureștiului distrus în război.

Documentele la care facem referire ilustrează nu doar permanentele legături ale lui Vlad Țepeș cu brașovenii, dar și complexitatea deosebită a acestora, relațiile fiind atât politice, cât și economice și comerciale. Documentele sunt concludente pentru modul în care gândea și acționa Vlad Țepeș, chipul și personalitatea acestuia reliefându-se așa cum, de fapt, erau, demonstrând o dată mai mult cât de falsă poate fi atât de mediatizată și de exploatată «poveste» cu Dracula.

Cine vrea să-l cunoască pe Vlad Țepeș, așa cum s-a manifestat în epocă, găsește în documentele existente la Brașov o sursă documentară de excepțională valoare”.

Expoziția temporară *Vlad Țepeș în memoria documentară a Arhivelor Naționale din Brașov* a fost însoțită de un reușit catalog, lansat după vernisajul expoziției.

Résumé

„La Semaine des Archives” porte en 2006 le blason de la 175ème anniversaire de la fondation de l’institution des Archives en Roumanie. Déroulée entre le 29 mai et le 2 juin, la semaine a débuté avec l’exposition 140 ans de royauté en Roumanie. De nombreux documents originaux, appartenant aux fonds Maison Royale de Roumanie, ont été exposés pour la première fois dans le hall central des Archives Nationales de Roumanie, en présence de leurs Majestés, l’ex-Roi Michel de Roumanie et la Reine Anne, qui ont exprimé leur gratitude pour la manière dans laquelle leurs documents ont été conservés aux Archives Nationales.

La semaine a continué avec trois débats organisés à Bucarest et une exposition organisée par les Archives Départementales de Braşov. Le sujet Personnalités culturelles dans les Archives Roumaines a été une bonne occasion pour une cordiale rencontre des archivistes avec les élèves de lycée, qui connaissent seulement l’activité littéraire d’un nombre des personnalités qui ont agi comme directeurs des Archives ou qui ont valorisé les documents d’archives.

Le débat L’évaluation des documents dans la théorie et la pratique archivistique roumaine et internationale, organisé par la Faculté d’Archivistique, avec une importante contribution des étudiants, a essayé d’établir une définition pour le terme archivistique évaluation, essentiel dans la nouvelle approche concernant le cycle de vie des documents.

Le troisième débat a réuni les archivistes des Archives Nationales, des archivistes bancaires (Banque Nationale de Roumaine), archivistes du Service Roumain d’Informations, du Conseil National de Recherche des Archives de la Securitate, des bibliothécaires de la Bibliothèque Centrale Universitaire et de la Bibliothèque de l’Académie Roumaine autour du thème Les archives et, l’enjeu de la globalisation et ses conséquences sur les archives et les bibliothèques.

L’exposition Vlad l’Empaleur dans les archives de la ville de Braşov a présenté un grand nombre de documents créés par le fameux prince roumain, célébrant en même temps 530 ans de la première mention documentaire des archives de la ville de Braşov, dans un document émis par Vlad l’Empaleur.

Instrucțiuni privind activitatea de arhivă la creatorii și deținătorii de documente și Standardul ISO 15489

VERONICA ILIE

În lipsa unei standardizări a actelor, deci și a arhivelor, în lipsa unor dispoziții oficiale pentru organizarea arhivelor, mult timp, mecanismul executării lucrărilor de birou și, implicit, de constituire a arhivei curente s-a desfășurat *anarhic, haotic*.¹ Această realitate s-a repercutat negativ asupra întregii activități arhivistice din cadrul Arhivelor Statului. S-a constatat că organizarea uniformă a acestor arhive era absolut necesară, se impunea controlul direct² al instituției Arhivelor Statului asupra activității de prelucrare a documentelor de la creatori.

Regulamentele și instrucțiunile emise, legile și decretele³ elaborate pe linia muncii în arhivă au prevăzut – în limitele specifice fiecărei etape – *măsuri concrete*, destinate constituirii documentelor, selecționării lor, întocmirii instrumentelor de evidență, precum și asigurării condițiilor de păstrare și conservare a arhivelor aflate la creatori.⁴ Practica arhivistică și-a pus amprenta asupra activității legate de documente din cadrul unei organizații.

Sinteză a experienței teoriei și practicii arhivistice de peste un secol și jumătate, Legea Arhivelor Naționale nr. 16/1996 stipulează la art. 3 că „administrarea, supravegherea și protecția specială a Fondului Național al

¹ Laurențiu Mera, *Arhiva curentă la creatori. Privire istorică (1925-1996)*, în „Revista de arhivistică”, nr.1-2/1997, Cluj-Napoca, p. 83.

² Un control indirect al Arhivelor Statului asupra activității de prelucrare a documentelor desfășurate la instituțiile și autoritățile publice a fost instituit prin Legea pentru modificarea unor dispozițiuni din Legea pentru organizarea Arhivelor Statului, în 1932; Laurențiu Mera, *art. cit.*, p. 83.

³ Decretul 17/1951 al M.A.N. și M.C.M. 472/1951, *Instrucțiunile Generale pentru organizarea și funcționarea arhivelor ministerelor, instituțiilor centrale și locale, organizațiilor obștești și cooperatiste, întreprinderilor, gospodăriilor agricole de stat și gospodăriilor colective* (1953), Decretul nr. 353/16 iulie 1957, *Instrucțiunile Generale nr. 6720 pentru organizarea și funcționarea arhivelor organelor și instituțiilor de stat, ale organizațiilor economice socialiste și ale organizațiilor obștești* (1957), Decretul nr. 472/1971 au avut o contribuție esențială în reglementarea activității pe linie de arhivă la creatorii și deținătorii de documente.

⁴ Corneliu-Mihail Lungu, *Eficiența muncii de îndrumare și control la nivel de ramură*, în „Revista Arhivelor”, nr.2/1988, p. 217.

României se realizează de către Arhivele Naționale, unitate bugetară a Ministerului de Interne.”⁵

Arhivele Naționale elaborează norme și metodologii de lucru pentru organizarea și desfășurarea întregii activități arhivistice, în mod unitar, la nivelul tuturor creatorilor și deținătorilor de documente (art. 5, pct. a din Legea Arhivelor Naționale). Potrivit legislației în vigoare, au fost elaborate *Instrucțiuni privind activitatea de arhivă la creatorii și deținătorii de documente*, aprobate de conducerea Arhivelor Naționale prin Ordinul de zi nr. 217 din 23 mai 1996. *Instrucțiunile* cuprind prevederi stricte, abaterea de la aceste reguli atrăgând după sine sancționarea civilă sau penală (în funcție de gravitatea neregulilor constatate de specialistul Arhivelor Naționale sau, după caz, al direcțiilor județene ale Arhivelor Naționale, în cadrul activității de acordare a asistenței de specialitate). Deși *Instrucțiunile* în vigoare reglementează constituirea arhivei curente la creatorii și deținătorii de documente, ținta pe termen lung a acestora o constituie arhivele istorice – depistarea, clasificarea și includerea în Fondul Arhivistic Național al României (art. 2, art. 3, art. 5- pct. a din Legea Arhivelor Naționale nr.16/1996).

Standardul ISO 15489 leagă activitatea de prelucrare a documentelor din cadrul unei organizații mai puțin de practica arhivistică și mai mult de management, integrându-se în domeniul mai larg al standardelor din domeniul managementului informării și documentării.⁶ Într-o societate ce funcționează pe structura unei rețele uriașe de informații ce trebuie să circule rapid și fără nici o pierdere, se impune asigurarea unui nivel ridicat al administrării (gestionării) și manipulării informațiilor, indiferent de suportii pe care sunt înregistrate. Standardul perpetuează un cult al documentului (definit ca ansamblu format din informație – natura esențială a *afacerii* – și suportul pe care aceasta este plasată). Primul scop al documentului este de a informa, de a vehicula informația (informațiile) pe care o (le) consemnează.⁷ Documentul devine purtător de valori.⁸ Valoarea primară rezidă din însuși scopul imediat și specific pentru care a fost creat documentul, cu privire la funcția de probă administrativă (pentru documentul care stabilește sau restabilește adevărul în raport cu procesul administrativ al unei organizații), legală (pentru cel care stabilește sau

⁵ *Legea Arhivelor Naționale*, nr. 16/1996, în „Monitorul Oficial al României”, partea I, anul VIII, nr. 71, București, 9 aprilie 1996, p. 1.

⁶ Bogdan-Florin Popovici, Modulul nr. 3-4, IDD-UB. *Standardul internațional pentru managementul documentelor (ISO 15489)*, p. 1, www.bogdanpopovici.go.ro.

⁷ Carol Couture, *Nomenclatoarele. Aspecte teoretice*, traducere de Ioan Drăgan, în „Revista de arhivistică”, nr.1-2/1998, Cluj-Napoca, p. 24.

⁸ Conceptele de valoare primară și valoare secundară au fost dezvoltate, la sfârșitul anilor 1950, de arhivistul american T.R. Schellenberg; C. Couture, *art. cit.*, p. 22.

restabilește adevărul în raport cu temeiurile juridice), sau financiară (pentru cel care stabilește sau restabilește adevărul în raport cu activitățile financiare).⁹ *Standardul ISO 15489* privind *arhiva* din cadrul creatorilor de documente (*records management*) are menirea primordială de a atenționa asupra importanței documentelor în afacerile organizației, insistând asupra valorii primare a documentelor. Documentele permit organizației: să desfășoare o afacere într-o manieră ordonată, eficientă și plină de răspundere; să furnizeze servicii de o manieră consistentă și justă; să furnizeze consistență, continuitate și productivitate în management și administrație; să faciliteze performanța efectivă a activităților de-a lungul organizației; să vină în întâmpinarea cerințelor legislative și de reglementare, incluzând activitățile de arhivare, audit și supraveghere; să protejeze interesele organizației și drepturile angajaților, clienților și ale acționarilor, prezenți și viitori etc. (*Clauza 4 din ISO 15489*). Pentru a evita ca documentele să își piardă funcțiile de mărturii viabile privind afacerile trecute, prezente sau viitoare, o organizație ce se conformează standardului ISO 15489 trebuie să supravegheze¹⁰ asupra autenticității, credibilității, integrității, utilității documentelor (*Clauza 7.2 din ISO 15489*).

Standardul ISO 15489 cuprinde recomandări și nu prevederi stricte privind organizarea activității de prelucrare a documentelor din cadrul unei organizații. *Stabilirea de politici și standarde* privind această activitate din cadrul unei organizații este asigurată de managementul documentelor organizației în cauză, în conformitate cu nevoile acesteia; nici o altă entitate instituțională nu este autorizată să intervină în procesul de elaborare a unor norme și metodologii de lucru pe linia activității de prelucrare a documentelor. Documentele sunt manipulate de persoane abilitate, însărcinate cu anumite responsabilități și putere de decizie, după reguli de organizare interioară și recomandări privind modalitatea de acțiune impuse oficial, pentru fiecare etapă în parte din cadrul activității de prelucrare a documentelor; sunt vizați atât *records manager*-ii, cât și *orice persoană* care creează sau folosește documentele, în cadrul activității de *afaceri* (*Clauza 4 din ISO 15489*).

Potrivit *Instrucțiunilor privind activitatea creatorilor și deținătorilor de documente*, conducerea unității denumește personalul însărcinat cu activitatea de arhivă și stabilește, concomitent, structura și competența compartimentelor de arhivă, având *avizul de specialitate* al Arhivelor Naționale sau, după caz, al direcțiilor județene ale Arhivelor Naționale (art.4).

⁹ *Ibidem*, p. 22-23.

¹⁰ Modalități de verificare a autenticității, credibilității, integrității documentelor: confruntarea datelor înregistrate în registrul de intrare-ieșire, registrul de intrare a corespondenței, borderoul de corespondență, cu cele prezentate de document, confruntarea semnăturilor înregistrate pe documente cu cele ale persoanelor autorizate.

ISO 15489 permite constituirea unui sistem eficient de arhivare a documentelor fără a fi necesară angajarea unor persoane cu studii de specialitate în gestionarea documentelor.¹¹ *Instrucțiunile* prevăd ca formarea, perfecționarea și atestarea personalului compartimentului de arhivă să se realizeze prin Școala Națională de Perfecționare Arhivistică, contra cost (art. 4); nu rare sunt cazurile în care personalul responsabil pe linie de arhivă abia dacă are minimul de cunoștințe corespunzătoare și, mai mult, dă dovada unui total dezinteres față de documente.

Documentele fiind mărturii ale activității organizației, *records manager*-ilor le revine datoria de a se preocupa de protecția și prezervarea documentelor, de a asigura resursele financiare pentru desfășurarea în condiții optime a activității asupra documentelor din întreaga organizație (dotarea corespunzătoare cu mobilier, rafturi, bibliorafturi sau alte sisteme de păstrare a arhivei curente, papetărie, calculatoare, imprimante, faxuri, copiatoare etc). *Instrucțiunile* prevăd ca personalul însărcinat cu munca de arhivă să solicite conducerii unității dotarea corespunzătoare a arhivei, să informeze conducerea unității și să propună măsuri în vederea asigurării condițiilor corespunzătoare de păstrare și conservare a arhivei (art. 5, pct. f); în condițiile în care o instituție beneficiază de resurse financiare reduse, în ciuda bunăvoinței personalului responsabil cu arhiva, cât și a conducerii unității, compartimentului de arhivă i se alocă un minimum de resurse financiare, în ultimă instanță (în special, în instituțiile publice). Există și cazuri la polul opus (de pildă, instituțiile bancare).

În cadrul unei organizații se creează informație și se consumă informație. *Torentul de informație este un impozit înspăimântător pentru productivitate.*¹² Studiile arată că cei mai mulți oameni pierd 15% din documentele pe care le primesc și consumă mai mult de 20% din timpul de lucru încercând să le găsească. Mai mult decât atât, 20% dintr-o oră se pierde încercând să extragem, să îndosariem și să distribuim informația.¹³ O informație care nu ajunge la utilizator la momentul potrivit își pierde din valoare. Astfel, se impune ca o necesitate stringentă „stăpânirea” sau luarea în evidență a documentului. O formă de evidență eficientă presupune atât un control fizic asupra documentului, cât și un control intelectual asupra documentului. *Standardul ISO 15489* folosește, în acest sens, conceptul de *records capture*, presupunând clasificarea și indexarea care permit cuvenitele legături, grupări, numiri, protecții de securitate, permisiuni de utilizare și regăsirea, înlăturarea și identificarea documentelor vitale, ordonarea într-o structură și secvență logică, indiferent dacă este dosarul fizic sau

¹¹ Bogdan Florin Popovici, *op.cit.*, p. 2.

¹² Tiberiu Tănase, *Document Management – un sistem modern de prelucrare a documentelor tehnice*, în „Revista Arhivelor”, nr. 3/1993, București, p. 327.

¹³ *Ibidem*.

un director, care facilitează folosirile și referințele ulterioare¹⁴, înregistrarea documentelor etc. (*Clauza 9.3 din ISO 15489*).

Spre deosebire, legislația românească nu prevede un termen specific, unic pentru a surprinde „captura” documentelor în sistemul de documente al unei organizații. Un control fizic și intelectual asupra documentelor se exercită, însă, din momentul înregistrării până la eliminarea sau depunerea la compartimentul de arhivă al organizației, în timpul operațiunilor de evidența documentelor, gruparea documentelor în dosare, inventarierea dosarelor, predarea acestora la compartimentul de arhivă, selecționarea.

„Creatorii și deținătorii de documente sunt obligați să înregistreze toate documentele intrate, ieșite ori întocmite pentru uz intern” (art. 8 din *Instrucțiuni*), în registrul de intrare-ieșire. La înregistrarea documentelor se vor preciza următoarele: numărul și data înregistrării, numărul și data documentului de la emitent, numărul fișelor documentului, numărul anexelor, emitentul, conținutul documentului în rezumat, compartimentul căruia i s-a repartizat, data expedierii, modul rezolvării, destinatar, numărul de înregistrare al documentului la care se conexează, indicativul dosarului după nomenclator (care se va stabili și completa în registru după rezolvarea documentului). Atribuirea unui identificator pentru document, unic în cadrul sistemului (*numărul de înregistrare*), și furnizarea unor metadate despre document conduc la integrarea documentului în sistemele de documente ale organizației. Scopul primar al registraturii este, astfel, să furnizeze dovada că un document există, a fost creat sau integrat într-un sistem de documente. Un beneficiu suplimentar este că furnizează dovada locului în care se află documentele, facilitând regăsirea (*Clauza 9.4 din ISO 15489*).

Este recunoscută însemnătatea registraturii (fără a fi un sistem universal folosit) ca punct de plecare în constituirea arhivei curente/integrarea documentelor în sisteme de documente, atât în *Instrucțiuni*, cât și în *ISO 15489*.

Din nevoia asigurării unei informări operative, s-au impus o grupare și o sistematizare a documentelor. După rezolvarea lor, documentele se grupează în dosare, potrivit nomenclatorului¹⁵ (art. 16 din *Instrucțiuni*), pe probleme, geografic, pe corespondenți sau nominal. Se întâlnesc și situații când, la unele compartimente, gruparea documentelor pe probleme și termene de păstrare nu se

¹⁴ Gruparea documentelor în dosare.

¹⁵ Au fost formulate mai multe definiții ale *nomenclatorului*. De pildă, nomenclatorul se vrea rezultatul evaluării, este un instrument de gestiune în întregime integrat procesului administrativ, un clasificator de tip structural, un tabel sistematic al denumirilor sau titlurilor dosarelor, care ajută compartimentele la gruparea corectă a documentelor. Într-un sens apropiat, *Standardul ISO 15489* folosește conceptul de sistem de documente (*records system*), definit ca sistem de informații credibil care adună, gestionează și asigură accesul la documente, de-a lungul timpului.

face concomitent cu formarea documentelor, ci la sfârșitul anului, îngreunând, astfel, activitatea de prelucrare a documentelor. Este obligatoriu ca un dosar inclus în nomenclator să cuprindă documente din aceeași problemă și să aibă același termen de păstrare.¹⁶ În al doilea an de la constituire, dosarele se predau la compartimentul de arhivă, pe bază de inventare, pentru documentele nepermanente și cele permanente (art. 16, art. 18 din *Instrucțiuni*). La preluare, compartimentul de arhivă verifică fiecare dosar, urmărind respectarea modului de constituire a dosarelor și concordanța între conținutul acestora și datele înscrise în inventar (art. 24 din *Instrucțiuni*). Prin intermediul inventarului, se exercită un control fizic (dosarele primesc un număr în inventar), dar și intelectual (conținutul dosarelor este rezumat în inventar). De curând, s-a propus o modificare de substanță a termenilor de *inventar* și *inventariere*.¹⁷ Astfel, dacă la nivelul controlului fizic se poate vorbi despre *inventariere*, la nivelul controlului intelectual mai precis este termenul de *descriere*, care, prin intermediul metadatelor, prezintă conținutul informațional al unui document. De altfel, doar în practica arhivistică românească se folosește termenul de *inventar* în alt sens decât cel de *listă de existent*.¹⁸

O dată depus la compartimentul de arhivă, trebuie asigurată o evidență riguroasă pentru a facilita regăsirea și a preveni rătăcirea documentului, pentru a monitoriza folosirea documentului etc. Sistemul trebuie să urmărească circuitul documentului, transferul între persoane și returnarea documentului la locul de depozitare (registru de depozit¹⁹), ca și înlăturarea sau transferul la orice altă organizație autorizată externă, incluzând o autoritate de arhive istorice (registru de evidență curentă²⁰) (*Clauza 9.8 din ISO 15489*).

¹⁶ Nicula Vasile, *Dosarul – unitate de bază în constituirea arhivei curente*, în „Revista Arhivelor”, nr. 4/1973, p. 632.

¹⁷ Laura Neagu, Bogdan-Florin Popovici, Carmen-Elena Dobrotă, *ISAD(G). Norma generală internațională de descriere arhivistică*, ediția a II-a, *Notă asupra ediției*, în „Buletin de informare și documentare arhivistică” (2004), București, 2005, p. I-X.

¹⁸ *Ibidem*, p. III.

¹⁹ Registrul de depozit la creatorii și deținătorii de documente asigură „urmărirea” documentelor; numărul de ordine al inventarului; denumirea fondului, compartimentului; cota u.a.; scopul scoaterii din depozit; numele solicitantului, funcția; data scoaterii u.a., semnătura solicitantului; data restituirii, semnătura arhivarului (anexa nr. 8).

²⁰ Registrul de evidență curentă de la compartimentul de arhivă este mai detaliat, asigură evidența dosarelor și a inventarelor depuse la compartimentul de arhivă; numărul de ordine al inventarului, data intrării (data preluării dosarelor din inventarul respectiv), datele extreme ale documentelor, numărul total al dosarelor din inventarul respectiv, numărul dosarelor primite efectiv, numărul dosarelor rămase la compartimente/data ieșirii (scoaterii din evidență), unde s-au predat (denumirea unității către care s-a

Scoaterea din evidență a documentelor, potrivit *Instrucțiunilor*, se face cu aprobarea conducerii creatorilor și deținătorilor de documente și cu confirmarea Arhivelor Naționale, în urma selecționării, transferului către altă unitate deținătoare sau ca urmare a distrugerii provocate de evenimente neprevăzute (art. 28). Selecționarea, în practica arhivistică românească, presupune eliminări succesive ale documentelor fără valoare.²¹ În aprecierea importanței documentelor, comisia de selecționare²² are în vedere respectarea termenelor de păstrare a documentelor, prevăzute în nomenclatorul dosarelor, acordând o atenție deosebită celor care au, pe lângă termenul de păstrare, mențiunea „C.S.” (art. 31 din *Instrucțiuni*). Termenele de păstrare se stabilesc în funcție de importanța practică pentru activitatea creatorului de documente și, îndeosebi, de importanța istorică (științifică) a informațiilor pe care le conțin documentele (art. 11 din *Instrucțiuni*). Meritul *Standardului ISO 15489*, spre deosebire de legislația românească privind activitatea de arhivă de la creatori, este acela de a dezvolta rațiunile care stau la baza stabilirii termenului de păstrare a documentelor (practic, a valorii acestora). În acest sens, se urmăresc satisfacerea nevoilor de afaceri curente și viitoare (prin reținerea informațiilor cu valoare probatorie, documentară, precum și eliminarea sistematică, autorizată, imediat ce documentele nu mai sunt necesare²³), satisfacerea nevoilor prezente și viitoare (drepturi și interese) ale acționarilor interni și externi etc. (Clauza 9.2 din *ISO 15489*).

Carol Couture vorbea de o *regulă de păstrare* – o normă, fixată pe baza aprecierii făcute asupra valorilor, primară și secundară, pe care le prezintă arhivele în sine, ca și pe funcția de probă administrativă, legală, financiară și pe funcția de mărturie patrimonială; ajută la stabilirea duratei de păstrare și a modalității de prelucrare a arhivelor, de la crearea lor până la eliminare sau la depunerea lor în arhivele permanente.²⁴

făcut predarea), denumirea, numărul de înregistrare și data actului pe baza căruia au fost scoase din evidență, totalul dosarelor ieșite (anexa nr. 4).

²¹ Gheorghe Popa, *Concepția despre selecționare în arhivistica românească contemporană*, în „Revista de arhivistică”, nr. 1-2/1998, Cluj-Napoca, p. 134.

²² Comisia de selecționare se constituie în cadrul fiecărei unități creatoare și deținătoare de documente, prin decizia sau ordinul conducătorului unității respective, fiind compusă din președinte, secretar și un număr impar de membri, numiți din rândul specialiștilor proprii, reprezentând principalele compartimente creatoare de arhive. Se întrunește anual sau ori de câte ori este nevoie, la sesizarea secretarului comisiei, de obicei, șeful compartimentului de arhivă (art. 29, art. 30, art. 31 din *Instrucțiuni*).

²³ Aurelian Sacerdoțeanu deosebea mai multe etape în cadrul înlăturării materialelor nefolositoare, și anume triaj, eliminare automată și selecționare; A. Sacerdoțeanu, *Arhivistica*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1970, p. 137, 141, 144.

²⁴ Carol Couture, *art. cit.*, p. 27.

În era spionajului și contraspionajului informațional, informația devenind condiția primordială a desfășurării activității („afacerii”), în ansamblul ei, la un nivel superior concurenței, *Standardul ISO 15489* recomandă organizațiilor stabilirea de linii directoare oficiale care să reglementeze cui i se permite accesul la documente și în ce situații. Documentele pot conține informații care să vizeze siguranța națională, dar și informații delicate, de natură personală, comercială sau operațională. De aceea, în unele cazuri, accesul la documente sau la informațiile despre ele nu trebuie permis, ci limitat. Munca de arhivă din cadrul unei organizații se desfășoară pe nivele de activitate și nivele de acces corespunzătoare. Legislația românească privind activitatea de arhivă la creatorii și deținătorii de documente dezvoltă sumar problema accesului la documente. Documentele care aduc atingere intereselor statului – documentele conținând secrete de stat – se înregistrează, manipulează, studiază și păstrează potrivit actelor normative în vigoare privind apărarea secretului de stat (art. 37 din *Instrucțiuni*).

Organizațiile care se conformează *Standardului ISO 15489*, având un profil preponderent de afaceri, interesate în ridicarea neîntreruptă a nivelului de calitate, a eficienței, în asigurarea competitivității, dau dovadă de inițiativă în găsirea unor măsuri superioare de adunare, gestionare și folosire a informațiilor, în funcție de nevoile organizației. *Standardul* perpetuează un cult al documentelor, un cult pe care societatea românească este, încă, departe de a-l înțelege la adevărata sa valoare.

Résumé

L'archivistique roumaine se trouve depuis quelques années devant le défi du troisième millénaire : l'application des normes internationales de description archivistique afin de pouvoir entamer le processus de création des bases de données compatibles avec celles qui existent déjà dans d'autres pays. L'auteur fait une utile comparaison entre les instructions des Archives Nationales de Roumanie pour les producteurs d'archives et la norme internationale ISO 15489, qui constitue le summum des standards internationaux. La comparaison suit le cycle de vie des documents, dès leur création jusqu'à leur élimination ou conservation permanente, selon le cas, en relevant aussi les différences et les points communs. L'auteur met également en évidence le fait que la norme ISO 15489 peut représenter un sujet de réflexion pour la juste évaluation des documents dans l'archivistique roumaine.

Baze de date arhivistice în spațiul Uniunii Europene

VERONICA VASILOV

În luna iunie a anului 2000, statele membre ale Uniunii Europene și Consiliul European de la Fereira au aprobat *eEurope Action Plan*, în care, la punctul 3d, se anunța intenția de a stimula transpunerea conținutului domeniilor de activitate din Uniunea Europeană în rețele globale și crearea unei structuri pentru coordonarea programelor de informatizare în rândul statelor membre. Se avea în vedere astfel crearea unor baze de date paneuropene din sectorul informațiilor publice, pentru a pune capăt fragmentării resurselor digitale și a incompatibilității acestora prin stabilirea de standarde de descriere a datelor în format electronic.

În noiembrie 2000, la Luxemburg, s-a reunit un grup de experți cu scopul de a pune la punct strategii de coordonare a mecanismelor pentru programele de informatizare în rândul statelor membre, în special cele privind patrimoniul cultural. S-a constatat că patrimoniul cultural și științific european nu este suficient de accesibil publicului larg și de aici nevoia pentru un nivel minim de acces unificat, care să cuprindă instrumente de cercetare cum sunt *catalogele* și *inventarele generale*.

În concordanță cu *eEurope Action Plan* și Recomandările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei din 13 iulie 2000 (n R [2000] 13)¹ ce definesc politica europeană în materie de acces în arhive, Comisia Europeană a lansat programul *Info2000*, în sistem de parteneriat multi-național, public-privat. Acesta își propune să promoveze și să stimuleze folosirea tehnologiilor informației și comunicării în constituirea de rețele de baze de date, inclusiv arhivistice.

EUAN

Unul din proiectele dezvoltate în cadrul acestui program este EUAN (European Union Archive Network), având ca parteneri:

- Arhivele Naționale ale Scoției (coordonator)
- Arhivele Naționale ale Suediei
- Arhivele Naționale ale Italiei
- Institutul Internațional de Istorie Socială, Amsterdam
- Scottish Archive Network Ltd (partener privat)

¹ Publicată pe site-ul <https://wcd.coe.int>

Proiectul își propune să faciliteze accesul publicului în arhivele din Europa, să treacă peste barierele tradiției administrative, culturale și de limbă. Scopul principal este ca un cetățean, care folosește Internetul sau oricare alt instrument IT, să poată să obțină informații despre fondurile și colecțiile deținute de Arhivele Naționale din orice țară a Uniunii.

Rezultatul acestui proiect este instalarea unui prototip bazat pe Sistemul Informatic al Arhivelor Naționale Suedeze – ARKIS II. Acesta conține descrieri de nivel general ale fondurilor și colecțiilor de documente de la instituțiile participante, începând cu testamente scoțiene din secolul al XI-lea până la acte ale Internaționalei Socialiste din secolul XX. Descrierea se bazează pe cinci² elemente principale recomandate de standardul de descriere ISAD(G) elaborat de Comitetul pentru Standarde de Descriere al CIA.

Pentru conversia electronică a datelor s-au folosit formatele XML – în concordanță cu EAD (Encoded Archival Data) DTD (Document Type Definition) – și MARC/AMC. Fiecare participant creează fișiere în format EAD/MARC pe propriul server web și acestea sunt periodic transferate pe serverul EUAN. Fișierele primite în MARC sunt convertite în format EAD și apoi toate fișierele EAD sunt importate în baza de date a EUAN. Informația este astfel indexată și accesibilă pe Internet și poate fi regăsită prin căutare simplă sau avansată. Atunci când utilizatorul primește un rezultat relevant și vrea mai multe informații, are la dispoziție un link (legătură) către instituția deținătoare.

Pe viitor, când tot mai multe instituții vor fi transferat date referitoare la fondurile deținute în baza de date EUAN, cercetătorii vor avea o privire de ansamblu asupra surselor de arhivă din Europa și vor putea primi o copie digitală a informației dorite.

EVA

Un alt proiect dezvoltat în cadrul programului *Info2000*³ și legat de anteriorul este cel denumit EVA (*European Visual Archives*). Proiectul a debutat în decembrie 1998 și s-a finalizat în martie 2001. Scopul partenerilor implicați în proiect a fost punerea în valoare a documentelor fotografice deținute de Arhivele publice. În cadrul proiectului s-au folosit noile tehnologii – ICT (Information and Communication Technologies) – pentru a face accesibile arhivele fotografice ale

² Standardul ISAD(G) conține 26 elemente. Vezi în acest sens Laura Neagu, Bogdan-Florin Popovici, Carmen-Elena Dobrotă, *ISAD(G). Normă generală internațională de descriere arhivistică*, ediția a II-a, în „Buletin de Informare și Documentare Arhivistică”(2004), București, 2005, p. I-X.

³ Detalii pe site-ul www.cordis.lu/ist/ka3/digicult/info2000.htm pentru perioada 1994-1998.

orașelor europene Antwerp și Londra. Inițial partenerii reuniți de acest proiect au fost 6:

- Telepolis Antwerpen (Belgia)
- Stadarchief Antwerpen (Belgia)
- London Metropolitan Archives (Marea Britanie)
- Nederlands Institute of Scientific Information Services (NIWI), Amsterdam (Olanda)
- European Commission on Preservation and Access (ECPA), Amsterdam (Olanda)
- SailLabs Munich (Germania).

Motivațiile principale care au stat la baza proiectului au fost interesul publicului pentru acest gen de documente, precum și provocările generate de teme controversate precum: dreptul de copyright, liberul acces, diferențele de limbă /limbaj, prețul și politicile de cost pentru obținerea de imagini digitale. În același timp, fiind un proiect-cadru, EVA și-a propus testarea unor soluții pentru probleme:

- **tehnice:** stabilirea de standarde tehnice pentru calitatea arhivării și păstrarea pe termen lung a documentelor pe suport digital;
- **de conținut:** standarde de descriere și metadate privind copyright-ul și asigurarea integrității și autenticității documentelor;
- **de acces:** pentru asigurarea folosirii pe termen lung a documentelor fotografice.

În faza de elaborare a proiectului s-a acordat o importanță deosebită nevoilor utilizatorilor, realizându-se în acest sens un chestionar, ale cărui rezultate au constituit un punct de plecare pentru aspectele cantitative și calitative ale materialului fotografic supus digitalizării. Astfel s-a constatat interesul mai curând pentru *temă* și *loc* decât pentru criteriul *cronologic*, interes mai mare pentru *persoane* și *evenimente* decât pentru *clădiri*. De asemenea, se preferă mai degrabă *calitatea* decât *costul* sau *timpul de livrare*. Aceste informații erau esențiale în condițiile în care s-a plecat de la un material documentar alcătuit din 1.000.000 fotografii pentru Londra și 250.000 pentru Antwerp.

Scopurile esențiale pentru care se realizează migrarea imaginilor de pe suport clasic fotografic pe cel digital sunt reprezentate de necesitatea asigurării folosirii pe termen lung a documentelor fotografice, precum și de optimizarea accesului utilizatorilor la informații deținute de instituții publice. Dintre acestea două, prioritară este nevoia de acces în decizia de a digitaliza colecții întregi, părți structurale sau chiar unități izolate.

În privința modalităților de redare a conținutului și de prezentare a acestuia, realizatorii proiectului au utilizat standarde adaptate fiecărei funcțiuni și anume: standardul internațional de descriere arhivistică – ISAD(G), standarde

tehnice pentru descrierea resurselor web – DC⁴ (Dublin Core), ale căror nouă variantă a devenit AGLS, și a metadatelor pentru fișierele electronice – RLG⁵, cu mențiunea că standardele arhivistice sunt considerate superioare celorlalte.

Site-ul EVA funcționează de la 1 martie 2001 și oferă acces la aproximativ 20.000 imagini în format TIFF, câte 10.000 pentru fiecare din cele două orașe vizate. Se dau informații și despre alte instituții deținătoare de arhive fotografice, precum și despre modul de descriere și digitalizare a arhivelor fotografice istorice. De menționat că spre deosebire de EUAN, care oferă instrumente de căutare și nu este el însuși o sursă de documente, ci de documentare, EVA dă posibilitatea vizualizării și obținerii de copii de pe documentele fotografice tratate mai mult ca obiecte digitale decât ca unități arhivistice.

Din februarie 2003 până în iulie 2004, proiectul EVA a fost dezvoltat devenind EVAMP – European Visual Archives Market validation Project finanțat de eTen Programme și la care s-au adăugat doi noi parteneri: firma Pictura și University of London Computer Centre.

MALVINE

Considerat complementar EUAN, *Manuscript And Letters Via Integrated Networks In Europe Project* a fost lansat în 1998 în cadrul celui de-al IV-lea Program al Comisiei Europene: Telematici și biblioteci. Administrat de Biblioteca de Stat din Berlin, proiectul se constituie într-o bază de date unificată între instituții deținătoare (biblioteci, arhive, centre de documentare) de documente și manuscrise din perioada postmedievală⁶ (modernă).

Partenerii inițiali ai proiectului au fost:

- Biblioteca Universidad Complutense Madrid
- Biblioteca Nacional de Portugal
- British Library
- Deutsches Literaturarchiv
- Forschungsstelle und Dokumentationszentrum für Österreichische Philosophie
- Österreichische Nationalbibliothek
- Institut Mémoires de l'édition contemporaine
- Schweizerische Landesbibliothek

⁴ Peter Horsman, *Metadata and Archival Description*, pe site-ul www.euan.org/euan_metadata.html

⁵ Schoups Inge, *EVA: European Visual Archives*, în „Access to Official Documents and Archives-Report from an EU – Conference on Access to Official Documents and Archives in Lund, 5-6 April 2001”, Stockholm, 2001, p. 96.

⁶ www.malvine.org

- Staatsbibliothek zu Berlin.

În decembrie 2000 a avut loc la Berlin Conferința ocazionată de finalizarea proiectului, prilej cu care s-a decis constituirea *Malvine Maintenance Agency*. Aceasta împreună cu *Malvine Consortium* (constituit din partenerii fondatori și asociați) au fost însărcinate cu întreținerea bazei de date și cu dezvoltarea proiectului. Au fost elaborate o chartă și un set de reguli privind folosirea standardului arhivistic ISAD(G) precum și a formatelor EAD și SGML/XML, ca și procedurile de conversie în/din formate locale pe parcursul procesului de import și export de date.

LEAF

Proiectul *Linking and Exploring Authority Files* este o continuare a proiectului *MALVINE* și a valorificat prototipul testat de acesta prin care a fost recunoscută importanța informațiilor referitoare la creatorii de fonduri și colecții de documente, fie ei instituții, persoane sau familii⁷. În scopul depășirii dificultăților impuse de mediul multi-lingvistic și multi-cultural al Uniunii, LEAF⁸ își propune să creeze un sistem generator de linkuri cu instituții deținătoare sau alți creatori de documente care au legătură sau dețin informații despre un anumit tip de creator. Se intenționează ca modelul LEAF să fie aplicabil tuturor proiectelor sau inițiativelor de cooperare care au în vedere optimizarea accesului la informații din patrimoniul cultural (*cultural heritage*) referitoare la instituții sau persoane. Pentru realizarea acestui deziderat s-a căzut de acord asupra unui standard de descriere în format electronic a informațiilor referitoare la organisme sau persoane care au creat documente de-a lungul timpului. În 2001 la Yale University un grup de lucru a finalizat formatul EAC⁹, care este pentru ISAAR (CPF) ceea ce reprezintă EAD pentru ISAD(G). Acesta este un XML DTD și traduce în format electronic normele de descriere ale standardului arhivistic corespunzător. În felul acesta se realizează întregirea contextului în care fiecare tip de document a fost creat.

Toate aceste proiecte europene pun în evidență integrarea documentelor de arhivă în conceptul mai larg european **ALM (Archives-Librairies-Museums)**

⁷ Modalitatea de redare a acestor date este și obiectul unui alt standard arhivistic internațional de descriere, ISAAR (CPF), apărut în 1995 și revizuit în 2004. Împreună cu ISAD(G) poate fi accesat pe site-ul web al CIA: www.ica.org.

⁸ <http://xml.coverpages.org/ni2002-03-28-a.html>.

⁹ Pe lângă standardele de descriere arhivistică, în mediul digital există și standarde internaționale (ISO) de descriere a resurselor web. Acestea sunt fie procedurale: HTML (formatul paginilor web) fie descriptive: SGML, sub care a fost dezvoltat EAD. XML este un nou standard, provenit din SGML, superior lui EAD și compatibil cu acesta. XML va înlocui formatul HTML pe web.

sau **ABM (Arhive-Biblioteci-Muzee)** în care este plasat patrimoniul cultural (*cultural heritage*).

Toate aceste inițiative de cooperare au beneficiat de standardizarea la nivel internațional a descrierii arhivistice, precum și a formatelor electronice de date. La aceasta a contribuit și experiența realizării, la nivel național și chiar mai restrâns, a unor rețele de baze de date integrate pe conceptul **ALM**.

NAD

The Swedish *National Archival Database* a început să se constituie din toamna anului 1990. Prima versiune a fost terminată în 1993, iar cea actuală a fost revizuită în 1998. NAD cuprinde descrieri ale arhivelor publice și private deținute de instituții, biblioteci și muzee din Suedia. S-a constituit prin importarea diferitelor baze de date arhivistice din instituții centrale, regionale și locale inclusiv din National Registry of Private Archives. Datele au fost importate ca fișiere în format MARC de pe diferite medii de lucru și sub diferite aplicații ca UNIX, PC sau Macintosh. Ediția NAD pe CD-ROM conține:

- Informații generale despre 170.000 de fonduri
- Inventare pentru 38.000 de fonduri
- Liste ale microfișelor disponibile pentru împrumut sau vânzare, în special registre parohiale
- Prezentări ale administrației locale și regionale.

Ediția pe Internet a NAD a fost lansată în 2000, iar în anul 2002 în baza de date se aflau în jur de 6,5 milioane de descrieri, realizate conform standardelor ISAD(G) și ISAAR(CPF). Sistemul informatic folosit, ARKIS II, reactualizare din perioada 1997-1999 a mai vechiului ARKIS I, a fost adoptat și de EUAN precum și de National Archives of Scotland.

SCAN

The *Scottish Archive Network* a luat startul în august 1999 și a durat trei ani. A fost finanțat de Heritage Lottery Fund (care primește bani de la Loteria Națională din Marea Britanie) și a fost realizat mai ales cu contribuția Arhivelor Naționale ale Scoției și a unor voluntari de la Genealogical Society of Utah. Primul rezultat al proiectului a fost lansarea web-site-ului SCAN, pe 30 noiembrie 2000. Site-ul conține răspunsuri la cele mai frecvente întrebări adresate Arhivelor din Scoția, o prezentare de bază a sistemului de ordonare folosit de-a lungul timpului, instrumente cu surse de referință. S-a realizat descrierea la nivel de colecție pentru toate colecțiile arhivistice ale celor 48 de membri ai SCAN (din care fac parte Arhivele Naționale ale Scoției), adică 6.500 dintr-un total de 25.000-30.000.

A 2 A – ACCESS TO ARCHIVES

O altă rețea importantă de baze de date arhivistice este derulată de Public Record Office din Londra și cuprinde arhive din Anglia. Proiectul este finanțat printr-un grant al Guvernului Marii Britanii, precum și prin Heritage Lottery Fund. Scopul proiectului este publicarea pe web-site a inventarelor care să conțină descrieri și la nivel de unitate arhivistică, nu numai la nivel de colecție sau fond, pentru toate Arhivele din Anglia partenere în baza de date regională. Datele au fost introduse în format EAD compatibil cu standardul ISAD(G) și au fost selectate după teme de interes regional, alese de participanți.

ARCHIVES HUB

O rețea de date mai selectivă decât anterioara, *Higher Education Archives Hub*, s-a constituit pe baza arhivelor deținute de universități din toată Marea Britanie. Proiectul este finanțat din bani publici și a cuprins în prima fază contribuții de la 15 Arhive universitare. S-a reușit introducerea a 5000 de descrieri la nivel de colecție, dar se intenționează realizarea de descrieri pe mai multe nivele. Pentru baza de date Archives Hub utilizează sistemul de regăsire a informației Cheshire, special conceput pentru import și export de date în format EAD.

AIM 25

Este o rețea de arhive de mai mică întindere regională și este finanțată de *Research Support Libraries Programme* pentru a oferi un singur punct de acces la descrieri de arhive și colecții de manuscrise aflate la principalele colegii și școli din cadrul University of London, de la alte universități și colegii din Londra și din zona delimitată de linia de autobuz M 25, precum și de la câteva din cele mai importante colegii regale și societăți de medicină și științe din Londra. Vor fi adunate arhivele a aproximativ 50 de instituții. Ca și SCAN, AIM 25 se va concentra pe descrieri la nivel de colecție.

O scurtă trecere în revistă a acestor baze de date în rețea evidențiază trăsături caracteristice ce țin de termene de realizare, costuri și finanțare, dar și bunele practici în materie de management de proiect (arhivistic în cazul de față). În același timp lasă să se întrevadă posibilități de dezvoltare în viitor, cu notabile consecințe asupra practicii și teoriei arhivistice, dar și asupra societății întregi.

S-a constatat că proiectele și programele din care acestea fac parte reprezintă dezvoltarea firească a unor baze de date existente și față de care comunitatea cercetătorilor și-a manifestat nevoia de a fi interconectate. Pe de altă parte, tradițiile administrative ale Europei de Vest reclamă ca o condiție esențială a existenței unui serviciu public punerea de acord cu necesitățile tehnologice ale societății, în caz contrar acesta își pierde utilitatea publică. Un impuls deosebit a fost imprimat de directivele și politicile europene în materie de patrimoniu

cultural și susținerea concretă prin alocarea de fonduri cu această destinație. Un exemplu îl constituie proiectul EVA, al cărui cost s-a ridicat la 500.000 de euro, din care 250.000 au reprezentat un grant al Uniunii Europene. În acest fel, termenul de implementare al unui astfel de proiect se situează între 2 și 3 ani și nu există riscul să nu se mai finalizeze datorită sistării resurselor financiare prin care el se susține. Legat de aspectul financiar, o concluzie comună a celor implicați în astfel de proiecte arată necesitatea corelării la nivel național a programelor culturale cu strategiile guvernamentale de susținere a dezvoltării în domeniul tehnologiei informației.

Nu în ultimul rând, au fost evidențiate modalitățile de surmontare în practică a unor probleme tehnice prin susținerea eforturilor de standardizare a celor mai bune practici arhivistice și a formatelor de codare a informației care să permită interconectarea. La acestea s-au adăugat chestiunile juridice din sfera dreptului de proprietate intelectuală generate de lărgirea considerabilă a accesului la documente.

Résumé

Les bases de données internationales partagées dans le domaine archivistique ne sont plus une nouveauté, mais un instrument que chaque chercheur utilise, que chaque institution d'Archives envisage de faire publique. La présentation de quelques bases de données au niveau européen n'a pas la prétention de clore le sujet, mais seulement d'illustrer la manière de laquelle de différents institutions ont réussi de mettre en commun leurs bases de données, quels sont les participants, quels sont les ressources qui ont financé les projets.

Cette initiative de mettre en commun plusieurs bases de données a engendré d'autres problèmes : celui de l'uniformisation des standards de description et des « meilleures pratiques » et celui de la compatibilité des langages informatiques.

Organizații în care au activat români din exil: Comitetul Național Român și Adunarea Națiunilor Europene Captive

FLORICA DOBRE

Problema exilului românesc, a acelor români care au părăsit benevol sau forțat țara, trăind în alte state, mai ales după instaurarea comunismului în România, este încă insuficient studiată și cunoscută.

Oriunde s-au stabilit, românii și-au creat organizații, asociații, societăți, care să-i reprezinte și să le apere interesele. Documentele de arhivă consemnează existența unor asemenea organizații în Austria, Franța, S.U.A., Germania, Spania, Italia etc.

Astfel, la mijlocul anilor '50 activau:

a) În Franța: Uniunea Parlamentarilor Români în Exil, Asociația Pro-Basarabia, Biserica Ortodoxă Română din Paris, Asociația Românilor Liberi Refugiați în Franța, Fundația Universitară „Regele Carol I” ș.a.

b) În Austria: Asociația Românilor Liberi, Căminul Cultural din Salzburg.

c) În Germania Occidentală: Uniunea Asociațiilor Românești din Germania, Centrul de Coordonare Românească în Exil, de la München, Misiunea Catolică Română, Institutul Român din München, Biblioteca Română de la Freiburg, Asociația Românilor Liberi din Germania Occidentală, Asociația Românilor din Sudul Germaniei, Uniunea Germanilor din România ș.a. De precizat că în Germania existau cele mai multe organizații, numărul acestora fiind de peste 30.

d) În Spania: Comunitatea Românilor din Spania.

e) În S.U.A.: Comitetul Național Român, Adunarea Națiunilor Europene Captive, Comitetul de radio „Europa Liberă”, Asociația Ajutorul Românesc, Asociația Femeilor pentru Libertatea Europei, Asociația „Nicolae Bălcescu”.

Documentul pe care-l prezentăm, referitor la Comitetul Național Român (înființat în mai 1949) și la Adunarea Națiunilor Europene Captive (înființată în septembrie 1954) este relevant pentru contextul în care s-au constituit, neînțelegerile la nivelul conducerii și activitatea desfășurată de aceste două organizații până în anul 1963.

Documentul provine din Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, fond *Serviciul de Informații Externe*, dosar nr. 113, f. 265-292 (p.41-63).

La sfârșitul documentului am prezentat fișele biografice ale unui număr de 35 de persoane reprezentative pentru conducerea organizațiilor menționate (p. 63-78).

Ministerul Afacerilor Interne
Direcția I-a
„131”

Strict secret
22 martie 1963

**Lucrare de bază
privind organizațiile internaționale „C.N.R.” și „A.N.E.C.”**

În urma evenimentelor politice de la 23 august 1944, și în special după alungarea monarhiei și instaurarea la 30 decembrie 1947 a regimului de dictatură proletară, prin proclamarea Republicii Populare Române, o parte însemnată a foștilor diplomați ai regimului burghezo-moșieresc au refuzat să se reîntoarcă în țară, cerând azil politic statelor capitaliste în care se aflau.

Acestora li s-au alăturat o parte din foștii politicieni burghezi care au reușit să fugă din țară în perioada de mai sus.

La îndemnul americanilor și al reacțiunii burgheziei din țară, aceștia plănuiesc încă din 1946 constituirea unui „guvern al României libere” care să lupte împotriva regimului democrat popular instaurat în țara noastră.

Astfel, în ianuarie 1948, fugarii reprezentând grupul național-tărănist, liberal și socialist independent creează la Paris „Consiliul Partidelor Politice”, denumit „Intergrupul”, ca organism coordonator al activității grupărilor politice române din străinătate.

Încă de la înființarea „Intergrupului”, văzând că această ficțiune politică nu dă rezultatele scontate, fugarii români s-au gândit la o altă formulă, iar la 10 mai 1949, ia ființă la Washington „Comitetul Național Român” format din: Rădescu Nicolae, președinte, reprezentând „Uniunea Democrată a Românilor Liberi”; Grigore Niculescu-Buzești, Augustin Popa și Bianu Cornel, aparținând grupului național țărănesc; Vișoianu Constantin și Cretzianu Alexandru, simpatizanți ai acestui partid; Fărcășanu Mihail, reprezentantul grupului liberal; Iancu Zissu, înputernicitul lui Titel Petrescu; Grigore Gafencu și Nicolae Caranfil, ca „tehnicieni fără partid”; Ghilezan Emil, secretar general; fostul maior Rațiu Bazil, consilier militar, care ulterior a fost înlocuit cu fostul general Petrescu.

Crearea acestui „Comitet” a fost sprijinită de americani cu scopul de a avea o „firmă” care să prezinte la O.N.U. diferite memorii în numele României, memorii care să poată fi speculate de imperialiști împotriva R. P. Române.

Divergențele în urma constituirii C.N.R.:

a) Primele nemulțumiri s-au ivit chiar în interiorul grupării național-țărăniște.

Astfel, Emil Ghilezan, fost subsecretar de stat, și-a manifestat nemulțumirea că n-a fost cooptat în Comitet. Mai târziu, după încheierea unui acord între național-țărăniști și Rădescu, Ghilezan a fost numit secretar general al C.N.R., funcție nou creată pentru a-l liniști pe Ghilezan.

Nemulțumit pentru faptul că n-a fost cooptat în Comitet a fost și dr. Willi Filderman, fost președinte al Comunității Evreilor din România.

Neadmiterea lui Davilla și Tilea în Comitet a constituit pentru Rădescu un motiv de nemulțumire, care s-a adâncit pe măsură ce manevrele național-țărăniștilor de a domina „C.N.R.” au devenit tot mai vizibile.

b) Încercările lui Horațiu Comănicu de a pătrunde în „C.N.R.” s-au izbit de rezistența acelorași elemente, rămânând în cele din urmă fără nici un rezultat.

Acest fapt a nemulțumit pe legionari ca și pe Rădescu, care, deși se intitula „democrat”, era susținătorul legionarilor.

c) Având fonduri la îndemână și majoritatea în Comitet, prin atragerea lui Iancu Zissu și Fărcășanu, țărăniștii au început manevra pentru înlăturarea lui Nicolae Rădescu.

Subiectul unora dintre neînțelegeri l-a constituit repartizarea portofoliilor. Rădescu, care dorea Ministerul Apărării, s-a ciocnit de Cretzianu, care dorea același departament.

Dar cea mai gravă divergență a constituit-o problema fondurilor. Rădescu a cerut ca fondul (cele 6 milioane franci elvețieni furati de Cretzianu și aflați asupra sa) să fie trecut pe seama „C.N.R.” și mânuit de președinte.

Țărăniștii, profitori ai acestor sume furate, au sărit „ca fripți”, afirmând că fondurile le aparțin exclusiv lor și le pot folosi după cum cred ei de cuviință.

Aceste neînțelegeri au crescut și, în august 1949, țărăniștii au cerut lui Rădescu să se supună majorității sau să se retragă din funcția de președinte, rămânând simplu membru, în locul său țărăniștii propunându-l pe Vișoianu.

Discreditat de țărăniști în fața americanilor și a lui Mihai, Rădescu renunță la planul său de răsturnare a „C.N.R.” și încheie la începutul lunii octombrie 1949, prin Augustin Popa și Virgil Veniamin, „un acord politic” cu național-țărăniștii, subordonându-se majorității din Comitet.

Cu toate acestea, manevra pentru înlocuirea lui Rădescu și a aderenților săi a fost continuată de Vișoianu care urmărea să devină președintele C.N.R. În această acțiune Vișoianu a fost ajutat îndeaproape de cumnatul său, Alexandru Cretzianu.

În vara anului 1950, Mihail Fărcășanu s-a retras din Consiliul Partidelor Politice și automat și-a pierdut și locul din Comitet.

În octombrie 1950 au demisionat din Comitet Rădescu, Caranfil și Ghilezan. În urma acestui fapt, s-a desemnat un triumvirat format din Augustin Popa, Vișoianu și Gafencu, care să conducă Comitetul până la alegerea noului președinte.

Așa s-a sfârșit prima etapă de existență a C.N.R., care din primăvara anului 1949 și până în toamna anului 1950 a fost stăpânit de intrigi și ambiții personale. Activitatea lui în această perioadă s-a mărginit la câteva memorii înaintate O.N.U.

După demisia lui Rădescu, C.N.R. s-a rupt în două:

a) o grupă compusă din: Vișoianu, Augustin Popa, Cornel Bianu, Alexandru Cretzianu și Iancu Zissu.

b) o altă grupă [compusă din]: Rădescu, Gafencu, Caranfil și Fărcășanu.

La îndemnul țărâniștilor, Mihai, care făcea legătura C.N.R. cu unii conducători ai statelor imperialiste, l-a numit pe Vișoianu ca președinte al Comitetului, după care s-a trecut la completarea locurilor. În locul lui Grigore Niculescu-Buzești (decedat în 1949) a fost numit profesorul Anton Crihan ca „reprezentant al Basarabiei”, iar în locul lui M. Fărcășanu a fost cooptat G. Assan.

După această reorganizare, Vișoianu a numit, ca reprezentanți ai filialelor C.N.R. în diferite țări, pe următorii:

- Prof. V. Veniamin pentru Franța
- Alexandru Stănescu pentru Belgia
- Alexandru Totescu pentru Portugalia
- Devas și Economu Ion pentru Brazilia
- Grigore Cugler pentru Peru
- Henri Helfant pentru Chile
- Decei Aurel pentru Turcia
- Arion Radu pentru Grecia.

Acestor filiale le sunt subordonate „organizații culturale”, „profesionale” etc., ca de exemplu: „Asociația Studenților Români”, „Căminul Cultural Carol I”, „Asociația Ziariștilor Români”, „Centrul de Studenți Simion Bărnuțiu” etc.

Sub acoperirea de asociații culturale și profesionale, acestea strâng informații despre emigranții români, selecționează elemente pentru munca subversivă, editează fițuici reacționare îndreptate împotriva R. P. Române etc.

Filiala C.N.R. din Anglia este condusă de Viorel Tilea, fost ambasador al României la Londra, și de fostul maior Iliescu, vechi agent al serviciului de spionaj englez.

Această filială își coordonează activitatea cu poliția engleză și caută printre fugarii români oameni necesari spionajului englez. Editează ziarul reacționar „Făclia” în limba română.

În cursul anului 1954 C.N.R. a fost supus unor atacuri din partea „Ligii Românilor Liberi”, a legionarilor, în special a celor simiști, și a altor organizații ale fugarilor din diferite țări pentru motivul că nu reprezintă, așa cum se pretinde, „întreaga emigrație română din exil”.

Din însărcinarea lui Mihai, Vișoianu a prezentat o nouă listă a „Comitetului remaniat”, care a fost „aprobată” de Mihai la începutul anului 1955.

Președinte al C.N.R. a rămas tot Vișoianu, care îndeplinea în același timp și funcția de președinte al delegației române la A.N.E.C., iar membri C.N.R. au fost numiți următorii:

- George Assan, fost subsecretar de stat la Ministerul de Industrie și Comerț;
- dr. Cornel Bianu, fost deputat;
- ing. Bunescu Alexandru, fost comisar general al Reconstrucțiilor;
- Dumitru Ciotori, om de litere și membru al Academiei Române;
- Anton Crihan, fost subsecretar de stat la Ministerul Agriculturii și

ministru pentru Basarabia;

- Ionnițiu Mircea, secretar particular al lui Mihai (demisionat în august 1955);
- dr. Sabin Manuilă, fost subsecretar de stat la Președinția Consiliului de Miniștri și director general al Institutului Central de Statistică;
- dr. Augustin Popa, fost profesor la Academia de Teologie Catolică în

România și fost deputat;

- Mihail Rațiu, fost subsecretar de stat la Ministerul Lucrărilor Publice;
- Virgil Veniamin, fost profesor de drept la Facultatea din București și consilier juridic la Ministerul Afacerilor Străine;
- Iancu Zissu, publicist și conducătorul grupului Zissu din P.S.D.I.

La 23 iulie 1955, noul C.N.R. a depus „jurământ de credință față de țară și rege”. În prima ședință ținută în aceeași zi la Washington s-au examinat „liniile generale de activitate” și s-a luat hotărârea de a adresa un apel „românilor”.

Cu această ocazie, Vișoianu a arătat că C.N.R. va avea în „perspectivă un vast plan de organizare și activitate” care derivă din scopurile permanente pe care trebuie să le aibă membrii „Comitetului Național” și anume:

1. Informarea lumii libere despre „situația tragică a țării noastre” și asupra „drepturilor ei nepieritoare la independență și libertate”.
2. Cererea, la fiecare ocazie, a răsturnării independenței „țării noastre”.
3. Contribuția la „menținerea curajului și justelor speranțe” ale poporului român.

4. Încercarea, în măsura posibilităților, a ajutorării compatrioților din străinătate și susținerea eforturilor „tuturor de a reprezenta Nația Română, adică cultura și istoria ei, în chipul cel mai favorabil”.

Vișoianu a menționat că în ceea ce privește fondurile C.N.R. „va dispune de mijloacele financiare necesare”.

C.N.R. lucrează în strânsă colaborare cu „Comitetul pentru Europa Liberă” (Free Europe) din New York și este sprijinit de acesta.

„B.I.R.E.”¹ din 1 decembrie 1960, referindu-se la acest „Comitet” scria:

„Free Europe este organul de sprijin material și moral al rezistențelor împotriva comuniștilor. C.N.R. a fost recunoscut atât de C.N.E.L. cât și de Departamentul de Stat american ca singurul for reprezentativ al românilor în exil”.

C.N.R. folosește ca organ de presă „La Nation Roumaine”², condus de Boilă Romulus, și „B.I.R.E.”, condus de René Théo, care a fost editat pentru prima oară în august 1948 la Paris.

Sediul actual al C.N.R. se află la New York W.57th-Street nr. 467, unde editează și fițuica „România”.

Terminându-se prima fază de organizare a emigranților reacționari fugiți din țările de democrație populară prin crearea „comitetelor naționale”, americanii trec la a doua fază, aceea de unificare a tuturor acestor comitete, încadrându-le în organizația denumită „Adunarea Națiunilor Europene Captive”.

Ședința de constituire a acestei organizații a avut loc la 23 septembrie 1954, în sediul pus la dispoziția ei de către americanii din orașul New York, W.57th-Street.

Scopul urmărit de imperialiștii americani prin crearea acestei organizații oficiale a emigranților a fost de a strânge la un loc toate organizațiile de emigranți sub dirijare americană, putând în acest fel să-i manevreze mai ușor în acțiunile lor dușmănoase împotriva lagărului socialist.

¹ „B.I.R.E.” – „Buletin de Informații al Românilor din Exil”. Editat la Paris în perioada 1 febr. 1948-1 mart. 1990. Fondat de Martin Economu care a fost și director al publicației în perioada 1948-1950. Condus apoi de René Théo (Theodasiadis) între 01 ian. 1951-sept. 1982, Mihai Korne (sept. 1982 –sept. 1983), Radu Câmpăneanu și René Théo (codirectori, din sept. 1983).

² Finanțat de Alexandru Cretzianu din Fondul Național Român, ziarul a apărut la Paris din august 1948 până în mai 1973. După decesul lui Romulus Boilă, directorul ziarului „La Nation Roumaine” a fost Constantin Amărieuței.

În afară de New York, A.N.E.C. are delegații permanente în următoarele state: Argentina, Brazilia, Chile, Franța, Germania Federală, Anglia, Italia, Suedia, Uruguay și Japonia.

Din A.N.E.C. fac parte următoarele asociații:

- Comitetul Național pentru o Albanie Liberă
- Comitetul Național Bulgar
- Comitetul Național Român
- Comitetul Cehoslovaciei Libere
- Comitetul pentru o Estonie Liberă
- Comitetul pentru o Letonie Liberă
- Comitetul Național Democrat Polonez
- Comitetul Politic Polonez.

Fiecare comitet național participă în cadrul A.N.E.C. cu un număr de 16 delegați, cu excepția celor două comitete poloneze care are fiecare câte 8 delegați.

În afară de aceste comitete naționale, în A.N.E.C. mai sunt încadrate încă 3 organizații internaționale ale emigranților și anume:

- Uniunea Creștin-Democrată
- Uniunea Internațională a Țăranilor
- Uniunea Liberal-Democrată.

Toate aceste uniuni sunt reprezentate în A.N.E.C. de către un număr de 4 delegați cu drept de vot consultativ.

Din A.N.E.C. mai fac parte ca organe consultative, fără a fi considerate ca membre, următoarele organizații:

- Federația Sindicatelor Libere ale Europei Centrale
- Societățile de Cruce Roșie din Europa Centrală
- Consiliul Femeilor din Exil.

În total, A.N.E.C. are 144 delegați permanenți cu vot deliberativ și 12 delegați permanenți cu vot consultativ.

Conform statutului de organizare a A.N.E.C., forul superior este Adunarea Generală a tuturor delegațiilor. Între două Adunări Generale activitatea se desfășoară de către Comitetul General, compus din 9 membri, câte unul din fiecare comitet național, împuternicit de Adunarea Generală pentru rezolvarea tuturor problemelor.

În sesiunea a șaptea din perioada 1960-1961, Comitetul General al A.N.E.C. avea următoarea componență:

- Președinte: Vaclovas Sidzikauskas, Lituania
- Vicepreședinte: Stefan Korbonski, Polonia

– Membri: Vasil Germenji, Albania; Georges M. Dimitrov, Bulgaria; Limar Raamot, Estonia; Bela Kiraly, Ungaria; Wilis Masens, Letonia; Constantin Vișoianu, România; Petr Zenkl, Cehoslovacia.

– Secretar general: Brutus Coste, România

– Secretar general adjunct: Edmund Gaspar, Ungaria.

Activitatea propriu-zisă se desfășoară în cadrul unor comitete pe domenii de activitate și anume:

– Comitetul politic

– Comitetul social

– Comitetul juridic, iar la nevoie se creează comitete și comisii speciale pentru diferite probleme concrete.

În afară de acestea, în cadrul A.N.E.C.-ului mai există Serviciul secretariatului și un Serviciu de presă și informații.

A.N.E.C. are un secretar permanent la Strassbourg-Franța, care editează buletinele în limbile franceză, engleză și germană, buletine în care se publică materialele sesiunilor A.N.E.C., referate, memorii și alte materiale menite să submineze prestigiul Uniunii Sovietice și al țărilor de democrație populară.

În mod permanent, în cadrul A.N.E.C. lucrează un număr de cca 200 colaboratori care sunt în același timp și membri sau conducători ai diferitelor organizații naționale de emigranți sau ai uniunilor și societăților reacționare ale acestora.

A.N.E.C. a copiat structura organizatorică de muncă a organelor de conducere O.N.U. și caută să se intituleze chiar ca o dublură a acestei organizații internaționale care ar reprezenta pe „adevărații” reprezentanți ai națiunilor lor.

Finanțarea A.N.E.C. se face în mod semioficial de către Departamentul de Stat al S.U.A. din fondurile repartizate în cadrul asociației „Cruciada împotriva comunismului”, prin reprezentantul statului american, M.C. Karger, care conduce direct această organizație.

În afară de fonduri, A.N.E.C. primește un sprijin politic și moral permanent din partea a o serie de personalități de stat și ale vieții publice din S.U.A., Anglia, Franța, Germania Occidentală, Belgia și din alte țări imperialiste.

Conform statutului „Adunării Națiunilor Europene Captive”, scopul ei este de a întreprinde, prin intermediul O.N.U. și al altor organizații internaționale aflate sub influența S.U.A., măsuri îndreptate împotriva politicii U.R.S.S. și a țărilor de democrație populară din Europa.

Una din laturile principale ale activității de subminare a A.N.E.C. o constituie redactarea și răspândirea prin intermediul O.N.U. și al altor organizații internaționale, aflate sub influența S.U.A., a materialelor calomnioase, menite să submineze prestigiul internațional al U.R.S.S. și țărilor de democrație populară.

După cum recunosc conducătorii A.N.E.C., sarcina ei este de a „contracara” activitatea reprezentanților U.R.S.S. și ai țărilor de democrație populară în cadrul organizațiilor internaționale și, în primul rând, în cadrul O.N.U.

A.N.E.C. caută să-și organizeze în așa fel sesiunile încât ele să coincidă cu lucrările sesiunilor adunărilor generale ale O.N.U.

Cu ocazia acestor adunări, A.N.E.C. adoptă diferite rezoluții, hotărâri, „memorii”, „declarații”, „mesaje” și alte „documente internaționale”, îndreptate împotriva țărilor socialiste, destinate a fi răspândite în cadrul O.N.U. și al altor organizații internaționale.

Îndeplinirea acestor „hotărâri” ale A.N.E.C. este urmărită de o „comisie generală” creată special pentru aceasta.

Prima etapă a realizării hotărârilor luate constă în aducerea lor la cunoștința președintelui Adunării Generale a O.N.U., secretarului ei general și delegațiilor țărilor imperialiste din O.N.U.

Hotărârile care au mai ales un caracter politic sunt aduse la cunoștința Guvernului S.U.A. și misiunilor diplomatice ale țărilor capitaliste acreditate la Washington. După aceea, membrii și colaboratorii A.N.E.C. trebuie să lupte pentru realizarea în practică a acestor hotărâri, prin stabilirea de contacte personale cu reprezentanții țărilor amintite la O.N.U.

Printre măsurile întreprinse de către A.N.E.C. pot fi enumerate următoarele:

- Colaborarea la excluderea R. S. Cehoslovace din fondul internațional de valută, în octombrie 1954.

- Pregătirea materialelor cu privire la „munca forțată” din U.R.S.S. și țările de democrație populară din Europa.

- Încercările de a împiedica primirea în O.N.U. a Albaniei, Bulgariei și R. P. Române în 1955.

- Trimiterea către Secretariatul general al O.N.U. și președintele S.U.A. a unor referate cu teme ca: „Illegalitatea reprezentării în O.N.U. a țărilor blocului sovietic”, „Imperialismul sovietic”, „Încălcarea obligațiunilor și tratatelor internaționale de către țările blocului sovietic”, „Lipsa de drepturi a sindicatelor din țările de democrație populară”, „Situția bisericii în țările Europei Centrale și Răsăritene”, „Tratatul de la Varșovia ca instrument de subjugare” etc.

La sesiunile speciale ale A.N.E.C. ținute la Strassbourg-Franța, în fiecare an se dezbate diferite probleme ca:

- „Integrarea europeană”, „Apărarea patrimoniului cultural al națiunilor subjugate”, „Statutul refugiaților în țările libere”, „Situția internațională și influența ei asupra națiunilor subjugate”;

- „Integrarea europeană și colaborarea cu Consiliul european”, „Problema refugiaților și propaganda sovietică pentru repatriere”;
- „Includerea pe ordinea de zi a conferinței la nivel înalt a problemei maghiare”;
- „Interzicerea vizitării centrelor de refugiați de către reprezentanții diplomați ai puterilor comuniste”;
- „Cererea ca organizația refugiaților să fie recunoscută de către O.N.U.”;
- „Crearea fondului internațional pentru ajutorarea refugiaților”;
- „Proclamarea eliberării popoarelor subjugate ca scop al politicii externe a țărilor lumii libere”;
- „Recunoașterea reprezentanților politici și diplomați ai emigranților în calitate de reprezentanți legali ai popoarelor subjugate din Europa” etc.

Dacă în prima etapă a existenței sale, conducătorii A.N.E.C. acționau numai prin intermediul O.N.U., depunând toate eforturile pentru a-și consolida poziția de „reprezentanți adevărați” ai emigrației din țările Europei Centrale și Răsăritene, ulterior ei au început să-și îndrepte eforturile pentru ca hotărârile să fie răspândite prin intermediul Consiliului European N.A.T.O.

Activitatea A.N.E.C. a fost deosebit de intensă în perioada evenimentelor din Ungaria, când a cerut Comisiei Internaționale O.N.U. să intervină în evenimentele din Ungaria.

În afară de activitatea dușmănoasă desfășurată în cadrul A.N.E.C. se folosesc și alte metode cum ar fi: ținerea de conferințe în diferite capitale ale statelor capitaliste cu o tematică reacționară, împotriva statelor de democrație populară și în special împotriva U.R.S.S.

Aceste conferințe sunt ținute direct de către membrii A.N.E.C. sau de alte personalități reacționare care au vizitat țările de democrație populară.

De asemenea, desfășoară o activitate propagandistică vizuală prin placcarde, manifeste sau expoziții.

În așa-zisele case de propagandă și cultură americană, alături de panouri cu fotomontaje care reprezintă „modul de viață american” apar și fotomontaje create cu concursul A.N.E.C.-ului despre țările de democrație populară.

În concluzie, A.N.E.C. a fost creat de imperialiștii americani cu scopul de a desfășura o activitate dușmănoasă împotriva țărilor lagărului socialist, urmărindu-se, în afară de aceasta, existența unui „for” al exilului în exterior pe care Guvernul S.U.A. să-și bazeze activitatea dușmănoasă împotriva lagărului păcii.

Delegația fugarilor români din cadrul A.N.E.C. este cuprinsă în anexa 1 a acestei lucrări; aceștia sunt și membri C.N.R.

Pentru a ilustra atenția de care se bucură aceste organizații reacționare în S.U.A., amintim că la 17 iulie 1959 Congresul S.U.A. a aprobat prin legea 90 și

rezoluția 73212 ca în a treia săptămână din luna iulie a fiecărui an să țină „Săptămâna națiunilor captive”.

De atunci, în fiecare an președintele S.U.A. dă câte o proclamație în care invită poporul american să sărbătorească această săptămână prin ceremonii, mitinguri etc., îndemnându-l totodată să studieze soarta națiunilor „dominate de sovietici” și să se angajeze de a sprijini acțiunile „juste” ale popoarelor acestor „națiuni captive”.

În urma acestui fapt, conducătorii A.N.E.C. și ai celorlalte organizații reacționare din străinătate conduse sau care se află sub influența lor organizează „mitinguri” și „demonstrații” în cadrul cărora organizatorii lor țin discursuri calomnioase împotriva țărilor din lagărul socialist.

În 1962, A.N.E.C.-ul a organizat un asemenea „miting” în fața O.N.U. unde fugarii au mers îmbrăcați în costume naționale, cu steaguri și pancarde, cântând imnurile naționale vechi.

După cum s-a arătat mai sus, în septembrie 1954 organele de informații americane, scontând să folosească cu mai mult succes în acțiunile sale de subminare aceste lepădături, „unește” (*sic!*) organizațiile reacționare ale fugarilor din țările de democrație populară sub denumirea de „Adunarea Națiunilor Europene Captive”, din cadrul cărora fac parte comitetele arătate mai sus.

Analizând elementele care compun A.N.E.C. rezultă că majoritatea acestora sunt membri ai „Comitetelor naționale”, respectiv cei de naționalitate română ai C.N.R. și ai organizațiilor conduse de ei și pe care le atrag în acțiunile organizate de A.N.E.C. atât pe plan „internațional” cât și pe plan „național”.

Din această cauză ne vom referi în continuare la acțiunile și activitatea C.N.R. ca fiind în același timp acțiuni ale A.N.E.C.-ului întreprinse de fugarii români.

Concepțiile vârfurilor fugare din sânul „Comitetului Național Român”, în frunte cu Vișoianu Constantin, despre modul și locul de acțiune al fugarilor împotriva țării noastre sunt identice cu cele ale legionarilor.

Într-una din ședințele ținute cu conducerea C.N.R. în luna august 1960, la New York, Vișoianu a arătat membrilor din conducere că în acțiunile întreprinse de „Comitet”, membrii acestei organizații nu trebuie să se bazeze numai pe sprijinul S.U.A., așa cum s-a făcut până în prezent. El a arătat că centrul activității fugarilor trebuie să devină Franța, Germania Occidentală și chiar Italia, unde, pentru intensificarea activității în această țară, va trebui să se obțină un sprijin mai mare din partea Vaticanului.

Cât privește atitudinea C.N.R. din New York față de alegerile prezidențiale din S.U.A., Vișoianu a cerut membrilor din conducere sprijinirea

candidaturii lui Kennedy și a candidatului la vicepreședinție, Johnson. Această hotărâre s-a bazat pe faptul că Kennedy a promis fugarilor reactualizarea așa-zisei probleme a țărilor satelite. El ar fi promis, de asemenea, – după cum reiese din directivele lui Vișoianu – să acționeze, în caz că va fi ales președinte, în vederea „menținerii și intensificării spiritului subversiv de rezistență” în țările socialiste cu toate că oficial se va declara pentru coexistență. Potrivit lui Vișoianu, Kennedy ar fi promis să stimuleze până la limita riscului acceptabil „toate tendințele de eliberare” în interiorul țărilor socialiste.

Ca și Horia Sima, Vișoianu a vizitat în luna august 1960 R.F.G. și Franța.

În R.F.G. el a avut convorbiri cu ministrul de Externe, Heinrich von Brentano, și cu vicepreședintele Partidului Social-Democrat vest-german, Carlo Schmidt. Vișoianu a obținut din partea acestora promisiunea că R.F.G. va continua să sprijine activitatea fugarilor români, în special activitatea secției române de la postul de radio „Europa Liberă” din München și organizația „Uniunea Asociațiilor Române din Germania”, condusă de fostul general Ion Gheorghe.

Lui Vișoianu i s-a recomandat să ia legătura cu Ion Gheorghe și împreună cu el să realizeze unificarea organizațiilor fugarilor români.

La Paris, Vișoianu a avut două întrevederi cu Monerville, președintele Senatului francez, pe care-l cunoaște de când lucra cu Titulescu. Monerville a cerut păstrarea discreției totale asupra întâlnirii, întrucât nu vrea să se afle că oamenii de stat francezi întrețin legături cu fugarii din țările socialiste. Prin Monerville, Vișoianu a obținut o întrevedere cu Couve De Merville, ministrul de Externe francez. În discuțiile cu cei doi oameni de stat, Vișoianu a cerut ca, la conferințele internaționale, Franța să ridice „problema țărilor subjugate”.

Ca o concluzie generală a discuțiilor purtate cu diferiți oameni de stat din R.F.G. și Franța, precum și cu diferite vârfuri fugare, Vișoianu a constatat că fugarii sunt „divizați și fărâmițați”. Singurii care trag foloase din această situație, a declarat Vișoianu, sunt comuniștii.

Pe baza acestei concluzii, el a dat dispoziții lui Veniamin Virgil, reprezentantul C.N.R. în Franța, să întocmească un plan menit să ducă la unificarea tuturor organizațiilor de fugari. Vișoianu s-a deplasat apoi la Londra, unde a luat legătura cu Tilea Viorel și Rațiu Ion, propunându-le formarea unui „triumvirat al exilului”, ce urmează să fie constituit din cei de mai sus în scopul de a „reîntineri” C.N.R.-ul, prin cooptarea în conducerea sa și a unor elemente tinere și „necompromise”.

Rațiu și Tilea au refuzat însă propunerea lui Vișoianu, socotind că viitorul triumvirat n-ar putea schimba situația C.N.R.

La scurt timp după călătoria sa în Europa, Vișoianu și banda lui de sfetnici au organizat manifestația huliganică cu ocazia sosirii delegației R. P. Române la O.N.U. Această acțiune a fost pusă la cale și coordonată de „Adunarea Națiunilor Europene Captive”, la care au participat și alți fugari din țările socialiste.

Cu toate încercările de a tulbura lucrările celei de a 15-a sesiuni a Adunării Generale a O.N.U., la închiderea acestei sesiuni, conducătorii „Comitetului Național Român”, în urma analizei situației făcute, au ajuns la concluzia că țările socialiste, sprijinite de grupul țărilor neangajate, au reușit să imprime lucrărilor O.N.U. o direcție favorabilă lor. Încercările fugarilor din S.U.A. ca prin manifestațiile ostile organizate împotriva delegațiilor țărilor socialiste să diminueze prestigiul acestora nu au reușit, întrucât inițiativele „maselor de fugari” nu au fost, chipurile – pretinde C.N.R. –, susținute de așa-zisele Comitete Naționale.

În legătură cu atitudinea țărilor occidentale la cea de a 15-a sesiune O.N.U., vârfurile fugare din sânul „Comitetului Național Român” au caracterizat poziția acestor state ca „slabă și nesigură”. În special americanii sunt considerați „lași” și „lipsiți” de curaj și hotărâre. Despre englezi, vârfurile C.N.R. consideră că aceștia merg pe linia înțelegerii cu U.R.S.S. și de aceea sunt dispuși să respecte status-quo în Europa.

Aceași situație de dezorientare politică și nesiguranță s-a manifestat și în rândul fugarilor din Europa. În cadrul unor comentarii făcute de fugarii din conducerea C.N.R. din Franța, cu ocazia celei de a 15-a sesiuni a O.N.U., unul din vârfurile C.N.R., Romulus Boilă, directorul fițiicii „La Nation Roumaine”, a spus următoarele:

„Ce să fac, am intrat în horă, trebuie să joc. Acum nu mai pot da înapoi, sunt prea angajat pentru a putea să mă retrag singur. Cazul nostru este, în orice caz, depășit, jocul mondial este prea mare pentru ca noi să mai putem fi auziți. Rezistența în emigrație a devenit o problemă pur personală. Fiecare procedează cum crede, nimeni nu mai este în măsură să dea directive”.

Vârfurile C.N.R.-iste sunt tot mai dezamăgite de faptul că factorii de răspundere din S.U.A. le acordă tot mai puțină atenție. Astfel, cu ocazia zilei de 10 mai 1961, C.N.R. a organizat o adunare la New York, la Centrul internațional al Fundației „Carnegie”, la care au fost invitați reprezentanții celorlalte comitete ale fugarilor din democrațiile populare, precum și o serie de personalități americane, ca primarul New York-ului și reprezentanți ai Guvernului S.U.A. Dintre personalitățile invitate nici una nu a răspuns, însă, la invitație.

Conducătorii fugarilor sunt dezamăgiți și de faptul că nici o personalitate marcantă din S.U.A. nu a făcut vreo declarație cu ocazia zilei de 10 mai, cum era

obiceiul până acum „pentru încurajarea emigrației și pentru întărirea convingerii într-o reîntoarcere în patrie”.

Ca urmare, pentru a se face observați, vârfurile C.N.R. continuă să trimită memorii guvernelor occidentale, mai ales cu ocazia diferitelor conferințe internaționale.

În ceea ce privește masa de jos a fugarilor, aceasta, potrivit datelor pe care le deținem, se dezinteresează tot mai mult de activitatea politică, fiind preocupată exclusiv de interese personale.

Conducerea C.N.R. este descurajată și din cauza informațiilor și știrilor pe care le obține despre situația din țară. Astfel, Manuilă Sabin, element din conducerea C.N.R., și Brutus Coste, secretar general al A.N.E.C., au afirmat că, în urma informațiilor primite de la turiștii americani care ne-au vizitat țara și de la unii români care se stabilesc definitiv în S.U.A., au ajuns la concluzia că „va fi foarte greu de a mai schimba lucrurile din țară, întrucât ideile comuniste sunt acceptate din ce în ce mai mult de masele largi ale populației”.

Cei de mai sus au afirmat, de asemenea, că perspectivele unui război se diminuează tot mai mult, întrucât cu trecerea timpului forța economică și militară a U.R.S.S. crește în comparație cu cea a Occidentului.

Din masa fugarilor se fac auzite tot mai multe voci care afirmă că ineficacitatea activității C.N.R.-ului se datorește lipsei de interes și vârstei înaintate a elementelor din conducerea acestei organizații.

La sfârșitul lunii iunie 1962, fugarul român Brutus Coste, secretar general al „Adunării Națiunilor Europene Captive” și membru în C.N.R., s-a prezentat, împreună cu un fugar polonez, la misiunea Tunisiei de la O.N.U. în scopul de a discuta cu Mongi Slim, fost președinte al sesiunii O.N.U.

Fiind întrebați ce doresc să discute cu Mongi Slim, cei de mai sus au arătat că, în numele „Adunării Națiunilor Europene Captive”, ei ar vrea să pună în discuția Comitetului celor 17 (care se ocupă cu aplicarea rezoluției de lichidare a colonialismului) o problemă privind situația popoarelor din „țările comuniste”.

Pe baza discuțiilor care au avut loc, ei au cerut ca Comitetul (*sic!*) să recomande Adunării Generale a O.N.U. „eliberarea acestor popoare de sub imperialismul comunist”.

De asemenea, ei au afirmat că, în calitatea lor de reprezentanți ai A.N.E.C., au luat legătura cu organele S.U.A., care le-au promis sprijin pentru introducerea memorandumului lor la Comitetul celor 17, însă le-au precizat că nu ar vrea ca acest memorandum și problema în sine să fie introduse prin misiunea S.U.A., care are un reprezentant în cadrul comitetului, preferând ca cererea de înscriere a problemei pe ordinea de zi să se facă printr-o altă misiune membră a comitetului.

Din aceste motive, cei doi fugari s-au adresat misiunii Tunisiei, considerând-o cea mai indicată pentru a face acest lucru.

În același timp, ei au depus la misiunea Tunisiei de la O.N.U. următoarele materiale:

- copia unui memoriu adresat lui Jha, ambasadorul Indiei și președintele Comitetului celor 17;

- copia unei scrisori adresate lui Georges Jakim, ambasadorul Libanului la O.N.U., căruia i se dă titlul de președinte al „Comitetului pentru drepturile omului”, cu toate că el este numai ambasador al Libanului la O.N.U.;

- un memoriu intitulat „Colonialismul sovietic și statele baltice”;

- un volum intitulat „Studiu asupra recentelor dezvoltări în nouă state captive”.

Cu această ocazie, fugarii respectivi au comunicat faptul că ei au trimis prin poștă scrisorile adresate lui Jha și Jakim, dar până în prezent nu au primit nici un răspuns la ele.

Discuțiile cu cei doi fugari au fost purtate de Mohamed Chakchouk, secretar personal al lui Mongi Slim.

Acesta a primit materialele respective și apoi le-a răspuns că misiunea Tunisiei nu va da curs cererii lor, deoarece Mongi Slim, în calitate de președinte, nici nu vrea să audă de așa ceva.

„Comitetul Național Român” a trecut în toamna anului 1962 la organizarea unei asociații a aviatorilor militari din rândul fugarilor, denumită „Clubul regal al aviatorilor români”, cu sediul la New York.

Scopul acestei asociații este de a atrage toți aviatorii militari fugari pentru a forma un nucleu de instructori care să se ocupe cu instruirea tinerilor români (copiii fugarilor și emigranților) pentru a deveni aviatori care să fie folosiți în caz de nevoie împotriva R. P. Române.

Conducerea C.N.R. sconta că în felul acesta ar putea crea o așa-zisă secție militară a fugarilor care să fie pregătită și dirijată de C.N.R.

La alcătuirea acestei noi organizații de fugari, Vișoianu Constantin a pornit de la faptul că C.N.R. are în S.U.A. puțini aderenți, fiind o organizație care se rezumă strict la membrii săi. El s-a gândit să concentreze în S.U.A. majoritatea aviatorilor fugari și grupându-i în acest „club” sconta:

1. Să arate autorităților S.U.A. că C.N.R. nu este singur și că sub conducerea lui funcționează și alte organizații pe care le poate pune la dispoziție pentru acțiuni împotriva R.P.R.

2. Să obțină fonduri în plus de la autoritățile americane.

Pentru organizarea „Clubului regal al aviatorilor români” C.N.R. a însărcinat pe fugarii Pătru Mircea (agent al C.I.A.) și Abeles Constantin, adus în

acest scop din Turcia. Ei s-au ocupat de aducerea în S.U.A. a elementelor ce alcătuiesc conducerea centrală a „Clubului”, precum și a altor elemente din rândul fugarilor foști aviatori.

Deocamdată s-a constituit la New York conducerea acestui club, formată din fugarii: Pătru Mircea, Abeles Constantin, Marinescu Mihai, Caranfil Nicolae și Dumitru Radu.

Totodată au fost identificați că au fost aduși în S.U.A., în acest scop, fugarii: Stănculescu Gheorghe, Dumitru Sever, Drăgușin Gheorghe și un oarecare Damian.

Se intenționează ca acest club să-și înființeze filiale în principalele țări capitaliste și în acest scop fugarul Marinescu Mihai s-a deplasat în Europa Occidentală.

Problema constituirii acestei organizații a trezit interes și pentru Departamentul de Stat al S.U.A., care vedea în organizația preconizată organul capabil să unească și să pregătească cadrele (*sic!*) de care serviciul de informații american are nevoie în acțiunile subversive duse împotriva țării noastre.

Din partea Departamentului de Stat se ocupă activ de constituirea acestei organizații legionarul Nicolae Chiacu, român-macedonean, salariat al Departamentului de Stat.

Departamentul de Stat american și-a dat asentimentul ca „Clubul regal al aviatorilor români” să-i fie subordonat și totodată să-l finanțeze. Finanțarea lui se va efectua însă numai după luna iunie 1963, când începe anul bugetar în S.U.A. și când se vor prevedea fondurile necesare în buget.

În prezent, din lipsă de fonduri, fugarii nu pot trece la o activitate mai intensă pe această linie. Însuși Marinescu Mihai, care face parte din conducerea organizației, a refuzat să dea bani pentru susținerea activității ei.

În cursul lunilor noiembrie și decembrie 1962, „Comitetul Național Român” și Secția română din New York a „Comitetului Național pentru Europa Liberă” au ținut mai multe consfătuiri la care au participat unii reprezentanți ai Congresului american, precum și ai organelor de informații și contrainformații americane. Scopul acestor consfătuiri a fost de a lua măsuri pentru intensificarea activității dușmănoase a C.N.R.

La ședința C.N.R. din 20 decembrie 1962 a participat un senator american, care a comunicat că Guvernul și Congresul S.U.A. sunt nemulțumite de aportul pe care C.N.R. – ca și celelalte organizații ale fugarilor din țările socialiste – îl aduc în aplicarea principiilor politicii externe a S.U.A.

Senatorul a precizat că în cursul lunii octombrie 1962, Subcomitetul pentru Europa al Comitetului pentru Afaceri Străine al Congresului S.U.A. a

analizat 27 de rapoarte ale comitetelor organizațiilor de fugari din țările socialiste și a ascultat 50 de experți și martori, printre care pe Kohler – ambasador al S.U.A. în U.R.S.S. și Tyler – asistentul lui Dean Rusk în problemele europene. Pe baza acestor analize și consultări s-a ajuns la concluzia că, din cauza lipsei de informații asupra situației din țările socialiste, s-au creat confuzii și în acest fel Subcomitetul pentru Europa al Comitetului pentru Afaceri Străine din cadrul Congresului S.U.A. nu a avut posibilitatea să întreprindă „măsuri mai eficace” împotriva acestor țări. De asemenea – după afirmațiile senatorului – această situație constituie și cauza pentru care S.U.A. nu au putut determina O.N.U. să condamne „colonialismul sovietic”.

Criticând raportul prezentat subcomitetului de către Constantin Vișoianu, senatorul american a cerut ca C.N.R. și Secția română din New York a „Comitetului Național pentru Europa Liberă” să-și reorganizeze și să-și intensifice activitatea de informare a subcomitetului, precum și activitatea de organizare a acțiunilor dușmănoase atât în interiorul cât și în exteriorul R. P. Române.

La 16 decembrie 1962, John Richardson, președintele „Comitetului Național pentru Europa Liberă” a comunicat lui Vișoianu Constantin și celorlalți membri ai C.N.R. că Fulbright, președintele Comitetului Afacerilor Străine al Congresului S.U.A., și McCone, șeful Direcției centrale de spionaj a S.U.A., sunt nemulțumiți de activitatea C.N.R., apreciind-o ca o organizație îngustă și fără o activitate concretă în lupta împotriva R. P. Române.

Ca urmare, atât Comitetul Afacerilor Străine al Congresului S.U.A., cât și Direcția centrală de spionaj cer ca C.N.R. și Secția română a „Comitetului Național pentru Europa Liberă” să-și reorganizeze activitatea de culegere a unor informații de calitate, pe baza cărora postul de radio „Europa Liberă” să ducă o propagandă intensă pentru menținerea spiritului de rezistență împotriva regimului nostru.

Pe baza acestor aprecieri ale organelor de stat ale S.U.A., în prezent C.N.R. se preocupă de crearea unor organizații care să demonstreze autorităților americane că C.N.R. se sprijină în activitatea sa și pe alte grupuri de fugari. Astfel, Vișoianu C. se ocupă de organizarea „Clubului regal al aviatorilor români din exil” (menționat mai sus), cu scopul de a subordona C.N.R.-ului activitatea dușmănoasă a acestuia; Vișoianu Constantin, cunoscând unele neînțelegeri existente între legionarul Trifa Viorel și Horia Sima, caută să realizeze o înțelegere între C.N.R. și Trifa Viorel, în vederea transformării asociațiilor și organizațiilor românești din S.U.A. în organizații ale C.N.R., iar fugarul Iancu Zissu, membru al C.N.R., întreprinde măsuri în vederea constituirii unui partid social-democrat în străinătate. În acest scop, el s-a înțeles cu Eftimie Gherman, ca acesta să se ocupe de înscrierea de membri în Europa, iar el în S.U.A., urmând

ca după ce vor realiza numărul necesar de membri, acest partid să fie înregistrat la „Internaționala Socialistă”.

La 23 ianuarie a.c., a avut loc la New York o sesiune specială a „Adunării Națiunilor Europene Captive”, la care au participat și reprezentanți ai unor organizații politice din S.U.A.

Sesiunea a fost consacrată naționaliștilor chinezi și „drepturilor” acestora asupra teritoriului R. P. Chineze.

Președintele sesiunii, dr. George Dimitrov, fugar bulgar, a cerut în discursul său ca S.U.A. să ia măsuri hotărâte împotriva R. P. Chineze.

Un discurs similar și calomniator la adresa R. P. Chineze, U.R.S.S. și a celorlalte țări socialiste a rostit și ambasadorul ciancașist în S.U.A.

Din partea autorităților S.U.A. a vorbit senatorul Vance Hartke, care a spus printre altele: „Statele Unite vor face eforturi pentru continuarea războiului rece, a întăririi N.A.T.O. și Pieței Comune, în scopul înfrângerii comunismului”.

La lucrările sesiunii a participat o delegație a C.N.R. compusă din următoarele elemente: Vișoianu Constantin, Brutus Coste, Iancu Zissu, Popa Augustin, Butariu Miron, Veniamin Virgil și Berkowitz Asra.

În numele fugarilor români a vorbit Vișoianu C., care a mulțumit senatorului Vance Hartke pentru discursul rostit și i-a cerut acestuia să comunice Guvernului și Congresului S.U.A. dorința C.N.R. ca S.U.A. să întreprindă acțiuni de forță pentru „eliberarea” țărilor cu regim comunist, printre care și R. P. Română.

Tonul cu care Vișoianu a cerut cele de mai sus l-a supărat pe senatorul Vance Hartke și l-a determinat să spună că S.U.A. au făcut și fac totul pentru eliberarea țărilor „subjugate comunismului”, dar americanii sunt nemulțumiți de activitatea pe care o desfășoară C.N.R. în scopul de mai sus.

Hartke a acuzat C.N.R. și celelalte „comitete naționale” de îngustime și incapacitate în sprijinirea S.U.A. pentru „eliberarea țărilor comuniste”. El a adăugat că C.N.R. este o grupare fără influență în rândul emigrației române și că nu se cunoaște în ce măsură această organizație se bucură de sprijinul „rezidenței” din R. P. Română.

Pentru acest motiv – a declarat Hartke – oficialitățile americane sunt nemulțumite de activitatea C.N.R., care nu justifică fondurile alocate de S.U.A. pentru ducerea activității dușmănoase împotriva R. P. Române.

După terminarea sesiunii A.N.E.C., Hartke a purtat unele discuții cu conducătorii comitetelor naționale din componența A.N.E.C.

În urma acestor discuții, Vișoianu Constantin a afirmat că S.U.A. nu se mai preocupă în mod deosebit de R. P. Română, deoarece au de rezolvat probleme legate de țările latino-americane și în special de Cuba, din care cauză și fondurile ce le acordă C.N.R.-ului sunt din ce în ce mai reduse.

În martie a.c., a încetat din viață Carol Davilla, membru C.N.R., în urma unei încercări de sinucidere.

Davilla a lăsat o scrisoare, cu rugămintea ca ea să fie citită în public la înmormântarea sa. În această scrisoare Davilla arăta „că s-a sinucis deoarece și-a dat seama că nu avea nici o șansă de a mai ajunge cândva în România, că așa-zisa luptă a fugarilor este doar o amăgire și că până la urmă toți vor sfârși ca el”.

Vișoianu s-a opus citirii acestei scrisori pentru a nu produce o și mai mare demobilizare a fugarilor.

Recent, Subcomitetul pentru Europa din cadrul Comitetului pentru Afaceri Străine al Congresului S.U.A. și C.I.A. au întreprins o nouă analiză asupra activității comitetelor naționale din cadrul A.N.E.C.-ului, printre care și a C.N.R.

Cele două organe ale S.U.A. au constatat că C.N.R., de-a lungul activității sale, s-a dovedit incapabil de a contribui în mod efectiv la atingerea țelurilor politice americane împotriva regimului din țara noastră.

Deși C.N.R. a fost avertizat, în mai multe rânduri, de a-și organiza activitatea și să-și creeze organizații mai largi atât în S.U.A. cât și în celelalte țări capitaliste, el s-a dovedit incapabil de acest lucru, ceea ce a făcut ca C.N.R. să devină o organizație fără perspectivă.

Analizând posibilitățile C.N.R. de reprofilare s-au preconizat următoarele măsuri:

1. Începând cu data de 1 iulie a.c., o dată cu începerea noului an bugetar în S.U.A., să se reducă fondurile pentru C.N.R.

2. C.N.R. să rămână o organizație mai mult simbolică, alcătuită dintr-un număr de trei elemente salarizate și cu personalul rămas disponibil de la C.N.R. să se mărească efectivele A.N.E.C. și „Free Europe”, astfel să se impulsioneze activitatea acestor organizații de transfugi.

3. Ca președinte al C.N.R.-ului se preconizează să rămână tot Vișoianu Constantin³, iar ca membri Iancu Zissu și încă unul din reprezentanții fostelor partide burghezo-moșierești.

³ Cu prilejul festivităților organizate la New York în cinstea Zilei Naționale a României, 10 mai 1975, C. Vișoianu i-a prezentat Regelui Mihai demisia sa din funcția de președinte al C.N.R. (Florin Manolescu, *Enciclopedia exilului literar românesc*, p. 183).

Din cauza restructurării preconizate în rândul membrilor C.N.R. s-au ivit divergențe puternice, mai ales că Iancu Zissu încearcă ca (*sic!*) a treia persoană în C.N.R. să fie ales Asra Berkowitz, element activ și cu multe legături în organizațiile americane, de care este apreciat.

ȘEFUL BIROULUI I

Căpitan

Dorobanțu Lazăr

LUCRĂTOR OPERATIV

Căpitan

Marta Florian

ȘEFUL SERVICIULUI III

Locotenent-colonel

Bodor Petre

Anexa nr. 1

**privind delegația de emigranți români din cadrul A.N.E.C.
care sunt și membri C.N.R.**

1. Constantin Vișoianu	Politician liberal, fost ministru de Externe al României burghezo-moșierești. A fugit din țară în anul 1947, stabilindu-se în America. Sus-numitul este și președintele așa-zisului „Comitet Național Român” din exil. În cadrul A.N.E.C.-ului este membru în Comitetul General.
2. Gheorghe Asan	Fugar român provenind dintr-o familie de mari moșieri din Ardeal, fost în conducerea P.N.L.
3. Cornel Bianu	Fugar român, fost membru în conducerea P.N.Ț. din România burghezo-moșierească, răspunzând de activitatea externă a partidului. Dispunea de mari proprietăți financiare, rămânând și în prezent un susținător al marilor moșieri. Din datele ce le

- posedăm a fost recrutat în trecut de Serviciul de spionaj englez.
4. Raul Bossy
Fost general, fost aghiotant al Curții regale din România burghezo-moșierească. În prezent este mare adept al ex-regelui Mihai.
5. Alexandru Bunescu
De profesie inginer, fost președinte al organizației P.N.Ț. a regiunii București și mare acționar la o serie de instituții și fabrici în România burghezo-moșierească, a fugit din țară în 1948, prin Iugoslavia.
6. Anton Crihan
Fost membru al delegației permanente a P.N.Ț. din România, reprezentând organizațiile de partid din Moldova, Basarabia și Bucovina, până la eliberarea acestor provincii din U.R.S.S. În cadrul A.N.E.C. este membru supleant în Comitetul General și membru în Comitetul Politic.
7. Romulus Boilă
Fost delegat în cadrul A.N.E.C.-ului în locul lui Grigore Gafencu, care a decedat în 1958. A fost în conducerea P.N.Ț. din România, iar în prezent deține funcția de membru al Delegației permanente a P.N.Ț. din exil. Locuiește la Paris, editând ziarul reacționar „La Nation Roumaine”. În cadrul A.N.E.C.-ului deține funcția de responsabil pentru Europa.
8. Gheorghe Ionescu
Ziarist, fugit din țară după 1945. A lucrat la Londra ca spicher în postul de radio B.B.C. În prezent este șeful Secției române din cadrul emisiunilor de radio „Europa Liberă” din München. În cadrul A.N.E.C.-ului este cunoscut ca membru în Comitetul de informații. Spion englez.
9. Eftimie Gherman
Fost în conducerea P.M.S.D. din România, aripa dreaptă. În prezent reprezintă P.M.S.D. român din exil, fiind membru în Consiliul General al Sindicatelor din exil și Internaționala social-democrată. Lucrează cu Serviciul de spionaj francez și american. În cadrul A.N.E.C.-ului este membru în Comitetul de informații.
10. Mircea Ionnițiu
Fost secretar al regelui Mihai. În țară a făcut parte din gruparea P.N.Ț. fiind în strânsă legătură cu

Hațeganu. Este în relații proaste cu Vișoianu și din unele date încă neverificate reiese că s-ar fi retras din viața politică.

11. Dr. Sabin Manuilă Profesor, face parte din conducerea C.N.R. și ia parte ca expert la toate adunările A.N.E.C.-ului. În țară a fost în conducerea P.N.Ț.
12. Augustin Popa Reprezentantul grupării Național-Tărăniste din S.U.A. În țară a fost în conducerea P.N.Ț. De profesie avocat, fost secretarul lui Tilea Viorel, fugit din țară în 1945, mai întâi în Italia, iar în prezent în S.U.A. Este cunoscut ca agent al americanilor și englezilor. În S.U.A. este sprijinit de Msgr. Spilman și de cercurile catolice.
13. Prof. Virgil Veniamin De profesie avocat, fost profesor universitar, fugit din țară în 1947, în prezent se află la Paris. Aici este reprezentantul C.N.R. pentru Franța și conducătorul Fundației „Carol I” la Paris. În țară a fost conducător în P.N.Ț., iar în exil desfășoară activitate intensă pe linia C.N.R. și A.N.E.C. Este agentul organelor de spionaj capitaliste.
14. Iancu Zissu De profesie avocat, fost în conducerea P.S.D., aripa dreaptă. Fugit din țară în 1947, mai întâi la Paris, iar în prezent în S.U.A. unde face parte din C.N.R. și A.N.E.C. Este dușman al regimului, ducând o activitate intensă în cadrul acestor organizații.
15. Brutus Coste Fugar român, în prezent secretarul general al A.N.E.C.

În afară de aceste persoane oficiale sunt atrași în munca A.N.E.C.-ului următorii români:

1. A. Lepadatu Fugar român, secretarul filialei A.N.E.C. din Bonn – Germania Federală.
2. M. Brăescu Președinta organizației de ajutor „Caroman” din Paris. Fostă în Consiliul de patronaj al reginei Maria, fostă parașutistă, fugită din țară împreună cu soțul în 1945. Se află la Paris, unde desfășoară intensă activitate în „Caroman”.
3. Gheorghe Caranfil Reprezentant al Uniunii Democrat-Creștine din Europa. De profesie inginer, fost director la Uzinele Comunale București și vicepreședinte la

Casa Engleză din București. În țară a fost agent al Serviciului de spionaj englez. În 1944 a plecat din țară, fiind trimis ca reprezentant al P.N.Ț. și P.N.L. la Conferința transporturilor din Londra, de unde nu s-a mai reîntors.

4. M. Eliade

Profesor de limbi orientale. Face parte din Societatea Academică Română din Roma (organizație a fugarilor intelectuali). Participă la toate congresele organizate de fugarii intelectuali.

5. Henri Pelfant

Reprezentantul emigranților români în cadrul filialei A.N.E.C. din Chile (necunoscut).

6. Radu Cutzarida

Reprezentantul emigranților români în cadrul filialei A.N.E.C. din Argentina.

7. Vladimir Ionescu

Reprezentantul emigranților români din cadrul filialei A.N.E.C.-ului din Italia și reprezentantul C.N.R. din Italia.

8. Lt.col. Eduard Raul

Pentru Brazilia.

9. Lerschi

Pentru Japonia, necunoscut.

În cadrul Secretariatului permanent al A.N.E.C.-ului din Strassbourg-Franța activează, de asemenea, un număr de români și anume:

1. Gheorghe Ciorănescu

Fost secretar la Fundația „Carol I” din Paris 8 ani, iar din 1958 a fost transferat la „Europa Liberă” München. Cunoscut ca agent al americanilor și francezilor.

2. Djuvara Neagoe

Fugar, fost timp îndelungat în serviciul de informații al fugarilor din Franța, condus de Opran Mihai. Fost colaborator la postul de radio „Europa Liberă”, în prezent activează la „Caroman” și Fundația „Carol I” din Paris.

3. Iancu Rațiu

Nepotul lui Tilea Viorel, luat de acesta la Londra în 1937 pentru continuarea studiilor și concomitent cu aceasta l-a numit și funcționar la Legația Română din Londra. De la data plecării nu s-a mai întors. În prezent este agent englez și duce activitate dușmănoasă împotriva R. P. Române în cadrul A.N.E.C. și B.B.C.

4. Șerban Voinea

Fost conducător social-democrat, aripa dreaptă. În prezent se află la Paris și face parte din

C.I.S.L. (Centrul Internațional al Sindicatelor Libere), participă la toate congresele organizate de acest centru. Este agent al americanilor.

Arhiva C.N.S.A.S., fond *Serviciul de Informații Externe*, dosar nr. 113, f. 265-292.

*
* *

Fișe biografice

1. Abeles Constantin

n. 1902, com. Ștefănești, jud. Botoșani

Ofițer de aviație. A participat la Campania din Răsărit, înaintând până la gradul de comandor. După ce a fost deblocat din armată a intrat în atenția organelor Siguranței. În vara anului 1947 a părăsit țara cu un bombardier Heinkel 111 împreună cu pilotul Matei Ghica Cantacuzino. În emigrație a făcut parte din Liga Românilor Liberi, înființată de generalul Nicolae Rădescu.

(Mihai Pelin, *Opisul emigrației politice*, București, Editura Compania, 2003, p. 13; în continuare se va cita M. Pelin, *Opisul...*)

2. Arion Radu

n. 5 dec. 1905, București

Diplomat de carieră. Între 1938 – 1947 diplomat la Legația României din Atena. Rechemat în țară, în 1947, a refuzat să se înapoieze.

(M. Pelin, *Opisul...*, p. 20)

3. Assan George (Gheorghe)

n. 1897, București

Doctor în științe economice și juridice. Subsecretar de Stat la Ministerul Industriei și Comerțului (30 dec. 1933 – 9 iun. 1934). În diplomație a fost atașat comercial și economic la Paris și Bruxelles, precum și ministru plenipotențiar la

Copenhaga (20 iun. 1934 – 1 mai 1938). După 23 august 1944 a rămas în străinătate. Membru în Comitetul Național Român din ianuarie 1951.

(M. Pelin, *Opisul...*, p. 21)

4. Berkowitz Asra

n. 15 nov. 1886, Bârlad

Studii în litere și filozofie la Heidelberg și Paris. Senator liberal în anii 1927 și 1931. Ziarist. În 1948 a fost arestat pentru legăturile sale cu Jan Le Rougetel, reprezentantul britanic în Comisia Aliată de Control, fiind acuzat că ar fi organizat o rețea informativă care lucra în favoarea englezilor. După ce a fost eliberat din detenție a emigrat în S.U.A., stabilindu-se la New York.

(M. Pelin, *Opisul...*, p. 36-37)

5. Bianu Cornel

n. 1 martie 1892, com. Făget, jud. Mureș – d. 1977, Londra

În 1940 a fost numit însărcinat cu afaceri al României la Londra. Membru al P.N.Ț., a fost desemnat de Iuliu Maniu să asigure legăturile partidului cu cabinetul britanic. A activat în cadrul Comitetului Național Român.

(M. Pelin, *Opisul...*, p. 38)

6. Boilă Romulus

n. 9 oct. 1881, Dicio Sânmartin, jud. Mureș

Studii de drept, doctor în științe juridice și politice. Membru al Consiliului Dirigent din Ardeal după unirea Transilvaniei cu România. Ulterior, senator și deputat în legislaturi succesive. Membru marcant al P.N.Ț., a fost unul din apropiații lui Iuliu Maniu. A părăsit clandestin România după episodul Tămădău. În procesul lui Iuliu Maniu și al conducerii P.N.Ț. a fost condamnat în contumacie la 3 ani de închisoare. Stabilii în Franța, a fost directorul ziarului „La Nation Roumaine” apărut în vara anului 1948 la Paris.

(M. Pelin, *Opisul...*, p. 43)

7. Bossy Raoul

n. 31 oct. 1894, București – d. 31 aug. 1975, Saanen, Elveția

Licențiat al Facultății de Drept din Paris (1916). Șef de cabinet în Ministerul Afacerilor Străine (din iun. 1920). Secretar de legație la Roma (din nov. 1921). Director politic la Președinția Consiliului de Miniștri (din martie 1923). Secretar

general pe lângă Înalta Regență (28 iul. 1927 – 7 iun. 1930). Director de cabinet al ministrului Afacerilor Străine (din apr. 1931). Consilier de legatie la Viena (din nov. 1931). Trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României la Helsinki (1 febr. 1934 – 1 nov. 1936), la Budapesta (1 nov. 1936 – 25 sept. 1939), la Roma (25 sept. 1939 – 15 oct. 1940), la Berna (16 oct. 1940 – 1 mart. 1941), la Berlin (1 mart. 1941 – 15 iun. 1943) și la Copenhaga (11 sept. 1941 – 15 iun. 1943). A părăsit România în ianuarie 1948 în suita Regelui Mihai. Stabilît în Elveția, a fost ales (mart. 1950) președinte al Comitetului de Ajutorare a Românilor din Exil (CAROMAN).

(Florin Manolescu, *Enciclopedia exilului literar românesc*, București, Editura Compania, 2003, p. 98-99; în continuare se va cita F. Manolescu, *Enciclopedia ...*)

8. Bunescu Alexandru

n. 11 iul. 1895, Alexandria, jud. Teleorman

Inginer, conferențiar la Școala Politehnică din București și fondator al Fabricii de Avioane SET. Director general al Monitorului Oficial și Imprimeriilor Statului (din 1928). Membru marcant al P.N.Ț. A plecat din România în 1947. A activat în conducerea Ligii Românilor Liberi și după moartea generalului Nicolae Rădescu.

(M. Pelin, *Opisul...*, p. 53)

9. Butariu Miron

n. 30 oct. 1905, com. Hălmagiu, jud. Arad – d. 15 apr. 1992, Los Angeles, S.U.A.

Licențiat al Facultății de Drept a Universității din Cluj (1929). Doctor în științe juridice (1932). Membru al Baroului avocaților din Arad. Membru marcant al Partidului Național Țărănesc. Arestat în aprilie 1947 sub acuzația de „complot împotriva statului” și deținut la Arad, Craiova și București. A trecut clandestin granița cu Ungaria la sfârșitul anului 1947 și a ajuns la Salzburg (Austria). Între dec. 1948 – sept. 1951 a trăit la Paris. După ce a emigrat în S.U.A., a locuit inițial la New York, apoi la Los Angeles (din oct. 1974). Membru activ al mai multor asociații și organizații care au acordat asistență activităților culturale, religioase și politice ale românilor din exil (Adunarea Națiunilor Europene Captive, Comitetul Național Român, Liga Românilor Liberi, Societatea Academică Română, Academia Româno-Americană de Arte și Științe ș.a.)

(F. Manolescu, *Enciclopedia...*, p. 115-116; M. Pelin, *Opisul...*, p. 56)

10. Caranfil Nicolae

n. 28 nov. 1893, Galați

Subsecretar de Stat al Aerului din Ministerul Apărării Naționale (27 apr. 1935 – 7 ian. 1937). Administrator delegat la Societatea de Telefoane (1940 – 1944). În oct. 1944 a fost trimis la Londra pentru a participa la o conferință internațională a transporturilor și a refuzat să mai revină în țară. În iulie 1947 a fost semnalat de Serviciul Special de Informații ca membru al Comitetului de Rezistență Română de la Paris. În același an a participat la un Congres al Rezistenței Române, convocat în Elveția.

(M. Pelin, *Opisul...*, p. 62-63)

11. Coste Brutus

n. 22 febr. 1910, com. Ciacova, jud. Timiș – d. 3 sept. 1984, New York, S.U.A.

Absolvent al Facultății de Drept din București (1931). Secretar la Legația României din Londra (1933 – 1938). Însărcinat cu afaceri al României la Washington (1939 – 1941) și la Lisabona, până la 23 aug. 1944. După această dată a girat postul de ministru al României la Lisabona. Nu s-a mai întors în țară. S-a stabilit în S.U.A., la New York, colaborând frecvent la postul de radio „Vocea Americii”. În 1954 s-a numărat printre inițiatorii și organizatorii Adunării Națiunilor Europene Captive și timp de 10 ani a fost secretarul general al acestei organizații.

Profesor de științe politice și istorie contemporană la Universitatea Fairleigh Dickinson din New Jersey (1967 – 1976). Consultant la Institutul de Cercetări de Politică Externă de la Universitatea din Philadelphia și, în paralel, asistent special al președintelui „Institutului pentru strategie americană” din Chicago. În 1974 a înființat la New York Comitetul intitulat „Adevărul despre România”.

(M. Pelin, *Opisul...*, p. 90; Arhiva C.N.S.A.S., fond informativ, dosar nr. 3316, f. 33, 51)

12. Ciorănescu George

n. 19 mart. 1918, com. Moroieni, jud. Dâmbovița – d. 6 febr. 1993, München, Germania

Licențiat al Facultății de Drept a Universității din București (științe politico-economice, 1940; drept 1941). Doctor în științe politico-economice al Universității din Cluj (1946). Studii de filozofie și licența la Facultatea de Litere

și Filozofie a Universității din București (1947). Avocat în cadrul Baroului București (1941 – 1947). Asistent la Catedra de economie politică a Școlii Politehnice din București (1947). În 1947 a plecat la studii în Franța și nu a mai revenit în țară. Ulterior s-a stabilit în R. F. Germania. Diplomat al Institutului de Înalte Studii Internaționale din Paris (1949). Secretar (1951 – 1955), secretar general (1957 – 1958) și consilier (din 1958) al Fundației Regale Universitare „Carol I” din Paris.

Deputat în primul Parlament European (Viena, 1954). A făcut parte din Secretariatul permanent al Adunării Națiunilor Europene Captive de la Strasbourg. Redactor (1955 – 1965) și director adjunct (1965 – 1970) în cadrul Departamentului românesc al postului de radio „Europa Liberă” din München. Cercetător principal (1977 – 1982) și șef al Secției de cercetări (1982 – 1984) la același post de radio. Membru fondator al cenaclului *Apozitia* (1969) și al Institutului de cercetări românești din München (1987). De-a lungul a două decenii s-a îngrijit de apariția revistei *Apozitia*, al cărei director a devenit în 1982. (F. Manolescu, *Enciclopedia...*, p. 172; M. Pelin, *Opisul...*, p. 79)

13. Cretzianu Alexandru

n. 26 iul. 1895, București – d. 24 iul. 1979, Hobe Sound, Florida, S.U.A.

Absolvent al Facultății de Drept a Universității din Iași (1918). Participant la campania din 1916 ca sublocotenent într-o unitate de artilerie. Doi ani prizonier de război într-un lagăr german. Din sept. 1918 în serviciul diplomatic român, cu stagii la Londra (1919 – 1922), la Roma (1923 – 1926) și la Berna (1926 – 1929). Membru al Delegației permanente a României la Liga Națiunilor de la Berna (1930 – 1932). Director al Direcției politice (1933 – 1938) și secretar general (1939 – 6 oct. 1941) la Ministerul Afacerilor Străine. Ministru plenipotențiar al României la Ankara (15 sept. 1943 – 6 febr. 1946). Rechemat în țară, a refuzat să se întoarcă. A părăsit Turcia și, după o scurtă ședere în Elveția și Italia, a ajuns în S.U.A. Naturalizat cetățean american în 1954 s-a stabilit la Hobe Sound. Membru al Comitetului Național Român (1949 – 1950). Deținător al Fondului Național Român, constituit de regimul Antonescu la Ankara și transferat pe numele său în Elveția. Modul în care Alexandru Cretzianu a administrat acest fond a provocat sciziuni și atitudini ireconciliabile în interiorul Comitetului Național și al exilului românesc. Între documentele păstrate în fondul românesc de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace, Stanford University, se numără și un text dactilografiat, în limba engleză, al unui interviu acordat de Alexandru Cretzianu publicației „România viitoare”, apărută la Paris, în februarie 1953. Era un răspuns la atacul declanșat de generalul

Nicolae Rădescu împotriva grupului condus de Cretzianu și Vișoianu, pe care îi acuza că și-au însușit banii Fondului Național (vezi Laura Cosovanu, *Alexandru Cretzianu despre Fondul Național*, în „Magazin istoric” nr. 6/2002, p. 76 – 77, și nr. 7/2002, p. 27 – 28).

(F. Manolescu, *Enciclopedia...*, p. 212-213; M. Pelin, *Opisul...*, p. 94-95)

14. Crihan Anton

n. 10 iul. 1893, com. Sângerei, jud. Bălți, Republica Moldova

Studii de agronomie la Paris. Deputat în Sfatul Țării de la Chișinău (21 nov. 1917 – 28 nov. 1918). În epocă era considerat un om politic de stânga. În 1948 a părăsit România prin Iugoslavia, stabilindu-se inițial la Paris. A activat în Comitetul Național Român.

(M. Pelin, *Opisul...*, p. 95)

15. Davilla Carol zis Citta

n. 1 dec. 1886, București

Fiul generalului medic Carol Davilla. Membru al Partidului Conservator, apoi al Partidului Național Țărănesc. A militat pentru aducerea lui Carol al II-lea în țară. Ministru plenipotențiar al României în Statele Unite (1930 – 1937). În 1938, când regele Carol al II-lea a instituit dictatura regală, a demisionat și a refuzat să revină în țară.

La data de 28 iunie 1938, în baza unei legi speciale, guvernul român i-a retras cetățenia română, ceea ce a provocat protestele lui Iuliu Maniu. În anul 1940 s-a revenit asupra retragerii cetățeniei de către guvernul Antonescu.

Stabilit definitiv în S.U.A., Carol Davilla a colaborat cu autoritățile americane la inaugurarea emisiunilor postului de radio „Vocea Americii” în limba română. Primul program a fost transmis în 1943. În timpul Conferinței de Pace de la Paris a difuzat în Statele Unite memoriul lui Grigore Gafencu referitor la situația României. La 14 octombrie 1945, Carol (Citta) Davilla i-a trimis o scrisoare lui Iuliu Maniu prin care îi recomanda liderului PNȚ o mai mare maleabilitate față de sovietici, cu un posibil câștig ulterior (vezi Laura Cosovanu, *Sfaturi de la Londra*, în „Magazin istoric” nr. 10/2002, p. 71, nr. 11/2002, p. 63).

În mai 1947 a participat la Congresul Rezistenților Români din Exil, convocat la Geneva. A aderat la Uniunea Democratică a Românilor Liberi, constituită la Paris de generalul Nicolae Rădescu, apoi la Liga Românilor Liberi, fondată la New York, tot de generalul Rădescu. Ulterior a contribuit la înlăturarea acestuia de la conducerea Comitetului Național Român.

(M. Pelin, *Opisul...*, p. 103-104)

16. Djuvara Neagu

n. 18 aug. 1916, București

Licențiat al Facultății de Litere (istorie) a Universității din Paris-Sorbona (1937). Doctorat la Facultatea de Drept a Universității din Paris (1940). Doctorat de Stat la Facultatea de Litere-Sorbona (1972). Participant la Campania din Est (iunie – nov. 1941) ca ofițer de rezervă. Admis prin concurs la Ministerul Afacerilor Străine (mai 1943), în funcția de atașat de legație și director de cabinet și cifru. La 23 aug. 1944 a fost trimis la Stockholm în calitate de curier diplomatic. Secretar al Legației române din Stockholm (1944 – 1947). Stabilat în Franța din 1947. Se numără printre întemeietorii Comitetului de asistență pentru români (CAROMAN) cu sediul la Paris. Cooptat ca „officier de protection” la Organizația Internațională pentru Refugiați I.R.O. (1951 – 1958). Redactor la postul de radio „Europa Liberă” (1957 – 1958). Secretar general al Institutului Universitar Român „Carol I” din Paris (1958 – 1961). Conferențiar la Școala Națională de Administrație (1970 – 1976) și la Facultatea de Drept a Universității din Niamey, Nigeria (1983 – 1984). Secretar general al Casei Românești de la Paris (1984). Solicită și obține cetățenia franceză în primăvara anului 1989. Revine în România în febr. 1990. Autor de volume cu caracter istoric și memorialistic.

(F. Manolescu, *Enciclopedia...*, p. 248-249; M. Pelin, *Opisul...*, p. 108)

17. Fărcășanu Mihail

n. 10 nov. 1907, București – d. 14 iul. 1987, Washington, S.U.A.

Absolvent al Facultății de Drept a Universității din București (1931). Studii de specializare în Germania și Anglia (1935 – 1938). Doctor în științe juridice al Universității „Friedrich Wilhelm” din Berlin (1938). Secretar de redacție și director (1944 – 1945) al gazetei „Viitorul”, organul de presă al Partidului Național Liberal. Președinte al organizației Tineretului Național Liberal din România și membru al Delegației Permanente a P.N.L. În toamna anului 1946 a părăsit clandestin țara, împreună cu soția (Pia Pillat). După un popas în Italia și Franța s-a stabilit în S.U.A. (din 1949), activând în cadrul Comitetului Național Român și al Ligii Românilor Liberi, alături de generalul Nicolae Rădescu și de Grigore Gafencu. A fost primul președinte al „Asociației ziarștilor liberi din străinătate”, organizație întemeiată din inițiativa sa, și director al Departamentului român al postului de radio „Europa Liberă” (1950-1951).

După decesul generalului Rădescu a fost ales și reconfirmat (1958) ca președinte al Ligii Românilor Liberi.

(F. Manolescu, *Enciclopedia...*, p. 303, 309-310, 449-450; M. Pelin, *Opisul...*, p. 126-127)

18. Filderman Wilhelm

n. 14 sept. 1882, București

Absolvent al Facultății de Drept din cadrul Universității București (1906). Doctorat în drept la Sorbona (1909). Membru fondator al Uniunii Evreilor Pământeni (1909). Participant la Războiul Balcanic (1913) și Primul Război Mondial, fiind decorat cu ordinele „Virtutea Militară” și „Coroana României”. Delegat la Conferința Păcii, artizanul primului tratat privind dreptul minorităților (1918 – 1919). Deputat în Parlamentul României, ales pe listele Partidului Național Liberal (1927 – 1930). Președinte al Uniunii Comunităților Evreiești din România (1929 – 1948). A plecat din țară în 1948.

(*Dr. Wilhelm Filderman, un avocat al etniei sale; Un avocat al cauzei naționale a României*, vol. 1, ediție critică îngrijită de Teodor Wexler și Michaela Popov, p. 6).

19. Gafencu Grigore

n. 30 ian. 1892, Bârlad – d. 30 ian. 1957, Paris

Studii universitare la Geneva. Doctorat în științe juridice la École de Droit din Paris (1914). Combatant în Primul Război Mondial ca ofițer de aviație; distins cu ordinele militare „Mihai Viteazul”, „Coroana României”, „Steaua României” și „Military Cross” (decorație britanică). Avocat și ziarist. Fondator și director al publicațiilor „Revista vremii politice, literare și economice” (1921 – 1924) și „Timpul” (mai 1937). Fondator al Agenției de Informații „Orient-Radio” (iun. 1921). Deputat în Parlamentul României pe listele Partidului Național Țărănesc (1928). Secretar general în Ministerul Afacerilor Străine (1928). Subsecretar de stat la Ministerul Comunicațiilor și Lucrărilor Publice (1929 – 1931), la Președinția Consiliului de Miniștri (1932), la Ministerul Afacerilor Străine (1932) și la Ministerul Industriei și Comerțului (1933). Ministru ad-interim la Ministerul Propagandei Naționale (24 nov. 1939 – 4 mart. 1940). Ministru al Afacerilor Străine (23 dec. 1938 – mai 1940). Ministru plenipotențiar al României la Moscova (aug. 1940 – iun. 1941). În nov. 1941 a plecat din țară. A trăit în Elveția (până în martie 1949), la New York (mart. 1949 – sept. 1952) și la Paris (oct. 1952 – ian. 1957). Până la semnarea Tratatului de Pace (febr. 1947) Grigore Gafencu a trimis Conferinței de Pace de la Paris, guvernelor și oamenilor politici din Occident mai multe memorii în sprijinul drepturilor României. Colaborator al postului de radio „Europa Liberă” (iul. 1950). A desfășurat o intensă activitate ca membru al Comitetului Național Român, fiind un susținător al generalului Nicolae Rădescu. În primul C.N.R., împreună cu Constantin Vișoianu, a avut ca responsabilități relațiile Comitetului cu Departamentul de

Stat al S.U.A., cu O.N.U. și cu celelalte comitete naționale ale țărilor europene cu regimuri comuniste. A făcut parte din Consiliul Ligii Românilor Liberi, organizație fondată la New York de generalul Rădescu. Expert pentru Europa de Est a Consiliului Europei de la Strasbourg.

(*Provocarea Europei. Exilul elvețian al lui Grigore Gafencu, 1941-1957.*

Ediție, studiu introductiv și note de Claudia Chinezu, București, Editura Pro Historia, 2004, p. 119-123).

20. Gherman Eftimie

n. 18 ian. 1894, com. Lăpușnicu Mare, jud. Caraș-Severin – d. 16 apr.

1980, com. Lăpușnicu Mare, jud. Caraș-Severin

De la vârsta de 16 ani membru activ al mișcării socialiste. Încorporat în armata austro-ungară, arestat în 1914, acuzat că a desfășurat activități naționaliste și condamnat la moarte. Fiind minor, sentința a fost comutată la 20 de ani de închisoare. Deținut la Castelnuovo și Arad, din 1914 până în 1918. Președinte al Uniunii Muncitorilor Miner, organizație constituită în 1920. A făcut parte din conducerea Partidului Socialist Român, a fost vicepreședinte al Confederației Generale a Muncii și de cinci ori deputat în Parlamentul României. Membru fondator al Internaționalei Muncitorilor Miner, membru permanent al Internaționalei Socialiste, membru al Comitetului Sindical Internațional. Ca susținător al lui Constantin-Titel Petrescu, după 23 aug. 1944 a fost acuzat de comuniști că a trădat interesele clasei muncitoare. În 1948 a părăsit clandestin România, stabilindu-se la Paris, unde a editat publicația „România Muncitoare” (din ian. 1952). Din 1966 s-a stabilit în Austria. La intervenția președintelui Austriei pe lângă autoritățile din România, fiind grav bolnav, a primit aprobarea de a se întoarce în țară și la 18 sept. 1977 a revenit în comuna natală.

(F. Manolescu, *Enciclopedia...*, p. 346; M. Pelin, *Opisul...*, p. 147-148)

21. Gheorghe Ion

n. 6/19 febr. 1893, Pitești

Studii militare în țară și în Germania (Școala Superioară de Război – București și Academia Militară Prusiană din Potsdam). Studii de specializare în Franța (1926 și 1930). Atașat militar la Ankara (dec. 1934 – apr. 1938) și la Berlin (din oct. 1940). Ministrul României la Berlin (15 iun. 1943 – 24 aug. 1944). În preajma capitulării Germaniei a fost capturat de trupele americane și internat în diferite lagăre până în 1947. În România a fost considerat „criminal de

război”, judecat de Tribunalul Poporului și condamnat la moarte în contumacie, prin Hotărârea nr. 11 din 21 febr. 1946, fiind acuzat că „a părăsit țara punându-se în slujba hitlerismului, atacând în străinătate regimul prin scris și grai”.

Stabilit la München (Germania). Președinte al Asociației Românilor Liberi din Germania. A făcut parte din Consiliul Ligii Românilor Liberi (1951 – 1953), după moartea generalului Nicolae Rădescu, fiind ales (în 1953 și 1958) vicepreședinte al Ligii.

A condus „Uniunea Asociațiilor Române din Germania”. A editat publicațiile „Rezistența” și „Patria”.

(F. Manolescu, *Enciclopedia...*, p. 335; M. Pelin, *Opisul...*, p. 114)

22. Ghilezan Emil

n. 15 mart. 1911, com. Moțoc, jud. Timiș

Studii juridice. Avocat. Șeful organizației Partidului Național Țărănesc din jud. Severin. Membru al Delegației Permanente a P.N.Ț. Director general al Băncii Ardelene în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Ministru secretar de stat la Ministerul de Finanțe (4 nov. 1944 – 5 mart. 1945). A părăsit clandestin România în 1947, stabilindu-se la Paris, după o escală la Viena. În 1948 a emigrat în S.U.A. Din punct de vedere politic s-a situat alături de generalul Nicolae Rădescu. După moartea acestuia a rămas în conducerea Ligii Românilor Liberi și a combătut politica Comitetului Național Român condus de Constantin Vișoianu.

(M. Pelin, *Opisul...*, p. 148)

23. Ionescu Ghiță

n. 21 mart. 1913, Suceava – d. 28 iun. 1996, Manchester, Anglia

Studii de drept și de economie politică la Universitatea din București. Funcționar la Ministerul Economiei. Consilier economic pe lângă legațiile României la Sofia și Ankara în anii celui de-al Doilea Război Mondial. Stabilit în Anglia din 1946. Secretar general al Comitetului Național Român (1955 – 1958). Director al Departamentului românesc al postului de radio „Europa Liberă” (1958 – 1963). Din 1964, profesor de studii politice est-europene la London School of Economics and Political Sciences. În 1964 a publicat volumul *Comunismul în România, 1944 – 1962*, considerat primul studiu documentat și obiectiv asupra Partidului Comunist Român și a legăturilor sale cu U.R.S.S.

(F. Manolescu, *Enciclopedia...*, p. 416; M. Pelin, *Opisul...*, p. 176)

24. Ionnițiu Mircea

n. 27 sept. 1921, București – d. 13 nov. 1990, Woodland Hills, California, S.U.A.

Coleg de liceu cu prințul moștenitor Mihai, „clasa voievodului”, înființată în 1933. Bacalaureat în 1940. Studii de drept. Secretar particular al Regelui Mihai I și unul din principalii sfetnici ai suveranului. După abdicarea forțată a regelui a părăsit România la începutul lui ian. 1948 și s-a stabilit în S.U.A. Membru al Asociației „Free Europe Press” (1950 – 1955). Membru al celui de al doilea Comitet Național Român condus din nov. 1950 de Constantin Vișoianu. Colaborator al posturilor de radio „Vocea Americii” și „Europa Liberă”.

În S.U.A. a editat revista lunară „Cronica românească” (1950 – 1956). Membru al Academiei româno-americane de arte și științe (din 1977). Autor al volumului *Amintiri și reflecțiuni* (1993) care include informații și despre perioada 1944 – 1947.

(F. Manolescu, *Enciclopedia...*, p. 420; M. Pelin, *Opisul...*, p.173-174)

25. Manuilă Sabin

n. 19 febr. 1894, com. Sâmbăteni, jud. Arad

Studii de medicină la Budapesta (1919). După ce a funcționat o perioadă la Universitatea din Cluj, colaborând cu dr. Victor Babeș, și-a continuat cariera profesională ca epidemiolog, medic igienist și organizator al domeniului sănătății publice. Unul din cei mai renumiți statisticieni și demografi români. Membru corespondent al Academiei Române (din 1938). Director al Institutului Central de Statistică din București. Subsecretar de stat la Președinția Consiliului de Miniștri (după 23 aug. 1944). În 1947 a părăsit clandestin România și s-a stabilit la New York, S.U.A. A fost ales membru al unor prestigioase societăți științifice internaționale.

(M. Pelin, *Opisul...*, p.202)

26. Niculescu Barbu

n. 20 mai 1917, București

Studii la Cambridge și Oxford. Inginer. A părăsit România în iunie 1946, împreună cu unchiul său, generalul Nicolae Rădescu, la bordul unui avion care a aterizat în Cipru. Ulterior a devenit secretar general al Ligii Românilor Liberi.

Stabilit la New York. După moartea generalului Nicolae Rădescu, a rămas în conducerea Ligii Românilor Liberi, împreună cu Vintilă Brătianu. Mihail Fărcășanu, Alexandru Bunescu, Emil Ghilezan și Mihail Răutu, toți adversari ai Comitetului Național Român.

(M. Pelin, *Opisul...*, p. 232-233)

27. Niculescu-Buzești Grigore

n. 14 aug. 1908, Buzău – d. 1949, S.U.A.

Licențiat al Facultății de Drept din București. Membru al Partidului Național Țărănesc. Intrat în diplomatie, a fost promovat atașat de legatie în 1930. În străinătate, cea mai importantă misiune pe care a îndeplinit-o a fost aceea de însărcinat cu afaceri la Riga, în perioada încorporării Statelor Baltice în Uniunea Sovietică. Directorul Direcțiunii Cabinetului Ministrului și a Cifrului din Ministerul Afacerilor Străine (20 mai 1941 – 23 aug. 1944). Ministrul de Externe al României (23 aug. – 3 nov. 1944). A plecat din țară cu un avion american, spre sfârșitul anului 1946. A făcut parte din primul Comitet Național Român, constituit în primăvara anului 1949.

(M. Pelin, *Opisul...*, p. 233-234)

28. Popa Augustin

n. 3 dec. 1893, sat Ciugudu de Jos, com. Unirea, jud. Alba

A absolvit Liceul de băieți din Blaj (1915) și Facultatea de Teologie din Budapesta și Viena. Doctor în teologie. Profesor la Academia de Teologie (1920 – 1939; 1941 – 1945) și director al ziarului clerical „Unirea” din Blaj. Membru marcant al Partidului Național Țărănesc (din 1919), deputat din partea acestui partid în legislaturile 1920, 1933 – 1934. Directorul ziarului național-țărănist „Curierul” din București (din sept. 1944). După ce ziarul a fost suspendat de Comisia Aliată de Control (Sovietică) s-a refugiat în Turcia. A plecat apoi în Italia, a ajuns la Paris și s-a stabilit în final la New York, în S.U.A.

Din mai 1949 a fost cooptat în Comitetul Național Român fiind colaboratorul cel mai apropiat al lui Constantin Vișoianu.

(M. Pelin, *Opisul...*, p.261; Arhiva C.N.S.A.S., fond informativ, dosar nr. 3271, vol. 1, f. 18-19, 22 și vol. 2, f. 12)

29. Rațiu Ion (Iancu)

n. 6 iun. 1917, Turda – d. ian. 2000

Absolvent al Liceului din Turda. Membru al Partidului Național Țărănesc. După trei ani de Studii la Facultatea de Drept din Cluj, în 1938 a plecat în Anglia pentru continuarea studiilor. Concomitent a fost numit funcționar diplomatic al Legației române din Londra, grație unchiului său, Viorel V. Tilea, ministrul României la Londra. În 1940, fiind rechemat, Ion Rațiu a refuzat să se întoarcă în România, stabilindu-se definitiv în Marea Britanie. În 1943 a absolvit Colegiul Cambridge. Avocat de profesie. Din 1947 a făcut parte din Asociația Presei Străine din Londra. A lucrat la postul de radio B.B.C. La 15 mai 1965 a înființat la Londra „Asociația Culturală a Românilor din Anglia” (ACARDA). A editat publicația „Presa Liberă Română” (Londra, 1965 – 1984) și „Românul Liber” (din 1984). A înființat Uniunea Românilor Liberi (U.R.L.), în mai 1984, fiind președintele acesteia (1984 – 2000). Directorul revistei „Contrapunct”, apărută la Köln, R. F. Germania (1985 – 1986).

După evenimentele din decembrie 1989 a revenit în țară și a participat la reconstrucția Partidului Național Creștin Democrat. A candidat, fără succes, la funcția de președinte al României. A lansat și finanțat ziarul „Cotidianul”.

(F. Manolescu, *Enciclopedia...*, p. 192-193, 331; M. Pelin, *Opisul...*, p. 275-277; Arhiva C.N.S.A.S., fond S.I.E., dosar nr. 3, f. 4-8)

30. Rădescu Nicolae

n. 30 mart. 1874, Călimănești, jud. Vâlcea – d. 16 mai 1953, New York, S.U.A.

Ofițer de cavalerie, absolvent al Școlii Superioare de Război (1906). În cel de-al doilea război balcanic a participat la campania din Bulgaria (1913), iar în Primul Război Mondial s-a remarcat în luptele din aug.-sept. 1916, pe văile râurilor Buzău și Topolog, fiind decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul”, clasa a III-a. Adjutant regal (1920 – 1926), atașat militar la Londra (1926 – 1928), comandant al Brigăzii 4 Roșiori (1928 – 1929) și al Diviziei 1 Cavalerie (1931 – 1933). A demisionat din cadrele active ale armatei la 5 febr. 1933. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial nu a fost de acord cu participarea armatei române la război dincolo de Nistru și cu intensificarea ingerințelor germane în România. Pentru asemenea manifestări, în perioada oct. 1941 – sept. 1942, a fost internat în Lagărul de deținuți politici de la Târgu Jiu. La 14 oct. 1944 a fost reactivat și înaintat la gradul de general de corp de armată. Șef al Marelui Stat Major (15 oct. – 5 dec. 1944) și președinte al Consiliului de Miniștri (5 dec. 1944 – 28 febr.

1945). După ce a demisionat din fruntea guvernului s-a refugiat la Legația Marii Britanii unde a rămas două luni, apoi s-a reîntors la locuința sa din str. Clopotarii Vechi, strict supravegheată de poliție. La 17 iun. 1946 a părăsit clandestin România, ajungând în Cipru, apoi la New York. A fost judecat în contumacie în procesul „Mișcării Naționale de Rezistență”, fiind învinuit că a îndrumat activitatea organizației „Graiul Sângelui”. La 18 nov. 1946 a fost condamnat la „2 ani închisoare corecțională și 50000 lei cheltuieli de judecată”.

Președintele Comitetului Național Român înființat la Washington în mai 1949. A demisionat ca urmare a disensiunilor provocate de Alexandru Cretzianu și Constantin Vișoianu în legătură cu administrarea Fondului Național Român și a înființat, în nov. 1950, Liga Românilor Liberi, cu sediul la New York.

(Alesandru Duțu, Florica Dobre, *Drama generalilor români. 1944-1964*, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 227-235; F. Manolescu, *Enciclopedia...*, p. 587; M. Pelin, *Opisul...*, p. 278)

31. Tilea Virgil Viorel

n. 18 apr. 1896, Sibiu – d. 27 sept. 1972, Londra

Studii universitare la Cluj, Bratislava, Viena și Londra. Avocat și membru al corpului diplomatic. Ministru plenipotențiar al României la Londra (15 ian. 1939 – 23 iul. 1940). Rechemat, a refuzat să revină în țară și a fondat la Londra „Mișcarea Românilor Liberi”, al cărei președinte a fost. Sub regimul mareșalului Antonescu, lui V. V. Tilea i s-a retras cetățenia română și justiția a dispus confiscarea tuturor bunurilor sale. A colaborat la ziarele britanice „Sunday Times”, „Times”, „Daily Mail”, „Contemporary Review” etc. Președinte al Comitetului pentru Ajutorarea Refugiaților Politici Români din Anglia (ales în 1946). Președinte de onoare al Asociației Culturale a Românilor din Anglia.

(M. Pelin, *Opisul...*, p. 323-324)

32. Veniamin Virgil

n. 2 mai 1906, Bacău

Studii juridice. Doctor în drept la Universitatea din Paris (1930). Profesor universitar de drept internațional și avocat. Membru marcant al Partidului Național Țărănesc. În 1948 a părăsit România, stabilindu-se la Paris. A editat ziarul „La Nation Roumaine” (aug. 1948), finanțat de Alexandru Cretzianu din Fondul Național Român. Membru în Comitetul de direcție și președinte al Fundației Regale Universitare „Carol I” din Paris.

(F. Manolescu, *Enciclopedia...*, p. 323-325; M. Pelin, *Opisul...*, p. 344)

33. Vișoianu Constantin

n. 4 febr. 1897, Urlați, jud. Prahova – d. 4 ian. 1994, Washington, S.U.A.

Studii de drept și filozofie la București și Paris. Avocat. În 1926 a intrat în diplomatie fiind acreditat în diverse misiuni: la Societatea Națiunilor de la Geneva (1929), la Haga (1933) și la Varșovia (1935). Membru al Partidului Național Țărănesc (din 1936). Membru al delegației române care a semnat la Moscova Convenția de Armistițiu cu Uniunea Sovietică (sept. 1944). Ministru de Externe al României (4 nov. 1944 – 5 mart. 1945). A plecat clandestin din țară, cu sprijinul Legației Statelor Unite ale Americii (dec. 1946). După o scurtă escală în Elveția s-a stabilit inițial la Paris, apoi la New York. Președintele Comitetului Național Român (nov. 1950 – mai 1975). A reprezentat emigrația română în Adunarea Națiunilor Europene Captive de la Strasbourg.

(M. Pelin, *Opisul...*, p. 344)

34. Voinea Șerban (Gaston Boeue)

n. 14 mart. 1894, Paris.

Părinții săi au fost: tata evreu francez și mama româncă. La 17 ani s-a stabilit în România, împreună cu mama sa, adoptând numele Voinea Șerban. Licențiat al Facultății de Drept din București. În calitate de reporter, acreditat la Camera Deputaților, a colaborat foarte strâns cu Agenția de presă „Rador”. Din 1918 s-a apropiat de mișcarea socialistă. După 23 aug. 1944 a devenit membru al Biroului Politic și al Comitetului Executiv al formațiunii politice conduse de Constantin-Titel Petrescu. Numit director al Agenției oficiale de presă „Rador” (1945). În martie 1946 s-a alăturat fracțiunii Lothar Rădăceanu – Ștefan Voitec. Acreditat ca ministru al României la Berna (oct. 1946). A demisionat la scurt timp, a părăsit Berna și s-a stabilit la Paris unde a găsit mișcarea socialistă din emigrație divizată în două, lideri fiind Eftimie Gherman și Iancu Zissu. La rândul său, Șerban Voinea a înființat și el o grupare social-democrată, aflată în permanentă controversă cu celelalte două.

(M. Pelin, *Opisul...*, p. 349-350)

35. Zissu Iancu

n. 1910, Galați – d. 16 nov. 1969, New York

Avocat și om de afaceri. După 23 aug. 1944 s-a înscris în Partidul Social Democrat. La scindarea din 10 mart. 1946 l-a urmat pe Constantin-Titel Petrescu, însă în anul următor (iun. 1947) a părăsit România și s-a stabilit temporar la

Viena. În ian. 1948 a emigrat în Franța. A aderat inițial la mișcarea generalului Nicolae Rădescu, apoi a trecut de partea lui Constantin Vișoianu. Acesta l-a determinat să se stabilească în S.U.A., unde a fost cooptat în Comitetul Național Român.

(M. Pelin, *Opisul...*, p. 356)

Résumé

Le document publié fait partie des archives récemment communiquées au public par le CNSAS (Conseil National pour l'Étude des Documents de la Securitate), qui représente un rapport conclu par les employés du SIE concernant l'activité des Roumains en exil : le Comité National Roumain, fondé le 10 mai 1949 à Washington, et l'Assemblée des Nations Européennes Captives, constituée à New York le 23 septembre 1954. La première organisation présentée, le Comité National Roumain, fut fondé seulement par les Roumains qui avaient quitté le pays de leur propre volonté ou obligés. L'Assemblée NEC incluait plusieurs Comités Nationaux des exilés provenant des pays entrés sous la tutelle de Moscou après la seconde guerre mondiale (l'Albanie, la Bulgarie, la Roumanie, la Tchécoslovaquie, l'Estonie, la Lettonie, la Lituanie, la Pologne) et trois organisations internationales des émigrés (l'Union Chrétien Démocrate, l'Union Internationale des Paysans et l'Union Libérale Démocrate). Comme organismes consultatifs faisaient partie de l'ANEC la Fédération des Syndicats Libres de l'Europe Centrale, les Sociétés de Croix Rouge de l'Europe Centrale et le Conseil des Femmes en Exil. Le document publié est rélevant pour comprendre et contourner le contexte dans lequel les deux organisations se sont construites, les problèmes apparus au niveau de leurs dirigeants et l'activité qu'ils ont déroulée jusqu'en 1963.

Ambasadorul S. I. Kavtaradze raportează

LAURENȚIU CONSTANTINIU

Numai cine este de rea-credință mai ignoră astăzi importanța documentelor provenite din arhivele rusești și a istoriografiei ruse. În prima jumătate a anilor '90, în timp ce cohorte de cercetători occidentali luau drumul Moscovei pentru a cerceta arhivele rusești recent deschise (la acea vreme), istoricii români (cu foarte mici și notabile excepții) preferau să ignore acel tezaur documentar. Consecința unei astfel de atitudini – de neînțeles, în opinia noastră – o simțim astăzi: în timp ce Statele Unite, Italia, Franța sau Germania se pot lăuda cu adevărate colecții de microfilme aduse din arhivele din Rusia și cu un număr important de lucrări elaborate în comun cu colegii lor ruși, marea majoritate a istoricilor români a continuat să scrie istoria comunismului ignorând sursele rusești.

Prin rubrica pe care o inițiem, cu sprijinul și amabilitatea redacției „Revistei Arhivelor”, dorim să venim în întâmpinarea unui număr important de specialiști interesați de studiul perioadei comuniste, cărora accesul la sursele rusești le este îngăduit din motive, în primul rând, de ordin lingvistic.

Pentru acest număr al revistei am ales un document dintr-o importantă colecție de documente editată în Federația Rusă, consacrată relațiilor dintre Uniunea Sovietică și statele Europei Răsăritene, în perioada 1944-1953. Este vorba despre stenograma discuției din 19-20 aprilie 1949, dintre ambasadorul URSS în România, S. I. Kavtaradze, Gheorghe Gheorghiu-Dej și Ana Pauker. Documentul este foarte important pentru că el aduce o lumină nouă în episodul luptei pentru putere din interiorul Partidului Muncitoresc Român. Pe lângă aceasta, aflăm informații despre intențiile conducerii de partid și de stat din România, privind reorganizarea guvernului, precum și despre ponderea în partid a lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, Ana Pauker, Vasile Luca, Teohari Georgescu și Iosif Chișinevski după această reorganizare. Totodată – dacă mai era necesar de amintit acest lucru – documentul este extrem de util pentru înțelegerea raporturilor dintre autoritățile române și cele de la Moscova.

Fără a intra în prea multe detalii vom lăsa documentul „să vorbească”, mărginindu-ne a adăuga faptul că notele care însoțesc documentul aparțin editorilor ruși.

„Din jurnalul¹ ambadorului URSS în România, S. I. Kavtaradze. Stenograma de conversație cu secretarul general al Partidului Muncitoresc Român, prim-adjunct al președintelui Consiliului de Miniștri, Gh. Gheorghiu-Dej, și ministrul de Externe, A. Pauker, despre schimbările din structura Consiliului de Miniștri și relațiile dintre membrii guvernului²

Orașul București
19-20 aprilie 1949
Strict Secret

Gheorghiu-Dej (secretarul general al Partidului Muncitoresc Român și prim-adjunct al președintelui Consiliului de Miniștri) m-a rugat să-i ascult informația despre intențiile conducerii de partid privind schimbarea guvernului și să-mi spun părerea. I-am răspuns că sunt de acord. Gheorghiu-Dej mi-a comunicat: conducerea de partid (Secretariatul partidului, fără Lothar Rădăceanu, fostul social-democrat)³ a decis să pună capăt acestei situații anormale, care s-a creat în Consiliul de Miniștri și care constă în faptul că, Consiliul de Miniștri, în loc să fie un organ conducător al statului, s-a transformat într-un paravan oarecare, care ascunde un loc pustiu. Inițial, Secretariatul partidului a elaborat următorul plan: să creeze un Prezidiu al Consiliului de Miniștri format din șase membri: președintele și cinci vicepreședinți. Persoane: P. Groza (președinte), Gheorghiu-Dej (prim-vicepreședinte), A. Pauker, V. Luca, T. Georgescu și I. Chișenevski⁴. Fiecare dintre vicepreședinți trebuia să conducă un grup de ministere și instituții atribuite lui.

Lui Gheorghiu-Dej i-au fost încredințate:

- 1) Ministerul Industriei;
- 2) Ministerul Comunicațiilor;
- 3) Ministerul Apărării;
- 4) Electrificarea (comisia).

¹ Jurnal – document de uz intern (registru) utilizat, în cadrul M.A.E. al U.R.S.S., de către diplomați, pentru a-și nota conversațiile oficiale (n. trad.).

² Distribuită lui A. I. Vișinski, V. Zorin, în dosar.

³ În perioada la care face referire documentul, reprezentanții fostului Partid Social-Democrat începuseră să fie înălțurați din conducerea Partidului Muncitoresc Român.

⁴ Aici și mai departe, corect Chișenevski.

A. Pauker:

- 1) Ministerul Agriculturii (și, pe linie de partid, construcția colhozurilor);
- 2) Ministerul Industriei Ușoare;
- 3) Ministerul Comerțului Exterior;
- 4) Cooperația.

V. Luca:

- 1) Ministerul de Finanțe;
- 2) Ministerul Petrolului și Minelor;
- 3) Ministerul Cultelor și Naționalităților;
- 4) Comisia de Stat a Planificării;
- 5) Standardizarea.

T. Georgescu:

- 1) Ministerul de Interne;
- 2) Ministerul Justiției;
- 3) Ministerul Lucrărilor Publice, adică al Construcțiilor;
- 4) Ministerului Comerțului Intern;
- 5) Ministerul Industriei Alimentare.

I. Chișinevski:

- 1) Ministerul Educației;
- 2) Ministerul Artelor și Informațiilor;
- 3) Academia de Științe;
- 4) Sportul.

Gheorghiu-Dej a explicat că Secretariatul a dezbătut din nou această problemă și a decis: distribuirea de mai sus să fie lăsată neschimbată, însă în loc de cinci adjuncți ai premierului, numărul lor să se limiteze, deocamdată, la trei, adică Gheorghiu-Dej, A. Pauker și V. Luca, cu menținerea, de către ultimii, a ministerelor conduse de ei (de Externe și de Finanțe), iar lui T. Georgescu și I. Chișinevski să li se ordone să conducă ministerele și instituțiile care le-au fost încredințate, fără ca ei să fie incluși în componența Prezidiului Consiliului de Miniștri. I-am spus lui Gheorghiu-Dej că, după părerea mea, hotărârea Secretariatului CC este absolut corectă, dar aș considera utilă introducerea unor schimbări în acest plan: în virtutea faptului că producția industrială deține mai mult de jumătate din planul de stat, și, mai mult, planul de electrificare ocupă în cadrul său un loc important, ar fi mai bine dacă Gheorghiu-Dej ar renunța la Comisia de Stat a Planificării (al cărei președinte, în prezent, este), iar din grupul său (*de ministere și instituții – n. trad.*) ar preda Ministerul Comunicațiilor ministrului de Interne, T. Georgescu, în măsura în care căile ferate, podurile, tunelele, antreprizele, mijloacele de transport ș.a. necesită o pază foarte

riguroasă. Din grupa (*de ministere și instituții – n. trad.*) a lui T. Georgescu poate fi predat lui V. Luca Ministerul Construcțiilor, deoarece V. Luca conduce Comisia de cooperare sovieto-română și deja a fost constituită societatea sovieto-română de construcții («Sovromstroï»), care, pe linie românească, se va afla în competența lui V. Luca. Gheorghiu-Dej a fost întru totul de acord cu părerea mea, dar a remarcat că V. Luca își dorește foarte mult să preia Comisia de Stat a Planificării. L-am sfătuit pe Gheorghiu-Dej ca această Comisie a Planificării să fie condusă de către o altă persoană – în calitate de președinte –, care să i se subordoneze în mod nemijlocit. El s-a declarat de acord și cu această propunere. Mai departe, Gheorghiu-Dej mi-a comunicat că ei au luat, de asemenea, decizia de creare a Comisiei de Stat de Control, al cărei proiect a fost deja elaborat, și m-a rugat să-l studiez. Gheorghiu-Dej mi-a spus că, în general, lor le este foarte greu cu cadrele, mai ales în acest caz: nu știe pe cine să propună președinte al Comisiei de Stat a Planificării și al Comisiei de Control, și mă roagă dacă nu pot să-i ofer un sfat în privința candidaților. I-am răspuns că, în opinia mea, din rândul comuniștilor români pe care eu îi știu, îi pot recomanda pentru funcția de președinte al Comisiei de Stat a Planificării pe Constantinescu Miron, iar ca președinte al Comisiei de Control pe Avram Bunaciu (primul, ministrul Petrolului și Minelor, iar cel de-al doilea, ministrul Justiției). I-am caracterizat pe cei doi pe baza datelor deținute de mine și i-am spus că e mai ușor să numești oameni în locul lor (*la cele două ministere – n. trad.*). Dej a recunoscut că ambii sunt cei mai potriviți pentru ocuparea posturilor amintite.

Mulțumindu-mi pentru sfaturi, Dej a trecut la problema relațiilor din cadrul conducerii. El și-a manifestat nemulțumirea față de comportamentul lui V. Luca⁵, care are manifestări dictatoriale și nu suportă criticile și obiecțiile, este irascibil și grosolan, îi jignește pe tovarășii cu funcții și dă dovadă de o mare

⁵ Divergențele dintre Gheorghiu-Dej, Vasile Luca și Ana Pauker s-au manifestat în perioada 1944-1947. Vezi documentele nr. 188 (*Iz dnevnika A. Ia. Vişinskogo. Zapisi besedi s G. Gheorghiu-Dej o raznoglastiiah v rukovodstve KPR/Din jurnalul lui A. I. Vişinskii. Stenograma conversației cu Gh. Gheorghiu-Dej despre divergențele din conducerea PCR, Vostocinaia Evropa v dokumentah rossiiskih arhivov, 1944-1953 gg., tom I, 1944-1948*, sub red. G.P. Muraško, Moscova-Novosibirsk, Ed. Sibirskii hronograf, p. 557-560), nr. 191 (*Zapisi besedi I.V. Stalina s G. Gheorghiu-Dej i A. Pauker o situații v kompartii Rumîinii i položenii v strane v sviazi s podpisaniem mirnih dogorov/Stenograma conversației lui I. V. Stalin cu G. Gheorghiu-Dej și A. Pauker despre situația din Partidul Comunist Român și despre situația din țară în legătură cu semnarea tratatelor de pace, ibidem*, p. 564-568) și nr. 195 (*Zapisi besedi I. V. Stalin s G. Gheorghiu-Dej ob ekonomiceskoi politike pravitelstva Rumîinii/Stenograma conversației dintre I. V. Stalin și G. Gheorghiu-Dej despre politica economică a guvernului României, ibidem*, p. 579-583).

slăbiciune față de lingușiri și laude la adresa sa, fapt de care anturajul său – pe care el îl apără din răsputeri – se folosește cu dibăcie, chiar dacă unii nu merită încrederea deplină. Astfel, a continuat Dej, nu demult el l-a jignit profund pe Chivu Stoica (ministrul Industriei și membru supleant al Biroului Politic), încât l-a făcut pe acesta să plângă; l-a jignit pe Vasilichi (ministrul Educației și membru al Biroului Politic), pe comuniștii vechi și cinstiți, oameni valoroși. Luca se raportează la Ministerul Finanțelor ca la feuda sa, considerându-l principala pârghie a Statului, trăgând, astfel, o concluzie incorectă privind rolul său conducător. El creează, astfel, impresia că el dă banii nu din veniturile statului, ci din buzunarul său, fie ca milă, fie ca un serviciu. La ședința Secretariatului, a spus Dej, i-am arătat felul incorect în care el a înțeles rolul și situația sa, fapt care lui nu i-a plăcut deloc. Mie mi-e ușor – a adăugat Dej – să lucrez cu toți tovarășii – cu Pauker, Georgescu și alții –, dar cu Luca lucrurile nu se rezolvă fără neplăceri și încordări. Tovarășii cu funcții de răspundere, care au legătură cu el în mod direct, pe linie de serviciu, îl evită și se străduiesc să le rezolve prin intermediul nostru.

I-am menționat lui Dej că o astfel de situație anormală nu trebuie să aibă loc și că trebuie să se străduiască să-i pună capăt, fără complicații, în spiritul cooperării partinico-tovărășești. După părerea mea, i-am spus că ar fi corect dacă aceste incidente ale lui Luca cu Chivu Stoica și Vasilichi ar fi analizate, din inițiativa lor, în cadrul Secretariatului CC (fără Lothar Rădăceanu) și, în legătură cu această afacere, lui Luca i s-ar face o observație corespunzătoare. El, în calitate de membru de partid cu funcție de conducere, este obligat să îndeplinească cu (*sic!*) strictețe directivele și sfaturile conducerii de partid. Numai pe această cale este posibilă reglementarea și normalizarea situației care s-a creat. Dej s-a declarat de acord cu mine și a comunicat că Secretariatul se va ocupa de această problemă în zilele imediat următoare.

El m-a rugat să vorbesc și cu Ana Pauker în toate aceste probleme. I-am răspuns că, dacă voi avea ocazia, iar Pauker se va interesa de părerea mea, atunci îi voi spune.

Înainte de plecare, Dej mi-a relatat că, nu demult, Koziurenko, consilier în probleme financiare, a venit la el și l-a rugat să-l primească în audiență, într-o problemă secretă, fără ca cineva să fie de față, ceea ce Dej a și făcut. Koziurenko a obținut promisiunea din partea lui Dej ca discuția dintre ei să rămână într-un secret desăvârșit, doar între ei, și i-a spus că pentru el, Koziurenko, din punctul de vedere al avantajelor statului, numirea lui V. Luca drept șef al Gosplanului reprezintă cea mai bună și rațională alegere, deoarece el (*Luca – n. trad.*) este un om cu o foarte mare autoritate, foarte bun cunoscător, precum și un organizator bun și hotărât. Potrivit lui Koziurenko, în prezent, Luca, în calitate de adjunct al președintelui Gosplanului (adică al lui Gheorghiu-Dej), se simte stânjenit și limitat în activitate și nu se poate dedica pe deplin problemelor, așa cum ar fi

dorit el; de aceea el este nemulțumit. Gheorghiu-Dej i-a explicat lui Koziurenko că el niciodată nu l-a stânjenit și limitat pe Luca în activitatea sa de la Gosplan, că el nu înțelege ce i-a produs lui Luca o astfel de stare și că el nu va fi împotriva dacă Partidul îl va pune pe Luca în locul lui, adică șef al Gosplanului. I-am spus lui Dej că astfel de probleme nu intră în competența consilierilor noștri din România și că eu consider demersul lui Koziurenko drept abuziv și lipsit de tact, iar Dej nu trebuia să vorbească cu Koziurenko pe această temă. Dej a considerat observația mea ca fiind corectă, iar comportamentul lui față de Koziurenko l-a explicat prin faptul că el s-a jenat să-l pună imediat la punct. Luându-și rămas bun de la mine, Dej mi-a mulțumit pentru conversație și m-a rugat ca, tovărășește, să-i indic demersurile incorecte și greșelile sale, pe care eu le observ în activitatea sa. I-am răspuns într-o manieră glumeață că eu consider greșeală faptul că el s-a scuzat în fața lui Koziurenko.

La 20 aprilie, a trecut pe la mine A. Pauker. Știind că Gheorghiu-Dej deja mă informase despre deciziile adoptate în legătură cu Consiliul de Miniștri, de către conducerea de partid, m-a rugat să-i spun opinia mea. În mare, i-am repetat ceea ce am spus mai sus. Mai mult, i-am adăugat că, în calitate de tovarăș, care se bucură de stimă și autoritate în ochii lui Dej și ai lui Luca, după părerea mea, ea ar putea fără prea mult efort să îmbunătățească și să însănătoșească relațiile dintre ei, acționând asupra lui Luca în ideea ca acesta să înțeleagă corect rolul său și importanța instituției pe care el o conduce, precum și a necesității privind o mai mare disciplină de partid.

Pauker mi-a răspuns că și ea este nemulțumită de Luca și consideră nepermis comportamentul lui în relațiile cu tovarășii, iar pe el ca dând dovadă de înfumurare, nervozitate și intoleranță față de critică. «Eu nu am dorit postul de vicepremier – mi-a spus ea – pentru că eu, și fără asta, am multă treabă și mi-e greu, iar eu m-am gândit că dacă-i lăsăm în Prezidiul Consiliului de Miniștri pe Groza, Dej și Luca atunci ei nu vor încurca borcanele». Despre Gheorghiu-Dej ea a vorbit foarte bine, caracterizându-l ca fiind un tovarăș care crește, inteligent și cinstit, dar, pe lângă aceasta, a arătat că principalul său cusur este că se apucă de toate treburile, se bagă peste tot, se implică în tot felul de lucruri mărunte, iar acestea se repercutează asupra îndeplinirii principalelor funcții, de conducător al partidului și șef *de facto* al guvernului. Mai mult, ea a adăugat că, în adâncul sufletului, Gheorghiu-Dej ascunde gândul potrivit căruia, Luca, în sinea sa, pretinde funcția de secretar general al partidului și reprezintă concurentul său. În treacăt, i-am menționat lui Pauker că temerile lui Gheorghiu-Dej mi s-au părut nefondate pentru că popularitatea și autoritatea lui au crescut colosal în acești ani, iar el reprezintă conducătorul autentic și recunoscut al partidului. Pauker nu a negat. În toate problemele atinse în discuția mea cu Gheorghiu-Dej, ea s-a declarat întru totul de acord cu opinia exprimată de mine. Înainte de a pleca, ea mi-a povestit că Groza i s-a adresat în problema sorții sale ulterioare, mai ales că

el a comunicat că este un om disciplinat, care se supune fără crâcnire oricărei decizii a partidului și, de aceea, el cere de lucru pentru că s-a plictisit să piardă timpul. Pauker i-a explicat că problema sa nu intră în discuție, iar în legătură cu schimbările din compunerea Prezidiului Consilului de Miniștri lui i se oferă posibilitatea unei activități sporite. Înainte de a pleca, Pauker mi-a anunțat aterizarea la București a echipajului care fugise cu un avion din Iugoslavia. I-am spus că trebuie să trateze acest fapt cu atenție și băgare de seamă, deoarece nu este exclusă posibilitatea unei șiretenii bine puse la punct. Aici, convorbirea a luat sfârșit.

Ambasadorul URSS în RPR,
S. Kavtaradze”.

Documentul provine din Arhiva de Politică Externă a Federației Ruse și a fost publicat în *Vostocinaia Evropa v dokumentah rossiiskih arhivov, 1944-1953 gg.*, tom II, 1949-1953, sub redacția lui G. P. Murașko, Moscova-Novosibirsk, Ed. Sibirskii hronograf, 1998, p. 78-83.

Résumé

Le document publié par Laurențiu Constantiniu ouvre une nouvelle rubrique dans la „Revue des Archives”, contenant des documents provenant des Archives de Russie.

En 1949, le pouvoir communiste instauré en Roumanie après la deuxième guerre mondiale se trouvait sous contrôle des soviétiques: l'ambassadeur soviétique en Roumanie était plus qu'un ambassadeur, il était le „conseiller” des communistes roumains, qui n'avaient pas encore l'expérience de la mise en pratique des idées économiques conçues à Moscou. Les leaders communistes, partagés en deux factions, les „communistes Roumains” et les „Moscovites”, demandaient l'appui de Kavtaradze les uns contre les autres, dans une lutte pour le pouvoir qui allait connaître son dénouement en 1952.

Gheorghe Gheorghiu-Dej a réussi peu à peu de gagner la confiance de Staline et, en 1952, Ana Pauker et Vasile Luca ont été éliminés de la direction du Parti et de l'État.

Școlile miniere din Transilvania, Banat și Maramureș în secolul al XIX-lea

IOAN DORDEA

Problematica învățământului minier din țara noastră a fost abordată de istoriografia mai veche sau mai nouă în lucrări de ordin general, referitoare cu precădere la învățământul românesc¹, german², maghiar³ și al celorlalte naționalități, în studii și articole de mai mică întindere cu referire directă la tema amintită. O lucrare monografică, o sinteză, o cercetare concretă, dedicată exclusiv acestei teme, nu există. Dacă în lucrările de ordin general privind învățământul din țara noastră în secolele XVIII-XIX referirile la învățământul minier sunt doar tangențiale, unilaterale, sporadice, incluse la capitole precum „Învățământul din regiunile miniere”, „Învățământul sub jurisdicție camerală”, „Învățământul montanistic” și foarte rar „Învățământul profesional”, autorii nepropunându-și, de altfel, o cercetare exhaustivă a tuturor formelor de învățământ, studiile⁴ și articolele de mai mică întindere în timp, spațiu și

¹ Nicolae Iorga, *Istoria învățământului românesc*, București, 1928; Nicolae Albu, *Istoria învățământului românesc din Transilvania până la 1800*, Blaj, 1944; Lucia Protopopescu, *Contribuții la istoria învățământului din Transilvania (1774-1805)*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1966; Ion Cojocaru, *Începuturile învățământului tehnic și profesional în Moldova și Țara Românească*, București, 1968; Victor Țircovnicu, *Contribuții la istoria învățământului românesc din Banat (1780-1918)*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1970; *Istoria Românilor*, vol. VII, tom I, București, Editura Enciclopedică, 2003.

² Hans Wolf, *Das Schulwesen des Temeswarer Banats im 18-ten Jahrhundert*, Baden bei Wien, 1935.

³ Fináczy E., *A magyarországi közoktatás története Mária Terezia Korában (Istoria învățământului din Ungaria în timpul Mariei Terezia)*, I, II, Budapest, 1899-1902.

⁴ Ileana Bozac, *Politica școlară a Curții de la Viena în Domeniul Fiscal al Zlatnei în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea*, în: „Studii și cercetări de istorie”, 1-4, VII, 1956, p. 119-150; Maria Mirel, Ana Maria Ardoș, *Date privind începuturile învățământului profesional în Transilvania*, în: „Acta Musei Napocensis” (în continuare AMN), IV, 1967, p. 215-235; Mihai Cerghedeian, *Școala de minerit din Săcărâmb*, în: „Sargeția”, VII, 1970, p. 225-227; Dumitru Zaharia, *Unele date cu privire la începuturile învățământului în orașul Târgu Ocna*, în: „Carpica”, 1972, p. 211-218; Viorel Vânătoru, *Statutul Școlii Montanistice de la Săcărâmb*, în: „Sargeția”, XVIII-XIX, 1984-1985, p. 289-293; Nicolae Leonăchescu, *Primele școli de mine din Țara Românească*, în:

problematică⁵, redactate în urma cercetării documentelor create de ministerele de resort, respectiv cel al Lucrărilor Publice, al Finanțelor statului, al Cultelor și Instrucțiunii Publice, al instituțiilor montanistice habsburgice centrale vieneze, provinciale și locale și, nu în ultimul rând, al fondurilor arhivistice create tocmai de aceste școli miniere, prezintă, în detaliu, probleme și aspecte particulare legate de nașterea și evoluția învățământului profesional.

Oportunitatea elaborării unei noi lucrări privind învățământul profesional, în speță cel minier, din Transilvania, Banat și Maramureș își găsește justificarea, înaintea de toate, în depistarea și cercetarea unor noi surse documentare, în cea mai mare parte inedite, care pun într-o lumină nouă anumite aspecte și date ale fenomenului cultural. Investigația noastră este cu atât mai necesară, cu cât, spre exemplu, din literatura de specialitate consultată, din documentele arhivistice depistate și cercetate de noi până în prezent, nu reiese cu claritate dacă Școala minieră, înființată în anul 1729 la Oravița, poate fi considerată ca atare, respectiv, dacă denumirea provine din programul ei de învățământ, sau, mai degrabă, ea poate fi inclusă în rândul așa-numitelor „școli montanistice”. Există, de asemenea, incertitudini în ceea ce privește data exactă a înființării Școlii miniere din Săcărâmb, a celei din Baia Sprie sau cele cu privire la înființarea altor școli profesionale în districtele miniere din Transilvania, Banat și Maramureș pe care ne propunem să le clarificăm prin intermediul documentelor recent depistate.

Înființate în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea în localitățile de sub jurisdicție minieră, școlile montanistice erau în marea lor majoritate școli primare finanțate de stat în care se predă scrisul, cititul, socotitul și religia, în plus, elemente simple de științele naturii, necesare pentru pregătirea practică și familiarizarea copiilor cu noțiunile utile pentru activitățile care urmau să le desfășoare în mine sau în saline, încă din fragedă copilărie⁶. În cazul unor districte miniere importante, au fost înființate așa-numitele școli centrale, de felul celor care au funcționat la Zlatna începând cu anul 1790, ridicată în anul 1820 la rangul de gimnaziu, renumitul „Gymnasium Zalatniensis” și, la Oravița, începând cu anul 1802, așa-numita „Școală latină”, în care se predau materii de învățământ strâns legate de minerit precum: mineralogia, geometria, desenul. Școlile montanistice de nivel primar au continuat să funcționeze, în paralel cu

„Forum”, 1988, 30, nr. 7-8, p. 122-146; Iacob Mârza, *Etape și momente din istoria învățământului în Transilvania (sec. XVIII-XIX)*, Sibiu, 2002.

⁵ Balog Béla, Oszóczki Kálmán, *A bányászati oktatás kezdetei (Începuturile învățământului minier)*, în: „Művelődés”, București, 8, 1978.

⁶ Ileana Bozac, *Exploatarea muncii copiilor în minele statului din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea*, în: „Studii. Revistă de Istorie”, 3, XI, 1958, p. 93-109.

Școala practică minieră de la Săcărâmb, înființată în 1835, și cu Școala practică minieră de la Baia Mare, înființată în anul 1864, în toată perioada analizată de noi. Școlile montanistice, școli primare cu limba de predare română, germană sau maghiară din localitățile miniere și salifere aflate sub patronajul erariului, continuau să fie sprijinite din punct de vedere material prin construirea de noi localuri, asigurarea reparațiilor curente, plata învățătorilor, procurarea de rechizite și cărți școlare, copiii săraci primindu-le în mod gratuit, așa cum rezultă din rapoartele anuale ale directorilor și inspectorilor școlari montanistici⁷.

Gimnaziul crăiesc din Zlatna și-a încheiat însă activitatea după distrugerile provocate în timpul evenimentelor de la 1848, încercările repetate și insistente ale autorităților locale, școlare și camerale, și îndeosebi ale părinților de reînființare a Gimnaziului crăiesc din Zlatna, au fost respinse în mod categoric de autoritățile camerale centrale vieneze⁸.

Pentru „Școala latină” din Oravița sau așa-numitul „Institut Regal Oravița. Școală gramaticală”, documentele de care dispunem confirmă activitatea acesteia și în anul 1851⁹. Din cele două linii de dezvoltare ale învățământului minier în secolul al XIX-lea, una „montanistică”, iar cealaltă „profesională”, de profil minier, cel de-al doilea se impune cercetării prin elementele noi pe care le aduce, prin bogatul material arhivistic existent, care scoate la iveală aspecte mai puțin cunoscute până acum, sau stabilește, cu rigoarea oferită de informația din documente, date certe legate de anumite momente sau evenimente insuficient sau uneori incomplet elucidate, lucrarea de față stăruind asupra perioadei de început a învățământului profesional și mai puțin asupra metodologiei și materiilor cuprinse în programele de învățământ.

Abordarea temei enunțate a fost determinată și de necesitatea evidențierii vechimii, importanței, locului și rolului ocupat de învățământul minier în cadrul general al învățământului din cele trei provincii, încadrarea învățământului profesional, de profil minier, din secolul al XIX-lea, în cadrul învățământului profesional din spațiul habsburgic și european.

Un alt motiv important al stabilirii limitei cronologice a lucrării de față, anul 1867, s-a datorat modificărilor de ordin politic, social-economic, cultural și teritorial-administrativ ce au urmat constituirii Statului dualist Austro-Ungar, când întreaga organizare instituțional-organizatorică și, cu atât mai mult, cea a învățământului și a administrării mineritului și metalurgiei feroaselor și

⁷ Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale (în continuare D.J.A.N. Cluj), fond *Direcția Minieră Cluj* (în continuare DMC), doc. nr. 437, 2859/1862; 7276/1863.

⁸ *Ibidem*, doc. nr. 1057/1863; nr. 1802/1863.

⁹ Cataloagele Institutului Regal din Oravița. Școala gramaticală 1818-1851 (copii după originale în colecție privată).

neferoaselor, de care depindea în mare măsură învățământul profesional, a fost adaptată noilor cerințe și care pot constitui obiectul altor cercetări.

Un argument principal în favoarea elaborării unui studiu despre școlile miniere îl reprezintă, așa cum menționam mai sus, existența bogatului material documentar provenit din fondurile arhivistice interne și din arhivele externe, acestea din urmă aduse pe microfilm, dar și legislației editate și inedite, specifice pentru instituțiile de învățământ minier de stat și privat care ne-au stat la dispoziție, broșurile, afișele, publicațiile și ziarele vremii, revista Institutului regal de geologie din Viena: „Österreichische Zeitschrift für Berg- und Hüttenwesen”, aceasta din urmă conținând numeroase prevederi legislative, situații statistice generale și particulare, descrieri contemporane asupra activităților desfășurate de instituțiile de învățământ minier profesional, mediu și superior. Fonduri păstrate la Arhivele Naționale ale României ca: *Tezaurariatul minier al Transilvaniei* și instituția succesoare a acestuia, *Direcția minieră Cluj*, *Direcția minelor și uzinelor metalurgice Baia Mare*, *Inspectoratul geologic și minier Deva*, *Direcția școlară Oradea*, *Școala de subingineri minieri tehnici metalurgici Baia Mare*, sau cele aduse pe microfilm de la Camera Aulică pentru Monetării și Minerit din Viena, fond *Monetăria și Mineritul – Acte bănățene*, cuprind cele mai variate și mai însemnate informații care, prin conținutul lor, adesea inedit, contribuie la îmbogățirea cunoștințelor privitoare la tema abordată, la punerea în discuție a noi aspecte și realități ale învățământului minier. Ele redau, în ultimă instanță, imaginea întregii activități didactice din cele trei provincii, numeroase acte reflectând, în același timp, situația învățământului primar românesc, din care făcea parte și cel montanistic, alături de cel al confesiunilor și naționalităților.

Documentele depistate și cercetate, redactate în limbile germană, latină, maghiară, se prezintă sub forma unor rapoarte ale administrațiilor miniere către forurile camerale vieneze și către direcțiile școlare regionale. Ele conțin aprecieri asupra modului de desfășurare a procesului de învățământ, rezultatele obținute de elevii școlilor miniere la examenele semestriale, consemnate în formularul tipizat „Tabel de clasificări”, propunerile pentru premiarea celor merituosi și remunerarea profesorilor. Aceleași rapoarte conțin anexe reprezentând inventarele obiectelor și rechizitelor, ale cărților și publicațiilor de profil din biblioteci, situația financiară și materială, însoțită de schițe și devize de cheltuieli pentru construcția, repararea și întreținerea școlilor, procurarea rechizitelor specifice pentru desen și a instrumentelor topografice. O categorie importantă de documente sunt rapoartele de inspecție întocmite de directorii școlilor montanistice sau de inspectorii regionali către forurile școlare și camerale superioare cu propuneri concrete menite să ducă la îmbunătățirea procesului de învățământ, a situației materiale a cadrelor didactice și a specialiștilor mineri angrenați în susținerea orelor de profil: mineralogie, geologie, construcții civile și arta mineritului, topografie și

desen practic. Cererile de înscriere la cursurile școlilor miniere, cererile pentru acordarea unor burse sau a unor „concedii” în vederea continuării sau desăvârșirii pregătirii profesionale desfășurate la alte exploatări miniere sau pentru înscrierea la o academie minieră, cereri ale minerilor și funcționarilor mineri pentru obținerea de ajutoare în vederea trimerii copiilor lor la școli miniere, academii miniere, silvice și metalurgice sunt categorii importante de documente cu ajutorul cărora putem urmări nu numai materiile predate la cele două forme de învățământ din cadrul școlilor miniere, Cursul de pregătire și Cursul de specialitate, rezultatele obținute în cadrul procesului de învățământ etc., dar și locul de proveniență al elevilor, școlile absolvite anterior, comportarea în timpul cursurilor și al practicii miniere de zi cu zi. Importante pentru studierea istoriei învățământului minier sunt așa-numitele „Tabele de competență”, formulare tipizate completate de funcționarii și maeștrii mineri participanți la concursurile pentru ocuparea funcțiilor de conducere la diferitele exploatări miniere din imperiu, din ale căror rubrici putem constata datele de stare civilă, religia, studiile profesionale și cunoștințele acumulate, limbile străine cunoscute și, îndeosebi, întreaga activitate de serviciu desfășurată de către candidat, de la decretul de numire la primul loc de muncă și până la ultimul, cu consemnarea salarizării, a modului de îndeplinire a sarcinilor profesionale și comportarea morală. Statutele școlilor miniere, însoțite de programele de învățământ, corespondența între școlile miniere din imperiu, ziarele și broșurile cuprinzând publicarea concursurilor de admitere la școlile și akademiile miniere, rapoartele privind angajarea și promovarea absolvenților școlilor miniere sunt alte categorii de acte de o reală valoare prin precizia informațiilor oferite.

Lucrarea de față, din considerente de timp, de spațiu și de limitare a posibilităților de cercetare a unor fonduri arhivistice din țară și din străinătate, nu poate aborda întreaga problemă a învățământului profesional din cele trei provincii în perioada celor peste 30 de ani investigați, ci se înscrie în limitele unor contribuții noi la datele deja cunoscute, cu scopul de a prezenta informații și date, de cele mai multe ori inedite, privind perioada de înflorire a acestora. Documentele cercetate, dar nefolosite de noi în acest studiu, ne oferă posibilitatea prezentării pe viitor a unor aspecte legate de modul de desfășurare a învățământului montanistic primar și al școlilor practice miniere aflate sub patronajul întreprinderilor miniere și salifere din țara noastră sau despre stagiul de practicant minier, formă de perfecționare profesională remunerată a absolvenților școlilor profesionale miniere sau a unor aspecte legate de învățământul superior minier și activitatea de practicant și expectant minier, forme de perfecționare profesională remunerată a absolvenților din învățământul superior minier, teme puțin sau aproape deloc cercetate până în prezent. Tot din considerente de spațiu vom prezenta în mod separat școlile miniere din cele trei

provincii istorice, în ordinea cronologică a înființării lor, potrivit cu datele cunoscute până în prezent.

*

Istoria învățământului din *Banat*, cu deosebire din secolul al XVIII-lea, s-a bucurat de atenția multor cercetători¹⁰, fiind evidențiate, sub toate aspectele¹¹, demersurile și măsurile întreprinse de autorități politice, de instituții economice și eclesiastice, de cele culturale, pentru desfășurarea lui în condiții corespunzătoare, pentru progresul și modernizarea acestuia în pas cu evoluția societății. Eforturile conjugate ale dascălilor cu cele ale părinților și ale comunităților, strădaniile elevilor și studenților, în ciuda tuturor dificultăților, în special de ordin material, au avut ca rezultat, în perioada analizată de noi, ridicarea nivelului cultural al populației, formarea unei intelectualități, în cazul mineritului, tehnice și de creație, capabile să facă față noilor cerințe ridicate de revoluția industrială în plină desfășurare.

Pentru a aborda istoricul Școlii miniere din Oravița în secolul al XIX-lea, trebuie să facem o incursiune în urmă cu aproape un secol, mai exact, începând cu anul 1729, an în care este consemnată la Oravița înființarea primei școli miniere din țara noastră. Știrea ne parvine din colecția de date culese și publicate de Baróti Lajos¹², potrivit căreia Administrația Banatului Timișan îndemna tinerii între 16-20 de ani să participe, în mod gratuit, la cursurile unei școli miniere, urmând ca după absolvire să fie angajați la minele din Banat. În afara acestei informații documentare, până în prezent, n-am reușit să cercetăm nici un alt document referitor la programa de învățământ, la numărul și clasificarea elevilor Școlii miniere din Oravița anului 1729, din păcate, o mare parte din arhiva fostei Direcții miniere Oravița fiind distrusă, o altă parte se păstrează peste hotare, iar documentele din perioada 1725-1878 de la Direcția Județeană Timiș a Arhivelor Naționale nu conțin informații concrete la tema cercetată.

¹⁰ I. Vuia, *Școlile românești bănățene în secolul al XVIII-lea*, Orăștie, 1896; F. Milleker, *Geschichte des Banater Schulwesens unter Maria Theresia, 1740-1774*, Vîrșeț, 1939; P. Radu, D. Onciulescu, *Contribuții la istoria învățământului românesc din Banat până la 1800*, București, 1977; Victor Țircovnicu, *Istoria învățământului din Banat până la anul 1800*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1978.

¹¹ Virgil Birou, *Exploatarea minieră din Munții Cărașeni în sec. 18, văzută de cercetători streini*, în: „Studii și Articole de Istorie”, II, 1957, p. 157-178; Costin Feneșan, *Contribuții la istoricul învățământului în Granița militară bănățeană la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea*, în: „Studii de istorie a Banatului”, vol. II, Timișoara, 1970; Aurel Țintă, *Colonizările habsburgice în Banat. 1716-1740*, Timișoara, Editura Facla, 1972.

¹² Baróti Lajos, *Adattár Délmagyarország XVIII. Századi történetéhez (Date cu privire la istoria Ungariei de Sud în secolul al XVIII-lea)*, Timișoara, 1893-1894, vol. I, p. 153, vol. II, p. 15; vezi și Aurel Țintă, *op.cit.*, p. 133.

Hans Wolf, în lucrarea sa privind învățământul în Banatul Timișan în secolul al XVIII-lea, cu toate că abordează doar perioada 1770-1800, a investigat Arhivele vieneze chiar de la începutul secolului al XVIII-lea, dar nu are nici o referire la Școala minieră din Oravița atunci când se ocupă de vechimea învățământului din Banat, majoritatea lucrărilor apărute făcând doar referiri generale cu privire la „pregătirea de specialitate asigurată la școala din Oravița” cu trimitere la aceeași sursă, Baróti Lajos. Alte lucrări consideră Oravița drept cea mai veche colonie germană, fără a semnală activitatea școlii miniere din localitate¹³, Sonia Jordan¹⁴ face referiri generale la instruirea prin școala minieră din Oravița, iar în lucrări mai recente se subliniază profilul dublu al școlii: de minerit al fierului și de metalurgie sau, chiar de mutare a sediului acesteia la Reșița, în anul 1789, fără a se indica sursa documentară¹⁵, cea mai plauzibilă fiind susținerea, potrivit căreia, după anul 1747, Școala minieră de la Oravița, din motive economice, și-a suspendat activitatea chiar dacă, potrivit rescriptului imperial, se aproba înființarea de noi școli miniere¹⁶.

„Coloniștii germani au venit în Banat cu preoții și învățătorii lor” este o afirmație bazată pe studiul documentelor¹⁷, dar tot atât de adevărat este faptul că în perioada primelor colonizări dintre anii 1722-1727 și 1726-1733 au fost aduși la Oravița și în celelalte localități numeroși meseriași, mai ales mineri, împreună cu familiile lor, din renumitele centre miniere Schemnitz (Banská Štiavnica) și Neusohl (Banská Bystrica) azi în Republica Slovacia, din Schwatz în Tyrol, Mainz, Trier, Pfalz și din alte provincii ale Germaniei ca, spre exemplu, din Saxonia, lucrători cu o bogată experiență și tehnică de lucru avansată. Dorința

¹³ Baróti Lajos, *A bánsági legrégibb német település története (Istoricul celei mai vechi colonii germane din Banatul Timișan)*, Temesvár, 1892.

¹⁴ Sonia Jordan, *Die kaiserliche Wirtschaftspolitik im Banat im 18. Jahrhundert*, Verlag R. Oldenburg München, 1967.

¹⁵ Cf. G. Popescu, M. Peterfi, N. Dima, Al. Florea, *Mining teaching and sciences of Romania in the XXth Century*, în „Mining Metallurgy XX Century. Carpathian Basin”, Baia Mare – Miskolc, 1994, p. 391-412. La 1783, Reșița nu dispunea de un local propriu pentru școală, cursurile fiind ținute în biserică. În anul 1797, alături de școala germană, în Reșița funcționa și o școală română, ambele școli primare, finanțate de Administrația camerală. Cf. D.A.N.I.C., *Colecția microfilme Austria*, rola 146, Hofkammerarchiv. Münz und Bergwesen, pachet 2189, f. 811-813; pachet 2193, f.17 (în continuare: *Colecția microfilme*, pachet).

¹⁶ Baron Mirko & Stephan Somlo, *Anfang und Entwicklung des montanistischen Schulwesens in Rumänien*, în: „Berichte der Geologischen Bundesanstalt“, 41, Wien 1997, p. 147-148.

¹⁷ Cf. Hans Wolf, *op. cit.*, p. 35, dar mai ales „Tabelul primei documentări a localității, a școlii și a celor mai vechi învățători” publicat în: P. Radu, D. Onciulescu, *op.cit.*, p. 249-307.

părinților pentru educarea copiilor, probabil, în multe cazuri, începută chiar în locurile natale, lipsa acută a mâinii de lucru calificate, în special în domeniul metalurgiei în condițiile construirii de noi furnale și topitorii, posibilitatea folosirii multora dintre funcționarii și maiștrii mineri colonizați pentru susținerea orelor teoretice, dar mai ales practice, au asigurat autorităților locale anumite posibilități în vederea înființării unei școli practice pentru minerit și pentru turnarea metalelor într-un ținut atât de îndepărtat de patria lor, în condițiile în care prima școală minieră din Imperiul habsburgic, cu un statut și un program de activitate recunoscut, este considerată Școala minieră de la Schemnitz, înființată în anul 1735¹⁸.

Școala minieră de la Oravița nu a avut o perioadă prea îndelungată de activitate, Războiul austro-turc (1736-1739), Răscoala anti-habsburgică dintre anii 1737-1739, epidemia de ciumă au provocat distrugerii însemnate minelor și topitoriilor, clădirilor, locuințelor, dar mai ales oamenilor, datorită alungării din zonă a populației, în special a coloniștilor, astfel că după instalarea păcii și înființarea în anul 1741 a celor patru oficii montanistice: Oravița, Sasca, Dognecea și Moldova Nouă, școala minieră nu și-a mai reluat activitatea, în cele patru localități fiind înființate școli primare montanistice germane susținute de stat. Încercări de reînființare a unei școli cu caracter mediu, menite să contribuie la pregătirea unor funcționari administrativi, a unui personal mediu de supraveghere și control în minele și la cuptoarele de prelucrare a metalului, a unor mineri și maiștri mineri, pot fi consemnate doar în ultimele două decenii ale veacului al XVIII-lea, în cazul Banatului, prin aplicarea legislației școlare din Ungaria, la care a fost alipit începând din anul 1778. Realizarea acestei dorințe părea să fie cu atât mai ușor de transpus în practică, cu cât prevederile legislației școlare, emise în perioada anilor 1774-1806¹⁹, trebuiau aduse la îndeplinire.

¹⁸ Cf. Jozef Vozár, *Das Schemnitzer Bergwesen und die Gründung der Bergakademie*, în: „Res montanarum. Zeitschrift des Montanhistorischen Vereins für Österreich“, Leoben, 5/1992, p. 45-49. La începutul anilor 20 ai secolului al XVIII-lea, atunci când în Rusia s-a ajuns la o dezvoltare rapidă a mineritului, au luat naștere în ținutul Uralilor primele școli miniere rusești. Acest tip de școli practice miniere care au luat naștere în Germania, Austria, Rusia în prima jumătate a veacului al XVIII-lea au aparținut aceluși tip de instituții care, în curând, au căpătat caracterul unor școli superioare de specialitate, așa-numite Academii miniere, înființate la Freiberg (Germania) – 1765, Schemnitz, Berlin – 1770; St. Petersburg – 1773. Cf. Galina Smagina, *Zur Geschichte der Bergbauausbildung Russlands im 18. und 19. Jahrhundert*, în: „Berichte der Geologischen Bundesanstalt“, 41, Wien, 1997, p. 207-209; Liselotte Jontes, *Die Rolle der technisch-wissenschaftlichen Bibliotheken*, în: „Ferrum. Nachrichten aus der Eisenbibliothek“, Stiftung der Georg Fischer AG, Schaffhausen, 67/1995, p. 44-45.

¹⁹ *Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal-Haupt- und Trivialschulen in sämtlichen kais. königl. Erbländern* (6 decembrie 1774); codicele școlar

Printre sarcinile principale ale acestei legislații au fost și cele legate de înființarea, construcția și întreținerea școlilor, organizarea și modernizarea procesului de învățământ de toate gradele. Banatul, Direcția minieră Oravița au beneficiat la momentul respectiv de prezența unor personalități marcante ale mineritului și metalurgiei, ale mineralogiei și geologiei care au influențat în bună măsură orientarea autorităților locale spre a solicita forurilor centrale camerale de la Viena și celei regionale, Direcția școlară Oradea (după anexarea Banatului la Ungaria în anul 1778), înființarea la Oravița a unui tip de școală cu caracter practic ce urma să asigure mâna calificată de lucru în zonă. Christoph Traugott Delius²⁰, asesor și mai apoi administrator superior al Direcției miniere din Banat, primul profesor al catedrei de științe miniere (1770-1772) a nou înființatei Academii miniere de la Schemnitz, autorul celui mai modern manual de minerit²¹ care, în paginile sale, evocă noile descoperiri ale științelor naturii, ține seama de noul stadiu de dezvoltare a tehnicii miniere și abordează teoria întreprinderilor economice; Franz Joseph Müller von Reichenstein²², descoperitorul telurului, director al Direcției miniere Oravița între 1770-1775, viitor șef al montanisticului din Transilvania și consilier aulic superior la Viena; Procop Wenzel Lhotka von Zmislow, asesor și administrator superior al Direcției miniere Oravița până în anul 1786 când este transferat la Oficiul minier din Zlatna, revenit la începutul secolului al XIX-lea în funcția de director al direcției și al școlii miniere din Oravița²³, sunt câteva din persoanele care și-au desfășurat activitatea în Banat și care, deși nu în mod direct, au avut o contribuție importantă la reînființarea Școlii miniere de la Oravița. O primă încercare are loc în anul 1783, când Direcția minieră Oravița înaintea Camerei Aulice pentru Monetării și Minerit din Viena

Ratio educationis totiusque rei litterariae per regnum Hungariae et provinciae eidem adnexas, Viena, 1777, sau noul „Ratio educationis publicae” ca nou regulament în domeniul învățământului din 1806 intitulat: *Politische Verfassung der deutschen Volksschulen*.

²⁰ Christoph Traugott Delius (n. 1728, Wallhausen/Turingia – d. 1779, Florența). După studii la Quedlinburg, Magdeburg și Wittenberg, urmează Școala de montanistică de la Schemnitz, este repartizat la Direcția minieră Oravița și apoi este solicitat la Academia minieră și în conducerea montanisticului de la Viena. Cf. L.G. I. De Luca, *Das Gelehrte Österreich*, vol. I, P. I, Viena, 1777, p. 89-90.

²¹ *Anleitung zur Bergbaukunst nach ihrer Theorie und Ausübung, nebst einer Abhandlung von Gründsetzen der Berg-Kammeralwissenschaften*, Wien, 1773.

²² Franz Joseph Müller von Reichenstein (n. 4 octombrie 1742, Poysdorf, Austria – d. 1824, Viena).

²³ Cf. D.J.A.N. Cluj, fond *Tezaurariatul minier al Transilvaniei* (în continuare TM), *Siebenbürgischer Münz und Bergwesens Personal-Status pro anno, 1785*, p. 7; D.J.A.N. Cluj, fond *Direcția școlară Oradea* (în continuare DȘO), nr. 98/1810.

un raport detaliat²⁴, însoțit de cel al inspectorului școlilor montanistice din Banat, Albert Karlitzki, privind starea școlilor din districtul minier Oravița, în care se propunea construirea de noi localuri pentru școlile din Reșița, Moldova Nouă și Anina și înființarea la Oravița a unei școli latine cu patru clase „până inclusiv Retorica”, de altfel, un gimnaziu, în care urmau a se preda materii de învățământ deosebit de importante pentru minerit și metalurgie ca geometria, geologia, construcțiile civile, mecanica și fizica. Pentru susținerea propunerii, raportul sublinia importanța înființării unei asemenea școli la Oravița, deoarece, în această localitate, ar putea veni absolvenții a două clase primare din celelalte localități miniere din district și de pe domeniul cameral pentru a urma cursurile claselor a III-a și a IV-a ale „Școlii latine” și, datorită faptului că numai la Timișoara, o școală mult prea îndepărtată de districtul minier, se mai puteau studia asemenea materii. Raportul mai susținea posibilitatea inițierii unui Fond de studiu din sumele de bani rezultate din părțile de cuxă lăsate moștenire de familiile Redeker și Marquart, din dobânzile fiscoului minier la mina Băița (jud. Bihor) și cu sprijinul direct al exploatărilor miniere. În răspunsul Camerei Aulice se aprecia că înființarea unei școli latine la Oravița este împotriva voinței majestății sale, iar fondul necesar pentru întreținere nu se poate aproba din lipsa banilor²⁵. O nouă încercare de înființare a unei Școli principale cu patru clase la Oravița a avut loc în anii 1798-1799²⁶ atunci când Direcția minieră, în numele întregii comunități din oraș, a solicitat printr-un memoriu adresat Cancelariei Aulice Ungare și Camerei Aulice pentru Monetării și Minerit să se declare de acord cu propunerea lor. Această propunere avea două justificări importante: necesitatea ridicării unui nou etaj pentru a putea adăposti în clasele de la parter pe cei peste 200 de elevi din Oravița și la etaj pe profesorii, preoții, capelanul și pe elevii nevoiași, erariul urmând a cheltui pentru aceasta o sumă de 2000 Fl. și folosirea fondurilor din Caseria minieră centrală pentru achitarea salariului celor doi profesori care urmau a susține orele la clasele a III-a și a IV-a ale Școlii principale. Înființarea unui asemenea institut de învățământ – susținea raportul – ar fi atât în avantajul statului cât și al locuitorilor orașelor miniere din Banat (*banatische Bergstädte*) deoarece mulți funcționari, acționari ai minelor și topitoriilor, mineri sau alți locuitori nu își pot permite să-și trimită copiii la școli îndepărtate, cu cheltuieli mari. În adresa de răspuns a autorităților către Direcția minieră Oravița se preciza: „Copiii din aceste ținuturi ar putea să-și însușescă bazele limbii latine, arta desenului, fizica și matematica în institute ca cele de la Oradea sau Timișoara și apoi să continue studiul la Academia minieră din Schemnitz, statul,

²⁴ D.A.N.I.C., *Colecția microfilme*, pachet 2189, f. 861-866.

²⁵ *Ibidem*, f. 856-859

²⁶ *Ibidem*, pachet 2139, f. 130; 277-278; 279-281, 309.

în situația actuală, nefiind în măsură să achite plata pentru înființarea și întreținerea unei asemenea instituții”²⁷.

Urmare a răspunsului negativ primit, comunitatea din Oravița și din celelalte localități miniere din district a hotărât ca din propriile venituri să inițieze un fond școlar, să angajeze și să susțină, cu plată, un profesor. A fost numit Georg Szabo, absolvent al Gimnaziului crăiesc din Zlatna, care la sfârșitul anului 1802 a inaugurat cursurile așa-numitei „Școli gramaticale”, școală latină cu caracter privat, cu limba de predare germană, desfășurată pe parcursul a trei ani de studiu. În anul 1804 s-a adăugat cea de a patra clasă²⁸, la care, în afara limbii latine, au mai fost predate geografia, istoria, aritmetica, științele naturii și cunoștințe practice de mineralogie.

La un an de la inaugurarea cursurilor private de la „Școala latină”, Direcția minieră din Oravița solicita Camerei Aulice rediscutarea cererii de înființare a unei Școli principale cu patru clase susținute de stat, transmitând totodată „Tabelele de clasificare” ale elevilor din primul an de învățământ, obiectele de învățământ și modul de folosire practică a fiecăruia dintre elevi, în final, cerând, încă o dată, oficializarea de către autorități a Școlii latine din Oravița²⁹. În anul 1810 „Școala latină” era tot o instituție privată, așa cum se comunica Direcției școlare Oradea de către Direcția minieră din Oravița, iar eficiența ei era dovedită de faptul că, după opt ani de activitate, unii dintre elevii acestei școli au urmat cu bune rezultate școli superioare în Boemia și la Academia din Oradea, așa încât, se spunea în adresă, „ar fi în folosul erariului ca școala să fie preluată sub protecția sa”³⁰, fapt care se va petrece în anul școlar 1814/1815³¹. Așa cum am mai spus, deținem cataloagele de frecvență a elevilor Institutului regal din Oravița, așa-numita „Școală gramaticală” pe perioada 1818-1851. Ele conțin numele și prenumele elevilor, vârsta și domiciliul, religia și naționalitatea, ocupația părinților, școlile frecventate anterior, numele profesorilor și ale directorilor școlii, aceștia din urmă proveniți din rândul funcționarilor mineri. Nu ne propunem să luăm în discuție aceste situații statistice deosebit de importante și nici n-am urmărit, în timp, traseul urmat în activitatea lor de către absolvenții Școlii latine din Oravița³² mulți dintre aceștia, probabil,

²⁷ *Ibidem*, f. 311, 312-315.

²⁸ *Ibidem*, pachet 2193, f. 785-788, 927.

²⁹ *Ibidem*, f. 782-784.

³⁰ D.J.A.N. Cluj, fond DȘO, nr. 98/1810.

³¹ *Ibidem*, nr. 34/1814.

³² Din datele oferite de către Direcția minieră Oravița într-un „Tabel de competență” redactat în anul 1860 aflăm că absolventul Școlii miniere germane din Oravița, Eduard Weinzierl, după ce a urmat-o în calitate de elev voluntar între 1815-1819, ocupând în același timp diverse funcții la cancelariile unor exploatări miniere din

continuându-și studiile la una dintre academiile de profil din imperiu. Putem, însă, menționa faptul că, așa cum reiese din „Tabelele de clasificare” ale elevilor Școlii miniere de la Săcărâmb din perioada 1837-1867, numeroși tineri originari din Banat au venit în Transilvania, fie odată cu părinții lor transferați la diversele exploatări miniere aurifere sau de metale feroase, la furnalele pentru topirea metalelor, fie au venit doar în calitate de elevi, pentru o pregătire specială într-o școală minieră cu profil practic³³, unde au urmat cursuri speciale pentru a se putea perfecționa în vederea ocupării unor posturi de supraveghetori, maiștri mineri sau topitori la exploatările miniere și topitoriile din Banat, profilul școlii miniere din Transilvania fiind mai apropiat de cerința momentului, aceea a angajării unor supraveghetori și controlori direcți ai procesului de extracție și producție.

Se impune pe viitor cercetarea și depistarea documentelor privitoare la această instituție de învățământ, în primul rând pentru perioada de înființare și funcționare de la începutul secolului al XVIII-lea, dar și pentru întreaga perioadă de funcționare până la încetarea sau modernizarea activității ei. Este necesară investigarea Arhivelor vieneze din secolele XVIII-XIX, a celor maghiare din perioada 1778-1849, 1860-1918, a celor din Serbia și Slovacia, dar și a celor din județele Timiș și Caraș-Severin din secolele XVIII-XX, pentru a putea stabili cu exactitate traseul acestei importante forme de învățământ din bazinul minier bănățean.

*

Evoluția pozitivă, în timp, a activității de extragere, prelucrare și valorificare a bogatelor zăcămintele de aur, argint, cupru, plumb, sare, cărbune din *Transilvania* în secolul al XIX-lea este reflectată cu prisosință, în mod evident, de documentele păstrate în arhiva Tezaurariatului minier la Transilvaniei, a Direcției miniere din Cluj, a Inspectoratului geologic minier Deva. O astfel de evoluție a favorizat obținerea unei productivități sporite a muncii și, prin aceasta, a unor producții rentabile sau chiar profitabile de metale nobile, cupru, sare, fier sau mai apoi de cărbune, cu precădere începând cu cel de-al doilea deceniu al secolului al XIX-lea și mai ales în perioada anilor 1830-1867, perioadă analizată

Banat, și-a continuat studiul la „alte colegii miniere”, a devenit apoi practicant minier și a fost promovat în diverse funcții ca cea de protocolist judiciar la Dognecea, conducător al atelierelor de la Gladna, controlor la atelierelor de la Reșița și în final funcționar la Administrația domeniului Hunedoara. Cf. D.J.A.N. Cluj, fond DMC, nr. 6881/1860.

³³ În Tabelul pe anul 1837 cuprinzând elevii Școlii miniere din Săcărâmb, Cursul de matematică, sunt consemnați nu mai puțin de șapte elevi născuți la Dognecea, în Banat, care pentru perioada studiilor, 1837-1839, s-au angajat la minele din Săcărâmb. Cf. D.J.A.N. Cluj, fond TM, nr. 863/1837.

de noi, atunci când, odată cu introducerea tehnicilor și instalațiilor moderne de extracție și de transport și a folosirii pentru prima dată în mineritul și metalurgia din Transilvania a mașinii cu aburi³⁴, s-au înregistrat rezultate mult superioare celor obținute în cursul secolului al XVIII-lea. Cea mai bogată regiune auriferă a Transilvaniei era în Munții Apuseni unde, pe o întindere de cca 800 km², în așa-numitul patruleter de aur, se aflau principalele exploatări și uzine metalurgice de la Roșia Montană, Săcărâmb, Certej, Baia de Arieș și Zlatna. Interesul și fascinația pentru renumitele exploatări de la Roșia Montană, Săcărâmb, Ruda, Zdrahoț și Vâlcoi, prima recunoscută pentru vechimea, tradițiile și mai ales pentru realizările sale în ceea ce privește cantitatea și calitatea aurului extras, cea de la Săcărâmb, considerată la jumătatea secolului al XIX-lea ca cea mai de seamă întreprindere cu caracter de mare industrie din Munții Apuseni³⁵, cele de la „Ruda 12 Apostoli” și Zdrahoț, ca cele mai mari dintre cele aflate în proprietate privată, au determinat specialiștii din domeniul mineralogiei și ai mineritului, dar mai ales forurile camerale vieneze și pe funcționarii camerali angajați direct în procesul de producție și valorificare să revină mereu în zonă pentru organizarea de noi prospecțiuni sau întocmirea de hărți miniere detaliate în vederea extinderii câmpurilor miniere sau a deschiderii de noi galerii.

Istoria regiunii aurifere a Munților Apuseni în preajma trecerii în cel de-al doilea mileniu este marcată, la fel ca și în alte provincii ale Imperiului habsburgic, de nesiguranța provocată de războaiele napoleoniene, iar pentru Transilvania, în plus, de marea foamete de la sfârșitul secolului. Cu toate acestea, se poate spune că, încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, dar mai ales la începutul celui de-al XIX-lea, în minerit și metalurgie, mai mult ca în alte domenii ale vieții economice transilvănene, apar semnele producției capitaliste. La Abrud și Roșia Montană, la Săcărâmb și Baia de Arieș, la celelalte exploatări miniere și topitorii din Munții Apuseni, capitalul industrial s-a afirmat tot mai pregnant. Condițiile tehnice pentru producerea aurului și argintului din zona Abrud – Roșia Montană, Săcărâmb, Ruda deveneau din ce în ce mai favorabile practicării unei exploatări în adâncime, investițiile de capital, chiar dacă erau mai mici, deveneau rentabile, sporind posibilitățile acumulării de capital bănesc, proveniența acestuia în zonă fiind aproape exclusiv din minerit. Acumularea mai mare de capital din prima jumătate a secolului al XIX-lea a permis intensificarea exploatării în adâncime și mai ales perfecționarea metodelor și mijloacelor de producție asigurând trecerea la producția capitalistă, ale cărei trăsături s-au dezvoltat continuu devenind dominante odată cu instaurarea noilor relații de

³⁴ Alexandru Neamțu, *Prima mașină cu aburi pe teritoriul patriei noastre (1838)* în: AMN, X, 1973, p. 287-303.

³⁵ Vajda Ludovic, *Extracția și prelucrarea metalelor neferoase în Transilvania (1848-1867)*, în: AMN, IV, 1967, p. 239.

producție. Între 1849-1867 asistăm la trecerea într-o nouă etapă a dezvoltării mineritului și metalurgiei transilvănene, caracterizată prin modificarea benefică a cadrului organizatoric, intensificarea mecanizării, creșterea și concentrarea producției, sporirea forței de muncă salariate. Astfel, în întreprinderile miniere și metalurgice din zona Zlatnei lucrau, la începutul deceniului patru, un număr important de muncitori care în anul 1862 a ajuns la cifra de 11600³⁶. Sporul de populație s-a datorat în bună măsură aducerii unor muncitori din alte regiuni miniere ale Transilvaniei sau chiar din Banat, cum s-a întâmplat la exploatarea minieră din Săcărâmb, aflată într-un proces amplu de extracție la galeriile nou deschise³⁷, sau la Baia de Arieș, odată cu deschiderea a două noi furnale³⁸ și nu formării prin școli profesionale miniere și metalurgice a unui număr suficient de muncitori calificați capabili să lucreze la identificarea perimetrelor și a minereurilor, recunoașterea condițiilor de așezare a zăcămintelor, mănuierea uneltelor și mașinilor, asigurarea lucrărilor de protecție în abataj. Pentru procedeele tehnologice avansate se foloseau cu precădere absolvenți ai școlilor miniere superioare, mulți dintre aceștia provenind chiar de la Gimnaziul regesc din Zlatna³⁹, care și-au desăvârșit studiile miniere la Schemnitz, doar în anul școlar 1837/1838 studiind la Academia minieră și forestieră din Schemnitz 21 de studenți din Transilvania⁴⁰. De aceea, autoritățile habsburgice au fost interesate să întreprindă măsuri pentru asigurarea unei calificări minime, elementare, a minerilor autohtoni, a tineretului tot mai numeros din zona Munților Apuseni.

Nu ne propunem să evocăm evoluția învățământului montanistic primar aflat sub patronajul statului sau al celui gimnazial din regiunea minieră a Zlatnei, prezentat cu multă acribie în lucrările menționate de noi, ci ne vom opri asupra începuturilor învățământului profesional minier, a factorilor care au contribuit la înființarea, la Săcărâmb, și nu în altă localitate, a primei școli profesionale practice de minerit din Transilvania.

În broșura intitulată *Importanța minelor și topitoriilor de stat din imperiul austriac*, publicată în anul 1862⁴¹, prima dintre obligațiile enumerate

³⁶ Idem, *Formarea muncitorimii salariate în industria minieră și metalurgică din Transilvania între 1848-1867*, în: AMN, V, 1968, p. 328-337, și VI, 1969, p. 305-323.

³⁷ D.J.A.N. Cluj, fond TM, nr. 873/1834; nr. 2553/1834.

³⁸ *Ibidem*, nr. 998/1834.

³⁹ Dimitrie Moldovan, Ioan Pipoș, Petru Dunca sau Paul Dunca sunt doar câțiva dintre elevii gimnaziului care după absolvirea studiilor academice au ocupat funcții importante în cadrul montanisticului transilvănean și chiar vienez. Cf. Iacob Mârza, *Elevi ai Gimnaziului crăiesc din Zlatna (I-II)*, în „Apulum”, X, 1972, p. 347-372 și „Apulum”, XV, 1977, p. 409-430.

⁴⁰ Cf. D.J.A.N. Cluj, fond TM, nr. 2506/1838, f.1-5; vezi și nr. 591/1834, f. 1.

⁴¹ *Die Bedeutung der Staats-Berg- und Hüttenwerke des Kaiserthums Oesterreich*, Wien, 1862, 23 p.

care reveneau statului austriac pentru progresul economic al acestei ramuri era grija pentru formarea specialiștilor. Referindu-se la elevii pregătiți în școlile miniere de la Příbram, Schemnitz, Săcărâmb și Baia Sprie pentru a deveni maiștri mineri și topitori, autorul sublinia: „Este o obligație care va fi susținută în continuare, ca și până în prezent, pe cheltuiala minelor și topitoriilor erariale. Din aceste școli ies anual supraveghetori capabili și instruiți atât pentru minele statului cât și pentru cele private”.

Necesitatea pregătirii prin școli profesionale a viitorilor maiștri din mine sau din topitorii s-a manifestat în Transilvania cu mai multă acuitate încă de la începutul deceniului al patrulea al secolului al XIX-lea. Lipsa personalului calificat de conducere și de execuție necesar pentru demararea lucrărilor la noua galerie Leopold din Certej pentru extragerea plumbului și argintului⁴², lipsa personalului ajutător calificat pentru executarea de ridicări topografice și întocmirea de hărți miniere, noile dispoziții ale autorităților camerale superioare pentru verificarea și întocmirea unei hărți cuprinzând spălătoriile de aur din Transilvania, necesitatea executării de noi explorări geologice⁴³ au determinat Administrația districtului minier Săcărâmb ca în protocolul asupra activității desfășurate pe trimestrul IV al anului militar 1833-1834 să solicite înființarea postului de șef de mină adjunct la exploatarea minieră Săcărâmb. Ca răspuns la solicitarea Administrației din Săcărâmb și având în vedere situația similară de la celelalte exploatări miniere, Camera Aulică din Viena solicita Tezaurariatului minier al Transilvaniei ca, prin intermediul administrațiilor miniere din Roșia-Montană, Baia de Arieș, Zlatna și Săcărâmb să se pronunțe asupra unor întrebări considerate de autoritățile vieneze ca fiind menite, prin realizarea lor, să contribuie la promovarea mineritului în zonă. Cea mai importantă dintre acestea a fost propunerea de înființare a unei școli practice miniere pentru formarea unor conductori de mină și topitori destoinici, a unor funcționari mineri inferiori, după modelul Școlii miniere din Schemnitz și din Tyrol, sediul acestui institut de învățământ urmând a fi Săcărâmbul, „exploatare minieră unde în prezent se desfășoară o activitate minieră permanentă”⁴⁴. Foarte importantă pentru dezvoltarea mineritului din Munții Apuseni, dar și pentru înființarea unei școli miniere la Săcărâmb, a fost și propunerea de numire a unui topograf provincial pentru întreaga Transilvanie, în persoana renumitului mineralog, geolog, topograf, viitorul consilier Johann Grimm⁴⁵. Sediul acestuia urma să fie la Săcărâmb,

⁴² D.J.A.N. Cluj, fond TM, nr. 2799/1833; nr. 4938/1833.

⁴³ *Ibidem*, nr. 3212/1833; nr. 4849/1833.

⁴⁴ *Ibidem*, nr. 5335/1834.

⁴⁵ Johann Grimm (1805-1874) a absolvit Academia minieră din Schemnitz, după care a funcționat mai întâi la Oficiul Superior Minier din Příbram, iar din anul 1830, ca practicant minier și apoi ca topograf minier adjunct, a activat în Transilvania până în anul

centrul minier unde se putea cel mai bine să instruiască și să formeze un număr însemnat de practicanți minieri transilvăneni reveniți de la studii academice din alte provincii și absolvenți ai viitoarei școli miniere, prin transmiterea de cunoștințe practice în domeniul geologiei, al extracției miniere și al activității de topografie, atelierul topografic din localitate fiind cel mai înzestrat din zonă.

Propunerea de înființare la Săcărâmb a unei școli miniere a stârnit interesul autorităților locale, îndeosebi a celor camerale, al minerilor și funcționarilor minieri, în cea mai mare măsură însă a Tezaurariatului minier, cel mai motivat și interesat în promovarea mineritului prin formarea de cadre de specialitate capabile să supravegheze, în cunoștință de cauză, activitățile zilnice ce se desfășurau în minele și topitoriile transilvănene. În raportul său către împărat din 17 iulie 1834⁴⁶, Tezaurariatul minier al Transilvaniei recunoștea, de comun acord cu administrațiile miniere din Transilvania, că „niciuna dintre măsurile menite a contribui la promovarea mineritului local nu este mai binevenită decât înființarea unor școli practice miniere pentru formarea de supraveghetori în mine și topitorii de care se ducea mare lipsă, îndeosebi, în activitățile de zdrobire și preparare a minereului, urmând a se obține astfel în acest domeniu un rezultat deosebit de important pentru metalurgia din Transilvania”. Cunoscând realitățile transilvănene, zona minieră a Munților Apuseni, cu bogățiile sale în aur și argint dar și cu locuitorii săi, în majoritate români, Tezaurariatul minier propune împăratului să fie înființată și la Abrud o școală practică minieră în care învățământul să se desfășoare în limba română și în limba maghiară. „Deoarece o mare parte dintre micii acționari ai minelor și funcționarii mineri inferiori nu cunosc bine limba germană – se arăta în raport –

1840. Din anul 1834 este numit topograf provincial pentru Transilvania, în subordinea directă a Tezaurariatului minier, având ca principale atribuții cercetarea geologică a munților din Transilvania pentru descoperirea de noi zăcăminte, sprijinirea acționarilor privați pentru efectuarea unui minerit de un bun nivel tehnic și economic, instruirea practicanților mineri proveniți de la academiile miniere și a elevilor școlii miniere în domeniul topografiei, geologiei și a artei mineritului. Între anii 1836-1838 redactează manualul intitulat *Praktische Anleitung zur Bergbaukunde für den Siebenbürger Bergmann, insbesondere für die Zöglinge der Nagyágaer Bergschule* (Introducere practică în arta mineritului pentru minerul transilvănean și îndeosebi pentru elevii Școlii miniere din Săcărâmb), editată la Viena în anul 1839. Din 1840 este transferat la Viena și apoi, în anul 1850, numit în funcția de director al Academiei miniere din Příbram. Mai editează numeroase lucrări dintre care lucrarea intitulată *Grundzüge der Geognosie oder Gebirgskunde für praktische Bergmänner* (Principiile geologiei sau ale științei munților pentru minierii practicanți), Praga, 1852, se constituie într-un alt manual dedicat elevilor școlilor miniere din Imperiu habsburgic. Vezi: Szinnyi Josef, *Magyar irok élete és munkai* (Viața și activitatea autorilor maghiari), 3, Budapeșt, 1894, p. 1471-1472.

⁴⁶ D.J.A.N. Cluj, fond TM, nr. 7817/1834.

ar fi de dorit și ar fi foarte avantajos ca aceștia pentru a putea fi instruiți, să fie înființată și la Abrud o școală practică minieră deoarece mineritul din zona Abrud – Roșia Montană este cel mai important din țară”. Prin rescriptul Camerei Aulice nr. 8135/1186 din 6 septembrie 1834 se aprobă înființarea postului de topograf provincial în persoana lui Johann Grimm, activitatea sa extinzându-se asupra întregului minerit din Transilvania, înființarea de școli miniere la Săcărâmb și Abrud, efectuarea controlului periodic al minelor și topitoriilor private din Transilvania prin funcționarii administrațiilor miniere⁴⁷. Întrucât a fost aprobată înființarea școlilor miniere de la Săcărâmb și Abrud, Camera Aulică însoțește rescriptul din 6 septembrie 1834 cu „Proiectul preliminar pentru instruirea practică a topitorilor, încărcătorilor și ucenicilor”, aplicat la școala minieră din Schemnitz începând cu anul 1821⁴⁸, redactat de consilierul aulic Hannstadt, care, în partea sa finală, avea un regulament de organizare și funcționare, un statut al școlii. Proiectul era anexat rescriptului în vederea transmiterii lui către cei interesați, Camera Aulică atrăgând totodată atenția Tezaurariatului minier asupra obligației sale de a face cunoscut acționarilor mineri, locuitorilor de la exploatarea miniere, scopul binefăcător al înființării școlilor miniere, gratuitatea lui și posibilitatea ca cei mai silitori, cu rezultatele cele mai bune la examene, să fie premiați. În încheierea rescriptului se cerea să se acționeze în așa fel încât odată cu sfârșitul anului 1834 sau începutul anului 1835 școlile nou înființate să-și înceapă cursurile.

Transmițând prin circulară către toate oficiile miniere din Transilvania și cu prioritate Administrației minelor și topitoriilor din Zlatna, Administrațiilor districtelor miniere Abrud și Săcărâmb copia rescriptului Camerei Aulice privind aprobarea înființării școlilor practice miniere de la Săcărâmb și Abrud, Tezaurariatul solicită acestora din urmă să examineze poziție de poziție Planul de învățământ de la Schemnitz cu scopul de a se pronunța asupra aplicabilității lui la școlile nou înființate și, eventual, să emită propuneri de modificare sau de îmbunătățire ale prevederilor acestuia. În prealabil, se cerea în rescript ca „Planul” să fie trimis Tribunalului minier pentru traducere în limba maghiară și în limba română, traducerea română urmând a fi scrisă cu litere latine. Totodată, se cereau Magistratului orașului Abrud, Administrației miniere Roșia Montană și Administrației miniere din Săcărâmb propuneri privind persoanele care vor fi desemnate pentru a susține cursurile teoretice și practica minieră, localul în care urmau să se desfășoare orele și, în final, dacă existau, impedimente ce se puteau ivi în calea bunei desfășurări a întregului program de înființare a școlilor miniere. Prima dintre administrațiile miniere care a răspuns adresei din 9 octombrie 1834

⁴⁷ *Ibidem*, nr. 11250/1834, f. 1-4.

⁴⁸ *Ibidem*, f. 5-29.

a Tezaurariatului minier al Transilvaniei a fost cea din Zlatna⁴⁹ care, de la început, atrăgea atenția că principalul impediment pentru înființarea la Abrud a unei școli practice miniere este că „din cauza necunoașterii limbii germane de către funcționarii inferiori, materiile cuprinse în Planul de învățământ trebuie traduse în limbile maghiară și română”, iar datorită acestei necunoașteri cu greu vor putea fi asimilate de elevi noțiunile necesare. Autoritățile din Zlatna se pare că nu erau direct interesate în a mai aduce unele completări sau propuneri de modificare a planului de învățământ trimis spre consultare. Desigur, putem lua în considerare faptul că, la ora respectivă, Gimnaziul crăiesc din Zlatna își desfășura cu bune rezultate procesul de învățământ având cadre didactice bine pregătite chiar pentru materiile legate de minerit și elevi selecționați de la școli inferioare, provenind din întreaga Transilvanie.

Mai interesați pentru grăbirea deschiderii cursurilor de la Școala practică minieră de la Săcărâmb, funcționarii mineri ai administrației depun propriul proiect pentru un plan de învățământ totalmente modificat, prevăzut cu un statut propriu, întocmit de administratorul districtului minier, Carl Zehentmayer, și, un altul, separat, întocmit de topograful provincial Johann Grimm, comunică numele funcționarilor minieri care urmau să susțină, în afara sarcinilor de serviciu, cursurile teoretice și activitatea practică, propune ca viitorul local al școlii din Săcărâmb să fie amenajat în așa-numita „Kammer” din clădirea administrației miniere, formată din trei încăperi spațioase, dintre care, una va fi folosită drept sala de clasă, a doua, pentru desfășurarea orelor de topografie, comună cu activitățile atelierului de topografie al exploatării miniere, iar a treia va fi folosită pentru ședințele minerilor, susținerea rapoartelor geologice ale exploatării dar și pentru păstrarea colecției de minerale⁵⁰. Ultimul dintre rapoartele primite de tezaurariat conținând punctul de vedere și propunerile referitoare la înființarea unor școli practice miniere la Abrud și Săcărâmb și aplicarea Planului de învățământ de la Schemnitz este cel înaintat de Administrațiile miniere din Abrud și Roșia Montană⁵¹. Prima remarcă a celor care au întocmit raportul este cea privitoare la inaplicabilitatea la Abrud și în întreg ținutul a Planului de învățământ de la Schemnitz pentru instruirea practică a topitorilor, încărcătorilor și ucenicilor, realizarea acestui tip de învățământ, „după mod! în care a fost gândit, nu-și va atinge niciodată scopul”. Pentru a-și justifica punctul de vedere și motivele pentru care se considera inoportună înființarea unei școli miniere la Abrud, se expun în raport demersurile întreprinse la nivelul comunității din cele două centre miniere, începând cu traducerea în limba latină a Planului de la Schemnitz, continuând cu propunerile pentru alegerea localului destinat școlii și,

⁴⁹ *Ibidem*, nr. 12947/1834, f.1-2.

⁵⁰ *Ibidem*, nr. 13893/1834.

⁵¹ *Ibidem*, nr. 923/1835.

mai ales, concluziile rezultate în urma organizării unei dezbateri publice cu membrii comunității miniere la care au participat reprezentanți ai Magistratului orașului Abrud, funcționari de la exploatarea miniere, persoane considerate ca fiind în cunoștință de cauză pentru a se putea exprima asupra programului de învățământ și regulamentului de funcționare al viitoarei școli miniere. Astfel, se aprecia că viitorii elevi, prin programul proiectat, nu vor avea nici timpul, nici posibilitatea, nici capacitatea să învețe materii care presupun o pregătire anterioară, prealabilă înscrierii la aceste cursuri, iar profesorii vor avea de predat unor persoane care nu numai că nu au nici un fel de cunoștințe științifice dar aceștia nu au nici măcar capacitatea înțelegerii unor noțiuni generale, în program fiind expuse metode și principii ce nu pot fi înțelese decât de cei care au absolvit cel puțin o școală gramaticală și care au atins cel puțin un grad de înțelegere necesar chiar în ceea ce privește limba de predare. Pentru a putea, totuși, în eventualitatea deschiderii școlii, să se parcurgă programa de învățământ – se susținea în raport – nu sunt suficiente 1-2 ore pe săptămână și acestea în zilele de sâmbătă sau în zilele de sărbătoare, atunci când elevul-miner este foarte obosit după o săptămână grea de lucru în mină, sau la prepararea minereului. Sunt necesare cel puțin două ore zilnic care să fie dedicate învățământului la cele 3-4 materii de specialitate din programa de învățământ, iar pentru predarea și studierea în limba maternă, cea română și cea maghiară, greutățile sunt și mai mari, întrucât aceste limbi nu sunt îndeajuns de cultivate pentru știință datorită nenumăratelor cuvinte străine folosite în literatura de specialitate. Chiar profesorul care va susține cursul în limba română va trebui să stăpânească bine această limbă și totodată să creeze cuvinte noi pentru a putea explica elevilor adevăratul lor conținut, lucru care va fi realizat chiar de către români numai atunci când vor dispune de o literatură de specialitate. În realitate, neacceptarea înființării unei școli practice miniere cu limba de predare maternă, română sau maghiară, a fost determinată la Abrud de lipsa resurselor financiare pe care puteau să le ofere la momentul respectiv exploatarea miniere din districtul Abrud – Roșia Montană și mai ales lipsa unor persoane direct interesate, capabile, dornice de afirmare și chiar dispuse la unele sacrificii personale pentru un scop atât de important ca acela al formării unor generații de lucrători calificați. O școală profesională minieră cu limba de predare maghiară pe o perioadă de școlarizare de trei ani s-a înființat la Roșia Montană abia la 14 iunie 1896, sub patronajul Oficiului regal minier pentru preschimbarea aurului din Abrud și al exploatarea miniere din Roșia Montană⁵². Comunicând Camerei Aulice rezultatele consemnate în rapoartele trimise de către administrațiile miniere din Zlatna, Abrud – Roșia Montană și Săcărâmb cu privire la înființarea de școli miniere,

⁵² Cf. Aurel Sântimbreanu, *Învățământul minier la Roșia Montană, județul Alba*, în: „Apulum”, 2001, 38, nr. 2, p. 148-149.

Tezaurariatul apreciază modul în care administrația din Săcărâmb, susținută de topograful provincial, a reușit să inițieze și să finalizeze programul de învățământ, trimis apoi spre verificare și confirmare autorităților vieneze.

Proiectul întocmit de administratorul Zehentmayer a constituit punctul de reper pentru stabilirea și organizarea cursurilor ce se vor desfășura la viitoarea școală minieră, pe de o parte, au fost eliminate o serie din materiile de învățământ propuse de Zehentmayer, a căror cunoaștere nu era necesară, pe de alta, în locul lor, au fost introduse propuneri formulate de Johann Grimm cu privire la cunoașterea zăcămintelor metalifere din Transilvania și la operațiunile de prelucrare a minereului extras, fără însă ca materiile de învățământ cuprinse în program să fie tratate în mod amănunțit, ci la modul general, o prezentare detaliată constituind obiectul unui manual practic pentru școlile miniere. Camera Aulică aprobă măsurile întreprinse de administrația din Săcărâmb pentru modernizarea și promovarea mineritului din Transilvania, în special înființarea școlii și numirea viitorilor profesori dintre funcționarii locali, asigurarea unui spațiu, corespunzător pentru moment, desfășurării cursurilor⁵³, dar solicită cu insistență realizarea manualului practic de minerit pentru a cărui redactare a fost autorizat Johann Grimm, un manual care trebuia întocmit pentru persoane cu o pregătire minimă, elementară, și care putea fi mai ușor cunoscut și însușit, în primul rând în urma experimentării practice, de zi cu zi, „în fața ochiului”, cu predarea cunoștințelor teoretice necesare, pe înțelesul tuturor⁵⁴. Carl Zehentmayer, administratorul, și Joseph Poch, contabilul de la Administrația districtului minier Săcărâmb, înștiințează Tezaurariatul minier că în luna septembrie 1835 pot fi începute cursurile școlii miniere iar potrivit propunerilor topografului provincial acestea vor fi susținute de către șeful exploatarei miniere, Joseph Franzenau⁵⁵, și noul său adjunct, Johann von Nemes, pentru arta mineritului, geologie și topografie, împreună cu inspectorul șteampurilor pentru operațiunile de

⁵³ D.J.A.N. Cluj, fond *TM*, nr. 1676/1835.

⁵⁴ „Prin înființarea unei școli miniere – scria la 19 martie 1836 Johann Grimm în raportul său către Tezaurariatul minier, ca răspuns la solicitarea de a redacta un manual practic minier – autoritățile și-au propus minunatul scop ca prin mineri bine instruiți să fie promovat nu numai mineritul restrâns al erariului ci mult mai mult al întregului minerit al acționarilor din Transilvania. De aceea, manualul poate fi considerat ca un ghid, ca o cârtică ajutătoare pentru instruirea și atenționarea asupra celor cuprinse în el, în principal a micilor acționari. A trebuit să aștept chiar începerea și desfășurarea cursurilor la Școala minieră din Săcărâmb înainte de a întocmi un proiect de manual suficient de bine gândit. În anexa raportului se trimite cuprinsul viitorului manual care nu diferă mult față de cel editat apoi în anul 1839”. Cf. *TM*, nr. 1243/1836.

⁵⁵ În octombrie 1864 a fost dezvelit la Săcărâmb un monument închinat lui Joseph Franzenau considerat întemeietorul de drept al școlii miniere. Cf. „Österreichische Zeitschrift für Berg- und Hüttenwesen“, XIV, 1866, p. 74.

prelucrare a minereurilor⁵⁶. Pentru susținerea orelor, funcționarii mineri urmau să fie remunerați anual cu 100 de guldeni, iar pentru dotarea școlii se asigurau sumele necesare pentru executarea unor modele, care, confecționate la scara de unu la unu, reprezentau de fapt posibilitatea de însușire a metodelor de armare a puțurilor, de folosire a pompelor pentru evacuarea apelor etc., nefiind neglijată nici constituirea colecțiilor geologice, procurarea de rechizite și cărți⁵⁷.

Chiar de la începutul activității sale, Școala minieră din Săcărâmb s-a confruntat cu problema obținerii unui spațiu adecvat desfășurării orelor pentru elevii Cursului de pregătire cu durata de un an și a Cursului de specialitate cu durata de doi ani, organizare consemnată în prevederile programului de învățământ și a statutului anexat acestuia⁵⁸. Așa cum am mai văzut la început, au fost amenajate sala de clasă și atelierul pentru topografie în încăperi ale administrației dar, pe măsura înființării de noi clase pe parcursul anilor și al creșterii numărului de elevi⁵⁹, se simțea tot mai mult necesitatea construirii unui local propriu pentru desfășurarea orelor teoretice și susținerea lecțiilor practice. Administrația din Săcărâmb solicita Tezaurariatului minier la 12 decembrie 1838 ca o parte din banii economisiți din suma alocată la lucrările de la galeria principală, Francisc, să fie investiți în construcția unui nou local pentru școala de mineri, sumă care inițial a fost propusă pentru construirea unui depozit. Cu prilejul înaintării raportului au fost anexate schița și devizul cu cheltuielile necesare, sumă care se ridica la valoarea de 2843 Fl⁶⁰. Potrivit schiței, școala urma să cuprindă o sală de clasă pentru susținerea cursurilor, o alta pentru executarea diferitelor lucrări practice, iar a treia pentru adăpostirea instrumentelor topografice, a uneltelor pentru geologi și a colecției mineralogice. La aproape doi ani de la această solicitare, prin Decretul Camerei Aulice nr. 3688 din 7 noiembrie 1840 este aprobat devizul și planul pentru construirea noului local, dar lucrările înaintează cu mare greutate solicitându-se în mai multe rânduri avizul arhitectului transilvănean Franz Roth pentru realizarea părților structurale ale construcției școlii, astfel încât abia la începutul anului 1842, atunci când se solicită achitarea în regim de urgență a mobilierului necesar școlii: bănci,

⁵⁶ D.J.A.N. Cluj, fond *TM*, nr. 2687/1835.

⁵⁷ *Ibidem*, nr. 3058/1836.

⁵⁸ Periodic se trimiteau la Ministerul Finanțelor „Tabelele de clasificățiune” însoțite de desenele și lucrările practice ale elevilor, dar și de statutele și regulamentele școlii pentru aprobarea lor. Cf. D.J.A.N. Cluj, fond *TM*, nr. 6742/1859.

⁵⁹ În anul școlar 1837-1838 la Școala minieră din Săcărâmb erau înscriși 57 de elevi (*TM* nr. 906/1838).

⁶⁰ D.J.A.N. Cluj, fond *TM*, nr. 5795/1838; nr. 2720/1839.

table de scris, mese, scaune etc., se poate spune că noul local era în măsură să-și primească elevii⁶¹.

Greutăți în organizarea activității școlare pentru perioada pe care o investigăm au existat în permanență astfel încât, în anumiți ani școlari, se suspendau pe termen limitat înscrierile la cursurile de specialitate. Lipsa de bani a determinat Direcția minieră din Cluj să propună, printre altele, pentru realizarea unor economii, finanțarea pe viitor a Școlii miniere din Săcărâmb de către acționarii mineri privați și nu de către stat, evocându-se situații existente în alte centre miniere din Tyrol, Steyermark, Austria Superioară, unde personalul inferior din mine și topitorii se forma în procesul muncii, nefiind necesară o instruire specială a acestora, cei mai dotați fiind trimiși la școli superioare. Cu alte cuvinte, se punea problema instruirii la locul de muncă deoarece „funcționarii inferiori nu au nevoie de pregătire teoretică ci numai de experiență practică”⁶².

În anii guvernării liberale se observă o înviorare și în domeniul învățământului profesional minier, chiar dacă nu întotdeauna exploatarea miniere găsește formele și modalitățile, fondurile necesare pentru susținerea învățământului montanistic. Broșura amintită mai sus privitoare la importanța minelor și topitoriilor pentru economia austriacă este un exemplu elocvent pentru a ilustra susținerea învățământului. În anii 1862-1864 nu numai că s-au înființat alte școli miniere, cum a fost cazul celor de la Wieliczka (Polonia) și Baia Mare, dar au fost reevaluate statutele și planurile de învățământ, modul de organizare și funcționare al tuturor școlilor miniere din imperiu. La Săcărâmb, prin adresa nr. 417/1863 din 20 mai 1863 a fost reprimis de la Ministerul Finanțelor noul proiect de statut înaintat anterior spre aprobare și apoi spre a fi pus în aplicare⁶³ la Schmöllniz (azi Smolnik în R. Slovacia). Prin aceleași dispoziții au fost aprobate Statutele și planul de învățământ pentru Școala minieră din localitate⁶⁴, iar la 12 decembrie 1863 este editat statutul pentru noua școală minieră care urma să se

⁶¹ Dintr-un deviz întocmit de arhitectul Franz Roth aflăm că în final cheltuielile pentru construcția școlii din Săcărâmb s-au ridicat la suma de 5019 Fl. 52 creițari. Cf. *TM* nr. 41/1844.

⁶² Anual pentru Școala minieră din Săcărâmb, Direcția minieră avea la capitolul cheltuieli suma de 513 Fl. Cf. D.J.A.N. Cluj, fond *DMC*, nr. 55/1860.

⁶³ Cf. Viorel Vânătoru, *op.cit.*, p. 289; vezi și D.J.A.N. Hunedoara, fond *Inspectoratul geologic și minier Deva*, nr. 82/1864; D.J.A.N. Cluj, fond *DMC*, nr. 5790/1863; 6258/1863.

⁶⁴ D.J.A.N. Cluj, fond *DMC*, nr. 1324/1865. În anexă este statutul și planul de învățământ.

înființeze în anul 1864 la Baia Mare⁶⁵. Activitatea Școlii miniere din Săcărâmb va continua, cu unele întreruperi, până la începutul Primului Război Mondial. Multitudinea documentelor cercetate dar mai ales a celor încă necercetate ne oferă posibilitatea urmăririi, sub toate aspectele, a procesului de învățământ, evoluția elevilor, fie în cadrul mineritului local, fie pe traseul care ducea spre școlile superioare miniere pe care le-au urmat, toate însă cu alt prilej, pe care nu îl vom neglija în viitor.

Un alt bazin minier important al țării noastre este cel din actualul județ *Maramureș*⁶⁶ unde, de secole, a avut loc o exploatare și o prelucrare intensă a zăcămintelor salifere și auro-argentifere. Mari întreprinderi de extracție și prelucrare a sării au funcționat la Ocna Șugatag și Coștiui, iar metale nobile, aur, dar mai ales argint, se exploatau și prelucrau în regiunea minieră Baia Mare în localități ca Baia Sprie, Căvnic și, bineînțeles, Baia Mare, toate aflate în proprietatea Tezaurariatului minier austriac.

Activitatea minieră și cea saliferă au cunoscut o primă etapă de dezvoltare odată cu înființarea, la 1748, a Inspectoratului Superior Minier Baia Mare⁶⁷ și a Oficiului Superior Salinar Coștiui, acesta din urmă ajungând în anul 1785 în subordinea Inspectoratului din Baia Mare. În evoluția sa, Inspectoratul minier din Baia Mare a suferit mai multe reorganizări, cea din anul 1785 fiind deosebit de importantă, aducându-i în subordine nu mai puțin de 11 oficii miniere și pe cele salifere. Cu mici schimbări, nesemnificative, Inspectoratul Superior Minier din Baia Mare a desfășurat până în a doua jumătate a secolului al XIX-lea o activitate deosebit de intensă în domeniul exploatării salifere, al mineritului și metalurgiei, având printre atribuții și pe cele legate de sprijinul și finanțarea învățământului din localitățile aparținătoare erariului austriac.

⁶⁵ *Ibidem*, nr. 1194/1864. Toate cele trei statute, de la Săcărâmb, Smolnik și Baia Mare, conțin câte 27 de articole, modificările în conținut fiind datorate adaptării acestora la specificul local.

⁶⁶ Organizarea politică și administrativ-teritorială a Maramureșului istoric nu coincide cu cea din zilele noastre. Regiunea minieră Baia Mare, potrivit acestei organizări (sec. XVII-XIX), era parte componentă a comitatului Satu Mare. Din punct de vedere al administrării bunurilor fiscale, atât exploatările miniere din zona Baia Mare, aflate în comitatul Satu Mare, cât și exploatările salifere din zona Coștiui-Ocna Șugatag, aflate în vechiul comitat Maramureș, erau subordonate, începând cu anul 1748, Inspectoratului Superior Minier Baia Mare, aflat, la rândul lui, în subordinea Camerei Aulice pentru Monetării și Minerit.

⁶⁷ Oszóczki Kálmán, Ioan Sabău, *Direcția minelor și uzinelor metalurgice Baia Mare*, în: „Revista Arhivelor”, X, 1967/1, p. 179-198.

Referitor la înființarea de școli în localitățile miniere sau pe lângă salinele din Maramureș și Transilvania, la introducerea sistemului de învățământ organizat la sfârșitul secolului al XVIII-lea pe baza regulamentelor școlare *Allegemeine Schulordnung* din 1774 și *Ratio Educationis* din 1777 am amintit studiul Ilenei Bozac⁶⁸. Bazat pe un valoros material documentar din fondurile arhivistice create de instituțiile montanistice din Transilvania și din Monografia Cămării de sare de la Coștiui⁶⁹, studiul se ocupă, de fapt, de așa-numitele școli montanistice, școli primare finanțate de stat. Scopul primordial al școlilor montanistice era acela de a pregăti pe tineri în interesul producției, menținerea și atașarea de locul de muncă a slujbașilor de la saline și exploatarea miniere, a copiilor acestora, viitorii mineri, fără ca prin absolvirea ei să fie obținută o calificare remunerată. O formă de pregătire profesională organizată, anterioară celei din a doua jumătate a secolului al XIX-lea de la Baia Mare, s-a desfășurat la salinele de la Coștiui și Ocna Șugatag începând cu anul 1779, continuând o bună perioadă de timp și în secolul al XIX-lea.

Vom prezenta doar câteva aspecte legate de pregătirea viitorilor tăietori de sare, etapele pe care trebuia să le parcurgă un tânăr care dorea să se califice în executarea lucrărilor în saline. De la început trebuie remarcat că organizarea acestei forme de pregătire profesională s-a datorat comisiei camerale din anul 1778 condusă de contele Paul Festetics⁷⁰ care a acordat o atenție deosebită organizării învățământului profesional, orientându-se în bună măsură și după sistemul de calificare practicat în breslele meșteșugărești. Atât în prevederile din Instrucțiuni privind activitatea în saline cât și în Statutul tăietorilor de sare anexat acestora, au fost prevăzute norme precise privind pregătirea tinerilor. Fiecare familie avea obligația de a-și trimite copilul la școală plătind trimestrial pentru învățator 7 creișari. Cunoștințele de scris, citit, socotit și cunoașterea limbii germane constituiau și primele condiții pe care trebuia să le îndeplinească tânărul care candida la ocuparea unui loc de ucenic, astfel că aceste școli primare montanistice erau obligatorii pentru cei ce doreau să lucreze în mod calificat în salină, cu un venit mai mare decât al unui lucrător necalificat. Ucenicul trebuia instruit cel puțin timp de șase luni pentru a putea să i se acorde statutul de calfă. Acela care, după perioada de ucenicie în care trebuia să-și însușească toate cunoștințele necesare lucrului în salină, nu reușea să execute de unul singur aceste lucrări, rămânea ucenic atât timp cât era necesar pentru a se putea descurca

⁶⁸ Vezi nota 4.

⁶⁹ Manuscrisul „Chronologia Rhei Cameralis Marmatiae” a fost redactat la începutul secolului al XIX-lea de Franciscus Rhethi pe baza documentelor de la salina din Coștiui. Cf. D.J.A.N. Cluj, fond *Colecția de documente și manuscrise*, nr. 12-14.

⁷⁰ *Instrucțiuni privind modul în care urma să se desfășoare activitatea în saline și în administrație. Anexă: Statutul tăietorilor de sare. Cf. Ibidem*, nr. 119.

de unul singur. Constatarea aptitudinilor sale se făcea în fața unei comisii compuse din judele oanei, decanii și jurații ocnelor și de un reprezentant al Oficiului Superior Salinar din Coștiui. Acordarea calificării de calfă presupunea o probă practică și una teoretică. După proba practică, constând din scoaterea unei banchize de sare din zăcământ, candidatul era chestionat în legătură cu stratificarea zăcământului de sare, striațiunile din filonul de sare, despre posibilitățile de crăpare a banchizei și care sunt cauzele etc.

Potrivit normelor Instrucțiunii, într-o echipă de tăietori de sare erau angajați patru ucenici, tăietorii de sare având obligația nu numai de a-i instrui în meșteșugul de lucrător în salină, dar trebuia să le asigure, în perioada de ucenicie, hrană și îmbrăcăminte. Atunci când unui ucenic i se atribuia calitatea de calfă, el trebuia să achite la Casa Frăției (*Bruderluda*) doi florini pentru judele, decanii și jurații care au asistat la examen și la acordarea calificativului, fiind trecut ulterior în cartea comunității și primind, în final, atestatul de calificare de la Oficiul Superior al Sării. După acordarea calificativului de calfă, acesta primea un salariu lunar de trei guldeni, locuință gratuită, întreținere, unelte pentru munca în galerii.

Perfecționarea metodelor de exploatare din salinele și minele maramureșene de la sfârșitul veacului al XVIII-lea și din secolul al XIX-lea, complexitatea lucrărilor care trebuiau executate, în condițiile în care exploatarea în adâncime crea o serie de probleme tehnice, au determinat autoritățile să procedeze la recrutarea și selecționarea unor tineri dotați pentru a putea urma școli miniere sau chiar pentru studii superioare de montanistică. Ca atare, sprijinul financiar al școlilor montanistice sau al Gimnaziului din Baia Mare⁷¹ din partea autorităților vieneze, a celor erariale locale, este mai consistent⁷², se urmăresc cu mai multă atenție rezultatele practicanților mineri sau ale absolvenților școlilor miniere la exploatările din zona minieră Baia Mare, tendința mergând chiar spre înființarea unei școli practice miniere similare cu cele din Transilvania, Tyrol sau din zona cunoscutelor „orașe miniere”, Schemnitz, Neusohl, Kremnitz (Kremnica – azi în Slovacia). În anul 1861, la solicitarea mai veche a Magistratului orașului Baia Spric, cu colaborarea nemijlocită a Direcției Miniere, Forestiere și a Bunurilor din Baia Mare, Ministerul Finanțelor solicită situația cu toate cheltuielile efectuate de către

⁷¹ D.J.A.N. Maramureș, fond *Direcția minelor și uzinelor Baia Mare* (în continuare *DMUBM*), nr. 369/1852.

⁷² Documentele din fondul *DMUBM* scot în evidență că în perioada 1835-1861 școlile aflate sub patronajul erariului au fost sprijinite financiar nu numai prin construcția de școli în localitățile miniere sau în cele camerale dar s-a susținut financiar, cel puțin cu jumătate din sumă, salariul oferit învățătorilor din localitățile miniere, indiferent de forma de învățământ. Cf. *Ibidem*, nr. 199, din 9 august 1835; nr. 316/ 1846; nr. 397/1857; nr. 44/1859.

autoritățile camerale pentru susținerea învățământului, a școlilor de toate gradele, din localitățile miniere. Această solicitare se datora dorinței exprimate pentru extinderea școlii elementare din Baia Sprie⁷³. Din păcate, din documentele cercetate până în prezent nu am reușit să aflăm rezultatul acestui demers, dar se pare că autoritățile au procedat la această „extindere” a învățământului la școala din Baia Sprie, deoarece în broșura citată de noi cu privire la importanța mineritului și metalurgiei de stat pentru Austria din anul 1862, alături de școlile profesionale din Săcărâmb, Schemnitz, Příbram este amintită Școala minieră din Baia Sprie, și nu cea din Baia Mare, înființată în anul 1864. Chiar dacă autoritățile ar fi greșit localitatea, acest lucru rămânând a fi investigat, Baia Sprie era un centru important, situându-se, prin producția de aur realizată, printre cele mai eficiente și prospere exploatări din zona minieră Baia Mare⁷⁴, capabilă să întrețină din fonduri proprii o instituție de învățământ minier.

La sfârșitul anului 1863, Ministerul Finanțelor aprobă Statutul Școlii miniere din Baia Mare, a cărei înființare oficială va avea loc la începutul anului 1864. Prin adresa nr. 1194 din 13 februarie 1864 Direcția Minelor, Pădurilor și Bunurilor din Baia Mare transmite tuturor administrațiilor miniere, exploatărilor salifere, administrațiilor fierului din Transilvania⁷⁵ statutul pentru înființarea Școlii cezaro-crăiești pentru mineri și metalurghi din Baia Mare, cu consemnarea regulilor de comportament al lucrătorilor mineri sau topitori care doresc să urmeze cursurile. Școala minieră a funcționat până în anul 1873 la Baia Mare, dată de la care este mutată la Baia Sprie, cursurile desfășurându-se pentru o perioadă de timp în clădirea administrației, la început în limba germană, iar din anul 1880 și până la sfârșitul Primului Război Mondial în limba maghiară⁷⁶. Pentru perioada cuprinsă între 1864-1873 nu dispunem de documentele referitoare la desfășurarea procesului de învățământ, primele cataloage sunt cele din anii 1877-1878⁷⁷, singurul material aflat la dispoziție fiind statutul din 1864. Din acesta aflăm, chiar din articolul întâi, scopul înființării școlii: instruirea în tehnica mineritului și a metalurgiei pentru personalul necesar minelor și topitoriilor din Ungaria de Est, Transilvania și Bucovina, învățământul fiind

⁷³ *Ibidem*, nr. 425/1861, f. 1-16.

⁷⁴ Între 1848-1867 la Baia Sprie s-au produs peste 1191 kg de aur în vreme ce la Baia Mare cantitatea realizată era de 517 kg de aur. Cf. Vajda Ludovic, *Extracția și prelucrarea metalelor neferoase în Transilvania (1848-1867)*, în: AMN, IV, 1967, p. 250.

⁷⁵ Cf. D.J.A.N. Cluj, fond DMC, nr. 1194/1864, f. 1-18. Anexă Statutul din 12 decembrie 1863.

⁷⁶ Cf. Balog Béla, Oszóczki Kálmán, *op.cit.*

⁷⁷ Cf. D.J.A.N. Maramureș, fond DMUBM, *Școala minieră regală maghiară Baia Mare (1877-1919); Școala minieră de stat Baia Mare (1919-1936); Școala de conductori tehnici mineri și metalurghi (1937-1938)*.

gratuit, atât pentru elevii-mineri proveniți de la minele erariale, cât și pentru cei de la minele private. Spre deosebire de alte școli miniere, la Baia Mare statutul prevedea ca primii doi ani de studiu să fie de pregătire, atâta timp cât la Baia Mare nu funcționa cel puțin o școală de nivel «real», iar cursul de specialitate dura un an.

Nu ne propunem să detaliem cele două capitole ale statutului, primul cu privire la înființarea și modul de desfășurare a programului de învățământ, cuprinzând 14 articole, iar al doilea cu privire la regulamentul pentru elevii mineri, cu 12 articole⁷⁸. Ele vor constitui obiectul unor investigații ulterioare în Arhivele din țară și din străinătate, alături de cele privitoare la desfășurarea procesului de învățământ în școlile miniere de la Oravița și Săcărâmb.

Résumé

L'auteur souligne le fait que le sujet l'enseignement minier en Roumanie a été abordé par les historiens sans qu'un grand tome de synthèse soit rédigé, dont l'auteur remarque la nécessité, en ce qui concerne l'enseignement professionnel minier en Transylvanie, en Banat et Muramuresh, basés sur des recherches dans les archives roumaines et étrangères, partiellement inédites, qui apportent de nouvelles informations sur ce phénomène culturel. L'auteur reconnaît l'impossibilité d'aborder l'immensité de ce sujet, et il choisit d'investiguer une période de 30 ans.

⁷⁸ Acesta diferă față de cel de la Baia Sprie din anul 1873, dar este mult asemănător cu cel de la Săcărâmb sau Schmöllnitz.

Preliminariile vizitei americane a Reginei Maria

ADRIAN-SILVAN IONESCU

„Oh, sper să pot veni”.

Maria, Regina României

În toamna anului 1926, Regina Maria a României își înfăptuiește, în sfârșit, vechiul vis de a vizita Statele Unite ale Americii.

I se vorbise mult despre Lumea Nouă, avea acolo prieteni buni, mulți dintre ei cunoscuți și îndrăgiți în vremurile de restriște ale Primului Război Mondial. Dar cele mai multe invitații ori sugestii de a vizita Statele Unite i-au fost făcute în anii următori acestuia, când visul a început să prindă aripi și dorința să ia contur.

În timpul Conferinței de Pace de la Paris din primăvara anului 1919 – la care Regina Maria a luat parte activă și, prin farmec personal și multă diplomatie, a obținut condiții mai bune și compensații teritoriale pentru România – a făcut cunoștință cu doi milionari americani, William Nelson Cromwell și Samuel Hill¹, care vor contribui mult la succesul călătoriei din 1926. În același an, 1919, cel dintâi va fonda Societatea „Prietenii României” (Friends of Romania), care va juca un rol însemnat în cunoașterea patriei noastre pe pământ american și în primirea suveranei, cu onoruri, în țara tuturor posibilităților.

Tot cu ocazia șederii la Paris, Regina este persuadată de mai multe persoane, prieteni apropiați sau proaspete cunoștințe, să traverseze Oceanul Atlantic, așa cum consemna ea însăși în jurnalul pe care îl ținea, cu multă conștiinciozitate. Pe 25 februarie/10 martie 1919 îl întâlnește pe șeful Crucii Roșii Americane, Davidson, cu care face planuri de viitor: „(...) am pus bazele unei activități mai bune pentru țara mea, *el mă presează extraordinar să vizitez America*”² (subl. n.). O zi după aceea, Loïe Fuller, celebra dansatoare de la cumpăna veacurilor XIX-XX – care o învăluisese pe Regina Maria cu o caldă afecțiune și făcuse eforturi colosale pentru ajutorarea României în timpul foametei și privațiunilor din timpul conflagrației – a încercat, la rândul ei, cu mai mulți sorți de izbândă, să o convingă să efectueze călătoria: „*Ea [Loïe] insistă, de asemenea, enorm ca să merg în America. Am început, într-adevăr, să mă*

¹ Maria, Regina României, *Însemnări zilnice (decembrie 1918-decembrie 1919)*, București, Editura Albatros, 1996, p. 136, 145.

² *Ibidem*, p. 88.

Regina Maria a României în anul 1926

În lunile următoare deja se răspândise vestea că Regina României urma să viziteze curând Statele Unite. Pe 9 august 1919, Myron T. Herrick, mare admirator al Caselor Regale ale României și Belgiei, îi trimite Reginei o scrisoare în care atinge și subiectul viitoarei călătorii, oferindu-și serviciile. Herrick, fostul ambasador american la Paris, fusese implicat în proiectul de strângere de fonduri pentru orfanii și văduvele de război, a cărui inițitoare fusese Loïe Fuller; activase și în United War Work Campaign pentru a ajuta soldații aliați și astfel o cunoscuse bine pe suverană, căreia îi păstra sentimente deosebite, așa cum preciza în epistola amintită: „(...) am pentru dumneavoastră, pentru Majestatea Sa [Regele] și pentru țara dumneavoastră cel mai profund respect, admirație și simpatie. Majestatea Voastră a câștigat dragostea Americii (...)”⁶. În încheiere, amintește de zvonul cu privire la vizita regală și, exprimându-și speranța că aceasta se va împlini, se arată gata să contribuie la succesul ei punându-și casa la dispoziție: „Mi se spune că există perspectiva să vizitați curând America și sper

*gândesc că ar trebui să mă duc!”*³ (subl. n.). În ziua următoare, pe 27 februarie/12 martie, suverana îl primește în audiență pe dr. Nicolae Lupu, marele patriot și luptător pentru înfăptuirea României Mari, cu care discută programul propagandei ce trebuia dusă, în vederea acelei finalități, în Anglia și America. „Și el este pentru plecarea mea în America”⁴ – notează nobila memorialistă. Peste câteva zile se afla la Londra și, la un dineu oficial, îl cunoaște pe ambasadorul Statelor Unite în Marea Britanie, John W. Davis, „care este un om fermecător și a insistat să vin în America. *Cred că până la urmă voi face o vizită în America*”⁵ (subl. n.).

³ *Ibidem*, p. 90.

⁴ *Ibidem*, p. 91.

⁵ *Ibidem*, p. 122.

⁶ Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale (în continuare D.A.N.I.C.), fond *Casa Regală, Regina Maria, Personale*, dosar II/27/1919, f. 1.

din tot sufletul să găsiți posibilitatea de a o face. De la moartea dragii mele soții mi-am închis, parțial, casa, dar dacă ați veni în țara aceasta mi-ați oferi maxima plăcere de a o redeschide și a o pune la dispoziția dumneavoastră și a suitei, și a vă avea ca oaspete”⁷.

Presa americană se grăbise să anunțe, ca iminentă, această vizită regală încă de la finele anului 1919 și începutul lui 1920⁸. Pregătiri în acest scop se făceau deja în țară: diplomatul Vasile Stoica, bun cunoscător al realităților americane pentru că, în intervalul 1917-1918, fusese în misiune în Statele Unite în vederea obținerii unui sprijin pentru țara noastră⁹, întocmește, pe 21 aprilie 1920, un detaliat memoriu intitulat *Călătoria M.S. Reginei Maria în Statele Unite (Câteva observații)*¹⁰. Autorul face sugestii foarte utile privind momentul cel mai potrivit pentru o asemenea călătorie, fie primăvara (februarie-martie), fie toamna (octombrie-noiembrie) dar, în orice caz, nu în anul 1920, când urmau a avea loc alegeri prezidențiale iar atenția opiniei publice ar fi fost captată de acel eveniment național în defavoarea regalei vizitatoare, a cărei prezență nu s-ar mai fi aflat în prim plan și nu ar fi fost receptată așa cum se dorea și se cuvenea. Sunt, apoi, enumerate locurile cele mai importante care trebuiau văzute și este propus chiar un itinerar, cu menționarea timpului necesar pentru fiecare oprire. Având o bună experiență în materie de propagandă, Vasile Stoica indică și mijloacele prin care să fie pregătită vizita, temeinic și cu anticipație, în presa americană, prin notițe despre Regină și familia regală, fotografiile ale acesteia, inserate cât de des posibil în ziare, filme cu imagini ale suveranilor pe front și, mai ales, prin reeditări ale operelor sale literare, care aveau o mare audiență la public. Stoica își încheie memoriul atrăgând atenția asupra mării importanțe a aspectului propagandistic pentru succesul vizitei: „Să nu se piardă din vedere că America e țara propagandei unde totul reușește «if properly advertised». Iar în America trebuie să adoptăm metode americane”. (Anexa I). Memoriul a fost, cu certitudine, studiat și, cum se va vedea mai jos, s-a ținut în mare măsură seama de el atât în traseul călătoriei cât, mai ales, în programul publicistic în care a fost implicată însăși Regina, atât înaintea cât și în timpul vizitei.

⁷ *Ibidem*, f. 2.

⁸ Emma Porfireanu, *Putting Romania on the Map: The American Press and Queen Marie's Visit to the United States, October-November 1926*, în Kurt W. Treptow (editor), *Romania and Western Civilization*, Iași, The Center for Romanian Studies, 1997, p. 340, 342.

⁹ Vasile Stoica, *În America pentru cauza românească*, București, Universul, 1926; Constantin I. Stan, *Activitatea lui Vasile Stoica în S.U.A. în sprijinul Unirii (1917-1918)*, în „Acta Musei Napocensis”, XXI/1984.

¹⁰ D.A.N.I.C., fond *Casa Regală, Regina Maria, Personale*, dosar II/16/1926, f. 2-6.

Programarea călătoriei americane se amâna, însă, din an în an. Într-o scrisoare din 13 martie 1922 către buna ei prietenă Loïe Fuller, Regina spunea: „Măcar de-aș putea respecta planul american în această toamnă! Oh! Vreau să mă duc și tremur când mă gândesc la toate dificultățile care s-ar putea ivi și l-ar putea împiedica (...)”¹¹. Însă nici în acel an excursia în Lumea Nouă nu a putut fi efectuată.

Prilejul s-a ivit abia în 1926, când visătorul milionar Samuel Hill și comitetul director al Muzeului de Artă Maryhill din Goldendale, statul Washington, adresează, pe 22 mai, o invitație Majestăților Lor de a participa la inaugurarea sălii românești din acel lăcaș de cultură. La aceasta, peste o lună, generalul Alexandru Averescu, în calitate de prim-ministru, îi răspunde lui Albert Tirman, membrul francez al acelui organism de conducere a muzeului, anunțându-l că, deși Regele Ferdinand nu poate participa, din cauza deschiderii lucrărilor Parlamentului în luna octombrie, totuși, Regina Maria este favorabilă onorării evenimentului¹² (Anexa 2). Este precizat, însă, că această vizită va avea *caracter privat*.

Din acel moment lucrurile încep să se precipite: se fac mari pregătiri, sunt primite diverse oferte, sugestii și propuneri de la cunoscuți și necunoscuți, presa se agită pentru știri concrete, o tumultuoasă corespondență ia cu asalt Secretariatul Casei Regale.

Extrăgând din scrisoarea mai sus citată către Loïe paragraful referitor la eventuala vizită în Statele Unite, Regina îl transformă într-o epistolă de sine stătătoare către un prieten american necunoscut în care își exprimă bucuria de a cunoaște oameni noi și a fi de folos țării sale dacă va efectua călătoria: „Gândește-te ce amintiri pentru tot restul vieții mele. Ce impresie o să aduc înapoi cu mine și ce noi perspective de viitor aș putea crea pentru țara mea”¹³.

Aceasta era profesiunea de credință a Reginei Maria pe care o va relua în multe dintre articolele ei. Pentru că, urmând sfaturile din 1920 ale lui Vasile Stoica, de câțva timp începuse să susțină un intens program publicistic printr-o rubrică permanentă ce apărea sub genericul *Sfatul Reginei* (*Queen's Counsel*) în periodicele cărora le era furnizat materialul de către Sindicatul Articolelor de Primă Calitate (Famous Features Syndicate Inc.), cu care fuseseră contractate aceste scrieri. Articolele erau citite cu mare interes și plăcere de americani, iar Regina a primit nenumărate scrisori de apreciere din partea cititorilor de pe întreg cuprinsul marii țări de peste ocean. Aceasta pentru că articolele ei apăreau în majoritatea jurnalelor importante precum „The Bulletin” din Philadelphia¹⁴,

¹¹ *Ibidem*, dosar V/4486 G/1922, f. 3.

¹² *Ibidem*, dosar VII/121/1926, f. 1.

¹³ *Ibidem*, dosar V/5759/F.D., f. 1.

¹⁴ *Ibidem*, dosar II/7/1926, f. 66.

„Times Union” din Albany¹⁵, „Globe-Democrat” din St. Louis¹⁶, „Oregonian” din Portland¹⁷, „Examiner” din San Francisco¹⁸ etc. Încă din martie 1926 fusese publicat un articol intitulat *Vise de a vizita America*¹⁹, iar această temă va reveni adesea până la sosirea autoarei în Statele Unite. Unii dintre cititorii entuziaști chiar îi trimiteau în epistolele lor decupaje din ziare cu articolele ei. Așa ne-au parvenit mostre din eseistica suveranei. *Văzând America*, publicat, probabil, în „The Evening Bulletin” din Philadelphia, fusese expediat pe 31 iulie 1926 de un asemenea admirator²⁰. În el, Regina prezenta felul cum își imagina ea țara pe care urma să o viziteze.

Într-un alt articol, tipărit în „The Morning Oregonian” din Portland, pe 2 august 1926, nobila autoare dă frâu liber efluviilor sentimentale la perspectiva de a lua, în sfârșit, contact cu toți aceia care i-au scris și pentru care publicistica sa a însemnat ceva, cu toți aceia care o iubeau datorită „sfaturilor” ei: „Ce bine este să ai un lucru pe care să îl aștepti cu nerăbdare! Curând sper să-mi realizez visul de a veni în America. Și ce bucurie va fi dacă voi veni să vă văd pe toți! Datorită multelor, multelor scrisori pe care le-am primit ca răspuns la micile mele sfaturi am sentimentul că vin într-o țară plină de prieteni. Nu sună aceasta încântător? O țară plină de prieteni. Este ca un cântec. (...)”²¹.

Într-un alt articol, intitulat *De ce vin în America*, mult mai amplu decât anterioarele, Regina le explica gazdelor motivul vizitei sale și puternica dorință de a-i cunoaște pe care o nutrea de mai bine de un deceniu. Rezidă în acest text marea ei dragoste de oameni, prietenia sinceră și disponibilitatea de a lua contact cu o lume simplă, cu suflet bun și deschis: „Vin în America pentru că vreau să vă văd, pentru că simt în inima mea că suntem prieteni legați de o prietenie puternică pe care voim să o facem și mai profundă. O mare dorință reciprocă ne atrage unii spre alții, un puternic impuls din inima mea către a voastră, de la inimile voastre către a mea.

De zece ani această dorință de a veni la voi a tot crescut până când, în sfârșit, am simțit că nu o mai pot amâna. Chiar trebuia să vin la voi.

Este atât de dificil pentru mine să plec pentru lung timp. O mie de legături, o mie de îndatoriri, o mie de obligații mă țin înlănțuită de propria mea

¹⁵ *Ibidem*, f. 26.

¹⁶ *Ibidem*, f. 164.

¹⁷ *Ibidem*, f. 37.

¹⁸ *Ibidem*, f. 207.

¹⁹ *Ibidem*, f. 29-30.

²⁰ *Ibidem*, f. 85.

²¹ *Ibidem*, f. 101.

tară; dar, în sfârșit, am biruit toate dificultățile, toate obiecțiile, obstacolele, pentru a face măcar o vizită în fugă”²².

În continuare sunt evocate sacrificiile din timpul războiului și însemnatul ajutor primit de țara noastră din partea Crucii Roșii Americane – pentru care se aduc mulțumiri –, este citată scrisoarea președintelui Woodrow Wilson către Regele Ferdinand și este amintită invitația primită din partea Muzeului de Artă Maryhill, unde urmau a fi aduse daruri pentru sala românească. În încheiere sunt enumerate nume de localități despre care autoarea învățase în copilărie și i se păruseră atât de îndepărtate, dar care acum deveneau tangibile și spera să le vadă, chiar dacă se întreba de le va putea reține și tezauriza pe toate în memorie: „Sunt atât de multe, foarte multe pe care vreau să le văd, să le cunosc, să le simt, să le rețin. Cum vor putea doi ochi și un creier să fie suficiente pentru a înmagazina totul?”²³

Calitățile de scriitoare ale Reginei erau unanim recunoscute și multe agenții de presă începuseră să își dispute exclusivitatea publicării articolelor sale. Loie Fuller era principala sfătuitoare a Reginei. Ea cunoștea toate subtilitățile gazetarilor pentru a obține interviuri și o avertiza pe marea ei prietenă să se ferească de aceștia, să nu cadă în cursa lor, să nu permită a fi fotografiată ori filmată pentru că nu se știa precis dacă acel material urma să fie întrebuințat în avantajul sau împotriva înaltei vizitatoare²⁴; gazetarii cunoșteau o mulțime de tertipuri prin care se puteau apropia de „victima” lor, apelând chiar la prieteni și cunoștințe ale acesteia, ori la persoane oficiale și influente care, practic, nu știau că devin unelte ale presei.

Misivele dansatoarei către regala sa prietenă atingeau adesea acest subiect, revenind mereu asupra necesității existenței unui program de presă bine gândit și supravegheat pentru a nu i se întoarce împotriva; avertismentele de a nu decide singură asupra acestuia sunt frecvente, la fel ca și insistența de a nu se afla că ea, Loie, este, în fond, eminența cenușie a întregului plan: „Nu decide singură programul de presă ori filmările oficiale ale vizitei până ce nu ne vom întâlni puțin mai târziu. Tu vei face istorie, iar «căutarea senzaționalului» este datoria acelora care sunt obligați să o facă pentru bani. Voi așeza înaintea ta toate propunerile, cum, de ce etc., iar tu vei decide singură toate chestiunile. Aș vrea și cred că trebuie să scriem totul înainte de a decide asupra celui mai mic lucru; nu uita că (în această [problemă]) sunt ceea ce nu se vede”²⁵. În aceeași epistolă din 1 iulie 1926, Loie Fuller sublinia că se impune găsirea unei persoane care să

²² *Ibidem*, dosar III/9/1926, f. 118.

²³ *Ibidem*, f. 123.

²⁴ *Ibidem*, dosar V/4237/1926, f. 1.

²⁵ *Ibidem*, dosar V/4256/1926, f. 2.

cunoască exact punctul de vedere al Reginei și poziția exactă a țării sale spre a o secunda pe ziarista Zoë Beckley, ce încerca să monopolizeze programul publicistic al suveranei. Chiar dacă era bine intenționată, Zoë Beckley – ca și altă ziaristă, domnișoara Daggert – era, ea însăși, manipulată de magnatul presei, William Randolph Hearst, pentru care lucra; pe lângă aceasta, neobișnuită cu eticheta de la Curțile Regale, ziarista făcuse câteva gafe prezentându-se în ziare drept prietena intimă a Reginei și dând publicității o scrisoare pe care aceasta i-o trimisese cu titlu particular și nu ca material destinat presei²⁶. Toate acestea puteau afecta imaginea Reginei. De aceea, în scrisoarea din 4 august 1926, Loïe Fuller îi vorbește despre aranjamentele făcute cu North American Newspaper Alliance – o organizație de 70 de mari periodice, opusă celei controlate de Hearst, pe care astfel îl putea evita (el deja având pregătite articole despre vizita Reginei pe care aceasta urma doar să le semneze, ca și când i-ar fi aparținut!); onorariul oferit, 48.000 dolari pentru 24 articole, era de patru ori mai mare decât cel oferit de Hearst prin intermediul domnișoarei Beckley. În încheiere, Loïe avertiza din nou asupra filmărilor ce trebuiau evitate cu desăvârșire.

Ca răspuns la aceasta, Regina îi scrie de la Sovata, pe 10 august, exprimându-și bucuria de a avea posibilitatea să câștige niște bani cu scrisul – cu atât mai mult cu cât se săturase să fie speculată de alții – dar îndoindu-se că va avea timpul fizic de a concepe acele materiale de presă: „Ar fi, desigur, minunat să câștig bani cu micile mele articole în timp ce mă aflu în America, dar voi avea timp să le scriu? Aceasta este greutatea. Nu voi fi biruită, fără somn, acele 24 de ore care nici măcar nu-mi vor ajunge? Dar nu voi face nimic fără a te consulta mai întâi pe tine și voi ține totul în suspensie. Tu îi cunoști pe americanii tăi mai bine decât mine și, în ciuda dragostei mele de a dăru, am început să fiu de acord cu tine că există o limită [în toate] și începe să fie nedrept ca eu să fiu o eternă sursă de bani pentru speculanți, în vreme ce *eu*, la care toți vin să fie ajutați de-a lungul întregului an, să nu iau nimic din aceasta sau numai 1% din ce iau alții! Las totul în seama ta, Loïe a mea, dar nu uita că există o limită chiar și în ceea ce pot face – și va fi lume acasă care așteaptă scrisori”²⁷.

Problema gazetarilor care profitau pe socoteala naivității și generozității Reginei reapare în epistola din 24 august către Loïe, când expeditoarea își laudă „îngerul păzitor” care se preocupă de interesele ei financiare deși, în funcția sa bunătațe, nu purta resentimente acelor care o înșelaseră: „Sunt fericită că Loïe a mea era acolo pentru a-mi păzi interesele sau, mai degrabă, să le scoată de sub maldărul de inocență și credulitate regală. Dar, din fericire, nu sunt dintre aceia care plâng pentru șansele pierdute, m-am simțit bogată cu cei 12.000 dolari pentru care acum văd că le-am dat de 200 de ori mai mult decât fusese contractat;

²⁶ *Ibidem*, dosar V/4205/1926, f. 2.

²⁷ *Ibidem*, dosar V/4487/E/1926, f. 2-3.

dar sunt cu totul încântată că, pentru a 80-a parte din osteneală, pot câștiga 20. Ura! pentru Loïe! Din fericire, nu simt nici o ostilitate pentru Beckley și Daggert pentru că, la urma urmei, ele sunt mai sărace decât mine și scriu pentru pâinea zilnică, în vreme ce eu nu trebuie să o fac! și, desigur, cum puteau *ele* să știe că eu sunt așa candidă? Presupun că și-au imaginat că au de înfruntat o sarcină mult mai grea dar, în loc să găsească o afaceristă care să le scoată din luptă, ele au găsit un fel de ființă solară care s-a lăsat, în liniște, jupuită”²⁸.

Zoë Beckley, care nu aflase încă de alegerea altei agenții de presă pentru publicarea articolelor Reginei, îi telegrafiasse acesteia, plină de bune intenții și promisiuni. În scrisoarea din 21 septembrie, suverana îi relata lui Loïe despre această telegramă evidențiind, puțin amuzată, că gazetara „nu poate totdeauna înțelege ce poate și ce nu poate să facă o Regină dar acum, când realizează că mulți îmi oferă prețuri mari pentru scrierile mele, sunt sigură că va pricepe că nu-mi mai pot da lucrările atât de ieftin (...)”²⁹. În momentul redactării epistolei expeditoarea se afla la Balcic pentru a îngriji grădina palatului și își exprima speranța de a aduce din Lumea Nouă plante, semințe și bulbi pentru a îmbogăți ceea ce numea ea „jardins de souvenir”.

Două zile mai târziu, Zoë Beckley îi expedia, din Paris, două scrisori pline de întrebări, de incertitudini, de rugăminți, de prietenie rănită dar și de reproșuri voalate la adresa faptului că Regina nu o anunțase despre planurile vizitei, despre datele când va începe aceasta și etapele ce le va avea. Deja în Paris circulau tot felul de știri contradictorii privind prezența în oraș a suveranei, plecarea ei iminentă în Statele Unite ori chiar amânarea acesteia. În cea dintâi epistolă, domnișoara Beckley își compara starea de spirit cu aceea a „unui copil orfan”, din cauza secretului în care era învăluit programul vizitei regale, mai ales după ce Loïe Fuller părăsise, neanunțat, Franța și nu-i mai putea furniza informații³⁰. Implora să i se specifice persoanele din anturaj sau, mai degrabă, acestea să-i fie confirmate pentru că deja, în mare, le cunoștea. Apoi, recomanda pachebotul american „Leviathan” ca mai potrivit și mai comod decât cel englezesc „Majestic” și solicita precizarea datei plecării – pe care, însă, o bănuia a fi 12 octombrie – pentru a-și reține loc pe aceeași navă subliniind că *trebuia* să fie și ea acolo și promițând că nu va tulbura liniștea distinsei călătoare, poate doar cu câte o notiță, din când în când, pentru că spera în eventualitatea întâlnirii cu principii sau cu doamnele de onoare. Dar tocmai această prezență săcâitoare de gazetar insistent dorea, probabil, Casa Regală să fie evitată și, de aceea, era ținut un total secret în privința datei începerii voiajului.

²⁸ *Ibidem*, dosar V/4487/F/1926, f. 3.

²⁹ *Ibidem*, dosar V/4487/G/1926, f. 1.

³⁰ *Ibidem*, dosar II/1926, f. 227-228.

În a doua epistolă, ziarista – care abia atunci aflase de aranjamentul cu North American Newspaper Alliance – se arată total nemulțumită de această alegere și de eliminarea sa ca factor de legătură; în consecință, făcea o încercare disperată de a recâștiga terenul pierdut vorbind despre contractul pe care îl pregătise la Famous Features Syndicate – vechea agenție care avusese exclusivitatea publicării *Sfaturilor Reginei* câteva luni mai înainte – pentru douăsprezece articole cu impresii despre Statele Unite și conjura să i se dea de știre asupra datei plecării din București și a celei spre New York³¹.

Cu toate că voiajul urma să înceapă peste mai puțin de zece zile, un secret absolut învăluia încă datele exacte ale acestuia. Era, în același timp, o precauție și o necesitate spre a ține la distanță ziaristii indiscreți și pe toți aceia care ar fi asaltat-o pe Regină cu diverse oferte ori solicitări. Deja se făcuseră abuzuri în acest sens. Spre pildă, în luna iulie, un oarecare domn Thompson trimisese de la Berlin un cec în valoare de 7.000 lei spre a fi folosit în călătorie. Împreună cu acesta cerea, telegrafic, și detalii despre programul călătoriei americane. Informându-l pe colonelul Nicolae Drossu, directorul Reședințelor Regale, despre aceasta, generalul Paul Angelescu, adjutant regal și șef al Casei Militare Regale, se arăta neîncrezător în generosul donator și îl eticheta drept „interesat”, adăugând că „dacă dl n-are vreun amestec cu chestiunea călătoriei – cum cred – atunci este necesar ca acest bon de 7.000 lei să i se remită”³². Dar, cea care urma să ia decizia finală era însăși Regina, căreia urma să îi fie trimise telegrama și cecul.

O altă misivă ciudată este aceea a unui american ce se prezenta drept „cercetător neprofesionist în astrologie” și care, pe 26 august 1926 (data poștei, căci el nu-și data rândurile), îi expedia Reginei o hartă astrologică, pe care i-o făcuse din proprie inițiativă. Această hartă, ce se referea la perioada vizitei americane, se prezenta total nefavorabilă prevăzând tulburări sufletești, speranțe neîmplinite, dezamăgiri, insuccese financiare și neajunsuri. De aceea, expeditorul propunea amânarea călătoriei sau conceperea unui alt plan³³.

Nu știm ce efect a avut prorocirea asupra suveranei sau dacă aceasta a luat cunoștință de ea ori a rămas în dosarele Secretariatului. Dar, cum se va vedea mai jos, multe dintre cele specificate în acea hartă astrologică aveau să se adeverească. Situații tensionate, neplăceri și discuții aveau să creeze în primul rând animozitățile ivite între membrii suitei sau cei ai Legației românești de la Washington și organizatorii ori prietenii americani ai Reginei – care se ocupaseră în mod egal și independent unii de alții de programul vizitei și de întâlnirile la nivel înalt ce urmau să aibă loc. Acestea erau presimțite de suverană cu mai bine

³¹ *Ibidem*, f. 229-230.

³² *Ibidem*, f. 84.

³³ *Ibidem*, f. 167.

de un an și nouă luni înaintea voiajului american, când, pe 17 ianuarie 1925, îi scria lui Loie încercând să-i tempereze entuziasmul excesiv de *unică* sfătuitoare și organizatoare a programului regal: „Sunt *sigură* că ai dreptate dar, când vine momentul, amintește-ți de ambițiile, geloziiile, dorințele ce vor spori și vor roi în jurul meu, cum vom fi noi capabile să impunem programul *tău*? Dacă oamenii ar fi la fel de sinceri ca tine și ca mine, totul ar fi ușor, dar nu sunt, ei își vor bate joc de «Regină și de ciudata ei sfătuitoare» și vor încerca să ne ridiculizeze pentru a obține un anumit profit sau onoruri pentru ei, și cum vor înfrunta adepții mei aceasta!”³⁴ Mai departe, nobila expeditoare îi explică prietenei că va trebui să se conformeze programului gazdelor, deoarece ea, ca oaspete, nu-și putea impune propriul program și nu putea „face legea” acolo. Ele două nu-i puteau opri nici pe americani, nici pe români să se urască și să țeasă intrigi: „Pot fi *eu* numai *Dragoste* și la fel Loie a mea, dar noi, cu toată Dragostea noastră, nu vom fi capabile să o oprim pe dna Loomis să-l urască pe Ford și pe Ford să-l urască pe dl Hill și pe dl Hill să-l disprețuiască pe Cromwell și pe Cromwell să încerce să-l nimicească pe Anderson și pe Anderson să fie gelos pe senatorul Owen și așa mai departe. (...) Cum îl vei opri pe Bibescu să nu șoptească în urechea lui Symki că Regina se face de răs sau pe bătrânul Cromwell să nu țeasă intrigi contra colonelului Hay sau contra celor din Detroit?”³⁵ În pofida acestor situații creatoare de neplăceri și proastă dispoziție, Regina era hotărâtă să meargă în Lumea Nouă cu inima deschisă către toți, fără deosebire de avere și poziție socială, „muncitori și milionari, soldați, cowboy, mineri, mame, cluburi, fabrici, lumea presei, chiar și deținuți”, și să se confrunte cu „spiritele rele” pe care avea convingerea că le va învinge.

Presimțirile Reginei nu erau nefondate: dragostea lui Loie pentru ea, dusă până la idolatrie, devotamentul fără limite al acesteia, energia, entuziasmul și insistența cu care se ocupa de programul vizitei plăceau oficialilor de la Legația României, care se manifestau deschis împotriva ei și încercau, prin orice mijloace, să îi dezoace planurile. Într-o scrisoare nedată – ca majoritatea celor cu care, literalmente, o bombarda pe „adorata sa” – Loie Fuller se plângea de atitudinea arogantă a lui Radu Djuvara, chargé d'affaires la Washington, care la orice inițiativă a ei se opunea folosind fraza, învăluită în aură oficială, „Guv[ernul] meu și M.S. *nu* doresc ceea ce faceți dumneavoastră pentru că a acceptat propunerile mele”³⁶. Loie concepute de mai multă vreme niște scrisori destinate diverselor personalități americane, spre a le coopta în programul de primire al Reginei și pe care trebuia să le expedieze prin intermediul Legației; dar aceasta se opunea expedierii atâta vreme cât nu avea mandat din partea

³⁴ *Ibidem*, dosar V/4487/C/1925, f. 6.

³⁵ *Ibidem*, f. 7-8.

³⁶ *Ibidem*, dosar V/4255/1926, f. 1.

guvernului. Dansatoarea avea toate motivele să scrie, cu obidă: „*Și descopăr că Legația care trebuia să mă protejeze este împotriva mea* și îmi spune că nu poate face una sau alta pentru că Guv[ernul] nu o autorizează, așa că ceea ce trebuia să mă protejeze era făcut doar pentru a fi împotriva mea!!! Deci, nici o considerație nu poate fi arătată prietenilor tăi și nici nu sunt incluși în vreo activitate. (...) De fapt, toți acești 9 ani de pregătiri sunt ca nimic și nici măcar în secret nu se poate profita de ei ori de comunicarea cu prietenii tăi”³⁷.

Dar Loïe Fuller nu era persoana care să se demoralizeze cu ușurință în fața adversităților. Ea era, în fond, cea mai sinceră, dedicată și, mai ales, dezinteresată prietenă a Reginei. Fără îndoială, insistențele ei o convinseseră pe suverană să efectueze vizita americană, iar motivul călătoriei fusese găsit tot de Loïe care avusese un rol hotărâtor în a-l determina pe milionarul Samuel Hill să-și transforme plănuita reședință de pe malurile fluviului Columbia într-un muzeu de artă. Într-o suită de scrisori, lungi și detaliate, Loïe îi dădea sfaturi „aduratei sale” despre felul cum să se poarte, ce să spună și ce să facă în America. Nefiind date, iar plicurile cu ștampila poștei lipsind, este greu de stabilit cronologia acestei corespondențe. Dar, nu era anormal ca Loïe să expedieze în aceeași zi mai multe note, misive și telegrame care continuau ideile una după alta și reiterau anumite aspecte, considerate esențiale.

Astfel, într-una dintre scrisori, ea prezenta importanța Muzeului de Artă Maryhill care, prin sala dedicată României, avea să facă țara mult mai cunoscută decât dacă aceasta ar fi fost vizitată anual de câțiva turiști care s-ar fi aventurat atât de departe în Europa. Estică: „*De aceea, acțiunea consacrată într-un singur muzeu și întreprinsă în numele tău acolo, pe loc, în mijlocul Americii, poate face mai mult decât orice pe lume pentru a aduce România acasă la ei*”³⁸. În concluzie, expeditoarea propunea ca muzeului să-i fie trimisă o scrisoare din partea doamnei de onoare și secretarei Simona Lahovary – alintată Symki – sau din partea prințului Barbu Știrbey, administratorul Domeniilor Coroanei și apropiat al Casei Regale, prin care să se arate interesul și satisfacția Reginei pentru organizarea acolo a unei săli românești care avea să apropie mai mult cele două popoare.

Într-o altă scrisoare, probabil din lunile iunie sau iulie 1926, Loïe revenea la mai vechile sfaturi privind presa: nici un anunț în legătură cu vizita nu trebuia făcut înainte ca Regina să se afle deja la bordul navei ce urma să o aducă în America, în caz contrar programul propagandistic pregătit de Loïe ar fi devenit inutil și ar fi creat confuzie. În ochii americanilor, suverana României trebuia să apară nu ca o *turistă regală* ci ca o *binefăcătoare* și *donatoare* a Muzeului Maryhill. Pentru această finalitate erau propuse două texte de telegrame ce trebuiau trimise una la muzeu și alta la Associated Press care să o dea publicității

³⁷ *Ibidem*, f. 2.

³⁸ *Ibidem*, dosar V/4227/1926, f. 2-3.

în ziare, cu scopul de a se face reclamă și pavilionului românesc de la Expoziția Universală de la Philadelphia, ce aniversa 150 de ani de la Revoluția Americană.³⁹ Într-o succintă notă, Loïe sugera o listă de invitați pentru inaugurarea sălii românești în care să figureze toți prietenii americani ai suveranei, ce astfel trebuiau să fie flatați de onoarea de a se afla în preajma ei într-un asemenea moment festiv.⁴⁰

O altă lungă scrisoare conține avertismente privind comportamentul interesat al înaltei societăți care nu va pierde oportunitatea de a o invita pe Regină la diverse recepții particulare spre a-și mări, fiecare membru în parte, prestigiul și statutul; de aceea, asemenea invitații trebuiau evitate pentru că ea, suverana, era *oaspetele tuturor* și nu doar al câtorva. Pentru a nu crea ierarhizări și a nu accentua antagonismul anumitor familii importante ce-și disputau supremația mondenă în Capitală, era necesară multă diplomatie: ori acestea să fie vizitate în același interval, ori să fie refuzate. Sunt date, mai apoi, informații despre persoanele care au ajutat România în timpul războiului și care trebuiau onorate cu o întrevvedere. Între acestea, ca și în Canada, pe care urma, de asemenea, să o viziteze, Regina avea să apară – după spusele lui Loïe – ca o cometă⁴¹.

Într-o altă epistolă, Loïe se ocupa de problema decorațiilor ce avea să le acorde Regina gazdelor sale – nu medalii fără valoare, cum oferise familia regală a Belgiei sau chiar prințul moștenitor Carol, în timpul vizitei sale americane din 1920 – ci ordine de prestigiu, ale căror decrete trebuiau, în anumite cazuri, lăsate necompletate, pentru situațiile imprevizibile ce s-ar fi putut ivi. Pentru că, de curând, două doamne călătore prin America se recomandaseră ca venind în numele Reginei și abuzaseră de acest lucru, expeditoarea cerea o listă a tuturor celor care corespundaseră cu suverana spre a se interesa cine sunt, pentru ca aceasta să nu fie compromisă prin relații nepotrivite și nedemne de ea⁴².

În sfârșit, într-o altă scrisoare – în care emitenta i se adresează, în mod total neobișnuit pentru ea, cu „Majestate”, tocmai pentru a specifica importanța sfaturilor ce i le dădea, ca o cunoscătoare a mentalității americane – o învață cum să le vorbească ziariștilor pentru a-i cuceri și a-și asigura succesul: nu trebuie să lase pe nimeni să îi sărute mâna, trebuie să se prezinte ca „mamă a poporului ei” și să le ceară sfatul unde să meargă pentru a putea aduce bucurie și alinare, să îi întrebe ce locuri să vadă, să se arate interesată chiar și de tipografiile lor, să-și exprime dorința de a le cunoaște mamele, soțiile, surorile și fiicele, iar în final să le solicite ajutorul pentru ca cele două țări să se iubească una pe alta, prin ei,

³⁹ *Ibidem*, dosar V/4251/1926, f. 1-11.

⁴⁰ *Ibidem*, dosar V/4223/1926, f. 1-2.

⁴¹ *Ibidem*, dosar V/4226/1926, f. 3-9.

⁴² *Ibidem*, dosar V/4208/1926, f. 1-3.

individual și colectiv. Dacă le va spune aceste lucruri, adaugă Loïe, „*acei oameni* și-ar da viața pe loc pentru tine, din acel moment ai «cucerit» America, cu atâta fermitate încât nici o propagandă nu-și va mai găsi locul acolo. Ei vor influența America în favoarea ta și astfel le vei arăta că ești un exemplu de democrație chiar și pentru SUA și fă-i să vadă de ce totdeauna toți te iubesc (...)»⁴³.

Loïe Fuller nu era singura care se interesa îndeaproape de campania de presă a Reginei. Un alt prieten al suveranei, gazetarul Stanley Washburn, fost reporter de front al ziarului britanic „Times”, cu care ocazie venise în România, își ofereea serviciile pentru a o apăra de opiniile defavorabile apărute în ziare, căci avea și adversari în Statele Unite. În scrisoarea din 13 august 1926 acesta spunea: „Aveți așa o vastă publicitate în America, parțial nefavorabilă, încât simt că, dacă veniți aici în vizită, trebuie să fiți foarte precaută în tot ce spuneți pentru că nici un străin nu își dă seama pe deplin de felul cum presa americană fructifică fiecare cuvânt spus de un vizitator străin cu poziție înaltă. Dacă sunt în țară când veniți și dacă doriți ca eu să fac aceasta, aș fi foarte încântat să vă însoțesc și să dirijez publicitatea dumneavoastră în timp ce sunteți aici”⁴⁴. Și, pentru a da o mai mare greutate și eficiență poziției sale, Washburn propunea să se intervină la forurile superioare pentru activarea sa în armata americană – unde avea gradul de maior – pentru a funcționa ca aghiotant al Reginei. Gazetarul american încerca să coopereze cât mai multe persoane de încredere în serviciul înaltei vizitatoare. Astfel, îi telegrafiază la Biarritz unui alt vechi prieten al Reginei din timpul războiului, colonelul T. Bentley Mott, atașat militar în Franța. Acestuia îi cerea să facă toate aranjamentele posibile pe lângă Legația României din Paris și la Departamentul de Stat din Washington – unde intervenise și fostul diplomat Myron I. Herrick – pentru ca destinatarul să fie atașat suitei regale, iar expeditorul să-i fie adjunct⁴⁵. Bentley Mott îi scrie, pe 22 septembrie 1926, ministrului român la Paris, Constantin Diamandy, referitor la acest mesaj și, deși își arăta pesimismul în privința atașării sale pe lângă Regină, îl recomanda călduros pe Washburn drept cel mai în măsură să fie de folos în atari situații, adeverind spusele acestuia în privința presei: „Tot ceea ce spune dl Washburn în scrisoarea lui către Majestatea Sa în privința ziarelor noastre este corect. Totul depinde de felul cum sunt dirijate. Dl. W[ashburn] este cel mai bun la care mă pot gândi pentru acest serviciu: el cunoaște la perfecție presa noastră, este inteligent, mărinimos, nu încearcă să-și facă publicitate și, mai presus de toate, este un gentleman. Majestatea Sa îl cunoaște și știe că poate avea încredere în el. O va servi cu loialitate și inteligență”⁴⁶. Oferta, susținută de așa o recomandare

⁴³ *Ibidem*, dosar V/4320/F.D., f. 1-5.

⁴⁴ *Ibidem*, dosar II/7/1926, f. 225.

⁴⁵ *Ibidem*, f. 224.

⁴⁶ *Ibidem*, f. 225.

favorabilă făcută ofertantului, a fost luată în considerație și, cum se va vedea mai jos, Stanley Washburn va fi un membru foarte activ al suitei regale pe tot parcursul călătoriei de la est la vest și înapoi.

În prima decadă a lunii septembrie programul vizitei fusese, în mare, perfectat astfel că Guvernul României era în măsură să dea comunicate oficiale în acest sens. Se păstrează o ciomă de telegramă, redactată în franceză, în care erau precizate toate amănuntele stabilite până în acel moment:

- „1. Plecarea probabilă din București, între 2 și 4 [octombrie];
2. Îmbarcarea la Cherbourg pe 12 [octombrie] pe „Leviathan” pentru New York;
3. Majestatea Sa călătorește în calitate privată;
4. Ea va fi însoțită de Infanta, sora ei, Principesa Ileana, eventual Prințul Nicolae, două doamne de onoare (d-nele Procopiu și Lahovary), dl. Laptew, consilier de Legație, un aghiotant, profesorul Petrescu, și personalul de serviciu – în total 21 persoane;
5. M. S. Regina va merge în America pentru a răspunde invitațiilor pe care le-a primit și pentru a vizita țara;
6. M. S. Regina a primit următoarele invitații:
 - a. din partea Consiliului de Administrație al Muzeului Maryhill, în apropiere de Seattle, statul Washington, a cărui inaugurare va avea loc
 - b. din partea Guvernului statului Washington
 - c. din partea președintelui Expoziției din Philadelphia
 - d. din partea Guvernului statului Pennsylvania
 - e. din partea Guvernului statului Oklahoma
 - f. din partea primarului din Detroit
 - g. suntem informați că vor fi trimise și alte invitații”⁴⁷.

Însăși Regina Maria redactează, în englezește, pe aceeași coală de hârtie, conceptul pentru un comunicat de presă cuprinzând, succint, itinerarul american și canadian: „Majestatea Sa Regina României se pregătește să facă o vizită fulger în Statele Unite și Canada. Majestatea Sa va intra în Canada via Cascada Niagara și va vizita Toronto la începutul călătoriei, întorcându-se în Statele Unite via Detroit. Majestatea Sa va traversa continentul și va vizita din nou Canada la Vancouver, Columbia Britanică și Blaine unde se află și marele Arc al Păcii care marchează 100 de ani de pace între Marea Britanie și Statele Unite.

Primul-ministru a primit o invitație oficială de la Muzeul de Artă Maryhill pentru Majestățile Lor Regele și Regina, ca să fie prezente la inaugurarea sa, ca monument ce aparține populației statului Washington. Majestatea Sa Regina a donat muzeului o sală în numele poporului său. O invitație oficială a fost, de asemenea, primită din partea guvernatorului statului

⁴⁷ *Ibidem*, f. 197.

Washington. Guvernului român nu i-a fost posibil să o accepte pentru M. S. Regele dar, coincizând cu marea dorință a Majestății Sale [Regina] de a vizita America, [membrii Guvernului] au decis să accepte acum invitația pentru M. S. Regina. Plecarea este fixată pentru primele zile ale lui octombrie. O invitație oficială a fost, de asemenea, primită din partea primarului din Philadelphia, care este președinte al Expoziției [Jubiliare a Sesquicentenarului, 150 de ani de la Revoluția Americană, 1776-1926]. Aceasta va fi, la fel, acceptată.

Pentru că vizita va fi foarte scurtă, Majestatea Sa nu va putea face decât vizite fulger în fiecare loc⁴⁸. Tot Regina Maria redactează conceptul pentru o adresă oficială pe care Ministerul de Externe avea să o expedieze, cu mici modificări și în versiune franceză, pe data de 10 septembrie 1926, către legațiile țărilor ce urmau a fi vizitate.

Pe 28 septembrie 1926, Secția Informațiilor Curențe din Departamentul de Stat al S.U.A. emitea un buletin de presă în care erau oferite detalii privind data începerii vizitei regale, obiectivele ei, membrii suitei, invitațiile ce aveau să fie onorate și intenția de a fi stabilită o întâlnire între suverană și președintele Calvin Coolidge, care urma să fie aranjată prin canale diplomatice. Informațiile fuseseră obținute prin intermediul Legației Statelor Unite de la București, ca urmare a notei mai sus menționate, emisă de Ministerul de Externe.

Între timp fuseseră făcute rezervările de locuri pentru pachetotul american „Leviathan”. Și aici era să se întâmple o încurcătură din cauza necoordonării acțiunilor celor ce se ocupau de organizarea călătoriei, așa cum reiese din epistola trimisă de Loie Fuller pe 16 septembrie: persoane din anturajul Reginei se pregăteau să cumpere la București biletele de vapor – după cum o anunțase telegrafic doamna Simona Lahovary pe dansatoare – dar acestea fuseseră deja achitate, pe 15 septembrie, de Albert Tirman, membru din partea Franței în comitetul director al Muzeului Maryhill. Biletele costaseră 2.802 dolari⁴⁹. Pentru membrii familiei regale fusese rezervat luxosul apartament prezidențial compus din cabinele C-151, C-153 și C-153A, iar pentru suită cabinele C-161 (guvernanta principesei), C-163 (doamnele de onoare), C-165 (majordomul), E-478 și E-480 (aghiotantul militar și ceilalți domni); celor zece servitori li se asiguraseră, de asemenea, cușete⁵⁰. Deși reiese în mod evident că Loie se ocupase de aceste rezervări și făcuse tot posibilul să obțină reduceri de prețuri cu 25%, achitarea se făcuse în numele lui Tirman – pentru care fusese emisă și chitanța – deoarece ea nu voia să apară în nici un document oficial⁵¹.

⁴⁸ *Ibidem*, f. 198.

⁴⁹ *Ibidem*, dosar V/4216/1926, f. 3.

⁵⁰ *Ibidem*, f. 2.

⁵¹ *Ibidem*, f. 1.

Regina Maria împreună cu Loie Fuller, Samuel Hill și Albert Tirman

Nu-i era dat, însă, lui Loie să se bucure de liniște pentru că, puțin înainte ca Regina să părăsească România, apar noi încurcături cauzate de adversitatea ce-i era purtată de oficialitățile române de la Legația din Washington. Prietenul ei, Samuel Hill, care lansase principala invitație, aranjase ca deplasarea prin țară a Reginei și a suitei sale să se facă într-un tren pus la dispoziție, gratuit, de o companie feroviară. Această veste era adusă la cunoștință de Loie printr-o telegramă primită la Castelul Peleş pe 29 septembrie, ora 15⁵²:

„Castel Peleş
Regina Maria

data: 29/9 ora 15

Hill a aranjat tren special pentru treizeci de oameni [la] dispoziția Ta [pentru] întreaga vizită acceptată de grupul feroviar.

Omagiu drăgăstos,

Loie”.

A doua zi, însă, Loie telegrafiază din nou, deoarece Radu Djuvara se opunea aranjamentului lui Hill; ea solicita ca Guvernul să-l convingă pe acest îndărătnic chargé d'affaires – care „pentru fiecare lucru pretinde că sunt necesare instrucțiuni guvernamentale speciale” – să accepte planul prestabilit⁵³:

⁵² *Ibidem*, dosar V/4222/1926, f. 5.

⁵³ *Ibidem*, f. 4.

„Castel Peleş

data: 30/9

ora 15

Majestatea Sa Maria, Regina României

Rog fă Guvernul să telegrafieze [lui] Djuvara să accepte itinerarul şi trenul grupului d-lui Hill. Important [pentru că] Djuvara pretinde instrucţiuni guvernamentale speciale necesare pentru fiecare lucru.

Omagiu dragăstos,

Loïe”.

O altă telegramă, cerând cu disperare intervenţia neîntârziată a Reginei, urmează la scurt interval: „Acceptându-se invitaţia lui Djuvara de a folosi compania feroviară Pennsylvania de la New York la Washington, o călătorie de numai două sute treizeci de mile, veţi pierde oferta făcută şi acceptată de grupul d-lui Hill pentru tren special pentru întregul continent cu totul asigurat gratis pentru treizeci de persoane. Djuvara a preluat chestiunea în necunoştinţă de cauză. O telegramă din partea ta îndemnându-l să sprijine aranjamentele pentru trenul d-lui Hill va linişti lucrurile. Departamentul de Stat declară că nu îi pasă care companie feroviară este folosită între New York şi Washington. Rog telegrafiază repede ori vei pierde oferta şi, de asemenea, prietenia d-lui Hill”⁵⁴.

Pe 2 octombrie, chiar ziua când Regina urma să părăsească România, Loïe expediază două noi telegrame. În cea dintâi anunţa că, de voiajul la Washington în vederea întâlnirii cu preşedintele Statelor Unite se ocupa Departamentul de Stat dar, odată revenită la New York, avea să fie preluată de Samuel Hill şi de grupul acestuia, care se însărcinase cu asigurarea călătoriei transcontinentale⁵⁵:

„Castel Peleş

data: 2/10

ora 9

Majestatea Sa Maria, Regina României

Călătoria ta de la New York la Washington pentru a prezenta complimente preşedintelui şi d-nei Coolidge se află în mâinile Departamentului de Stat. De la New York la Muzeul Maryhill eşti oaspetea grupului Maryhill şi acesta are acceptul Departamentului de Stat pentru că atunci [oficialităţile] au terminat. Când te întorci la New York obligaţiile Departamentului de Stat se termină.

Omagiu dragăstos,

Loïe”.

⁵⁴ *Ibidem*, f. 1.

⁵⁵ *Ibidem*, f. 2.

Cea de-a doua are un ton la fel de liniștit, semn că situația se calmase, lucrurile se aranjaseră și părțile căzuseră la înțelegere din moment ce urmau să se ocupe fiecare de distinsa vizitoare: grupul lui Samuel Hill cedase „de dragul ei” și avea să își intre în drepturile de gazdă după vizita la Washington. În încheiere, Loie o ruga pe „adorata ei” să telegrafieze mulțumiri pentru grupul lui Hill și avertismente lui Djuvara de a nu se mai amesteca în aranjamentele generosului milionar⁵⁶:

„Castel Peleş

data: 2/10

ora 9

Majestatea Sa Maria

Prietenii noștri și Departamentul de Stat sunt de acord pentru că, la nevoie, grupul lui Hill face, de dragul Tău, concesii și ia [în primire] grupul numai după călătoria la Washington. Așa că acum totul este aranjat. Rog telegrafiază-mi vorbe bune pentru grupul d-lui Hill și telegrafiază lui Djuvara să nu se mai amestece în afacerile feroviare ale grupului feroviar din Maryhill.

Omagiu dragăstos,

Loie”.

Pacea se reaşternuse și se părea că voiajul american începea sub auspiciile cele mai bune.

Anexa 1

Călătoria M. S. Reginei Maria în Statele Unite (Câteva observații)

I. Utilitatea călătoriei. Ziarele americane în acești doi ani din urmă dădeau în repetite rânduri ca sigură o călătorie a M. S. Reginei noastre în Statele Unite. Unele citau chiar declarații categorice în acest sens din partea Majestății Sale. Pot afirma cu siguranță că o astfel de călătorie ar oferi Maiestății Sale zile foarte plăcute și țării foloase foarte mari, contribuind în mare măsură la cunoașterea țării noastre de către poporul american și la câștigarea simpatiiilor lumii americane față de noi. Aceasta cu atât mai vârtos că M. S. Regina e considerată de americani ca însăși întruparea spiritului neînfrânt și năzuințelor spre bine ale României.

⁵⁶ *Ibidem*, f. 3.

II. Timpul potrivit. În ziarele americane se accentuase că Maiestatea Sa ar fi având de gând să întreprindă această călătorie în toamna ce vine. Referitor la acest termen îmi permit să fac observarea că nu e potrivit deloc; în orice caz, o călătorie ce s-ar face în toamna viitoare nu ar avea rezultatele ce dorim. Termenul președinției d-lui W[oodrow] Wilson expiră în martie 1921, în octombrie și noiembrie 1920 vor avea loc în Statele Unite alegerile prezidențiale. Acestea punând într-o fierbere anormală lumea americană, atenția publică va fi absorbită total de agitația electorală și de situația partidelor și astfel călătoria Maiestății Sale va trezi un ecou mai slab decât s-ar face în altă vreme. Între octombrie 1920 și martie 1921 starea de agitație va continua fiind în legătură cu instalarea noii administrații, isprăvindu-se numai cu inaugurarea noului șef al statului. Noul președinte va intra în Casa Albă abia în 4 martie 1921 și astfel e bine ca proiectata călătorie a Maiestății Sale să se facă numai după această dată.

Având în vedere că timpul cel mai potrivit pentru a călători prin America sunt toamna, lunile octombrie și noiembrie, iar primăvara, februarie și martie, deoarece în aceste luni societatea americană e în orașe – pe când înainte sau după aceste luni se duce pe la resorturile de vară sau iarnă – eu socot că dacă Maiestatea Sa s-ar hotărî să facă acest drum în anul viitor, atunci aranjamentul ar fi bine să fie astfel făcut ca Maiestatea Sa să sosească în America pe la 10-15 martie și să-și termine călătoria pe la mijlocul lui mai, când încep căldurile de vară.

III. Vizitarea Americii. E preferabil ca M. S. Regina să nu cerceteze prea multe orașe. Linia orașelor unde s-ar putea opri Maiestatea Sa ar putea fi aproximativ următoarea: New York, Philadelphia, Washington, Saint Louis, San Francisco, Seattle, Chicago, Cleveland, Boston și iarăși New York. S-ar face astfel călătoria întâi prin orașele de sud și apoi prin cele de nord, ceea ce ar oferi în tot decursul călătoriei o temperatură atmosferică plăcută.

Din orașele amintite se vor putea face excursiuni la locurile cu amintiri istorice sau cu frumuseți naturale cunoscute. Astfel, din Washington se poate merge la Mount Vernon unde e casa lui George Washington și mormântul lui, la cimitirul din Arlington și chiar la câmpul de bătaie de la Gettysburg; în drumul de la Saint Louis la San Francisco se va putea vizita celebrul „Grand Cañon” din Arizona; de la San Francisco e bine să se facă o excursiune în California până la Santa Barbara; în drumul de la Seattle la Chicago se va vizita parcul național „Yellow Stone”; de la Chicago o mică abatere duce la Springfield, Illinois, unde e înmormântat Lincoln; de la Boston se va putea vizita admirabilul „North Shore” cu splendide resorturi de vacanță și cu cele mai vechi așezări engleze în America; iar de la New York înainte de plecare, în mai, M. S. Regina va putea vizita faimosul Newport unde se va putea odihni, fiind acesta cel mai distins resort de vară al Americii, iar luna mai fiind partea întâia a sezonului.

Timpul de zăbovit în diferitele orașe și locuri ar putea fi împărțit cam după următorul plan:

New York.....	7 zile	Seattle.....	2 zile
Philadelphia.....	3 zile	Yellow Stone.....	3 zile
Washington.....	5 zile	Yellow Stone-Chicago...	3 zile
Washington-St. Louis.....	2 zile	Chicago.....	3 zile
St. Louis	2 zile	Cleveland	2 zile
Grand Cañon.....	3 zile	Cleveland-Niagara.....	1 zi
San Francisco.....	5 zile	Niagara-Boston.....	1 zi
San Francisco-Seattle	1 zi	Boston și jur	6 zile

New York și Newport până la îmbarcare.

Astfel, călătoria ar ține cam 50 de zile și ar atinge toate punctele importante ale Statelor Unite.

IV. Transport. Pentru ușurarea deplasării, guvernul Statelor Unite cu siguranță va pune la dispoziție Maiestății Sale un tren special pe tot timpul călătoriei, cum a făcut cu prilejul vizitelor M. L. Regina și Regele Belgiei și a principelui de Wales. Guvernul american va trebui însă înștiințat despre călătoria Maiestății Sale cu o lună înainte.

V. Primiri. În ziarele americane erau citate adeseori cuvinte de ale Maiestății Sale afirmând că Maiestatea Sa ar dori să vie în America mai presus de toate în calitatea sa de femeie și numai în al doilea rând ca regină. Am căutat să aflăm cam ce cugetă americanii în privința aceasta. Societatea americană, chiar și cea mai înaltă, nu cunoaște incognito-ul, nu știe și nici nu vrea să separe pe femeie de suverană. Maiestatea Sa va veni ca suverană și i se vor da de către autorități și de către public onorurile cuvenite suveranilor. Se poate ști însă de pe acum că acestea vor fi foarte călduroase, întrucât din martie 1921 încolo, administrația de stat va trece, după toate probabilitățile, în mâna „partidului republican” între ai cărui conducători sunt membrii celor mai fruntașe familii americane, care întotdeauna au avut admirație pentru Maiestatea Sa și dintre care unii au avut fericitul prilej de a o întâlni personal. În aceeași vreme, Maiestatea Sa nu va putea refuza omagiile societății. Drept aceea primiriile ce se vor face Maiestății Sale vor fi: oficiale și neoficiale; aceste două categorii însă vor putea fi armonizate fără greutate.

Primiri oficiale se vor face Maiestății Sale de către autoritățile statului sau orașelor, câte una sau două în fiecare oraș. În New York și Washington se vor face poate chiar trei.

Primiri neoficiale și festivități împreunate cu sosirea Maiestății Sale se vor face de către societatea americană. Societatea și autoritățile de altfel vor alcătui programul împreună.

Pentru o mai deplină reușită și ținând totdeauna seama de părerea Maiestății Sale de a merge ca femeie la femeile Americii, se pot organiza în toate

orașele amintite comitete de doamne din înalta societate americană, care se vor îngriji de toate amănuntele. Aceasta fu și opinia d-lui William T. Ellis, când îl văzui de ultima dată în noiembrie 1918.

Conducerea unui astfel de comitet în New York ar fi înclinată să o ia însăși d-na Grace Vanderbilt (Mrs. Cornelius Vanderbilt, 640 Fifth Avenue), care asigurase și succesul splendidei primiri a suveranilor Belgiei și care e o adâncă admiratoare a M. S. Reginei noastre. Dânsa în acest caz ar îndruma și ar servi ca exemplu și celorlalte comitete similare ce s-ar forma în orașele americane. De altfel, d-na Vanderbilt, în zilele grele din 1918 a fost una dintre sprijinitoarele muncii de informație românească ce mă străduiam eu să îndeplinesc în America.

Eventualele încasări ce s-ar face cu prilejul festivităților ar fi destinate unor scopuri indicate de Maiestatea Sa.

La Maiestatea Sa desigur se vor prezenta în New York, Chicago și Cleveland câteva delegații de ale românilor și evreilor români aflați în America.

VI. Informații. Pentru ca această călătorie a Maiestății Sale să devină un eveniment însemnat în America și să servească spre binele țării noastre, și în aceeași vreme să fie cât se poate de agreabilă pentru Maiestatea Sa, e necesar ca încă de cu vreme să se dea publicului american informațiile potrivite și să i se mărească astfel, treptat, dragostea față de M. S. Regina și față de țara noastră. Pentru a obține cel mai îmbucurător rezultat, mi se pare necesar acest consult:

- a) să se plaseze în ziare cât de adeseori notițe despre M. S. Regina;
- b) să se plaseze în ziare fotografiile ale Maiestății Sale și ale Familiei Regale;
- c) să se plaseze prin corporațiile cinematografice filmuri cu M. S. Regina și Regele, mai cu seamă filmuri bune cu scene din timpul războiului;
- d) să se editeze din nou și să se răspândească în America operele literare ale Maiestății Sale.

Îndeosebi sunt de mare importanță și vorbesc mai direct publicului fotografiile și filmurile cinematografice. După socoteala „Comitetului de Educație” din Washington, nu este în America nici un film care în răstimp de un an să nu fie văzut de cel puțin 6 milioane de spectatori.

Cei ce vor fi însărcinați să facă pregătirile pentru călătoria Maiestății Sale va trebui să fie prevăzuți cu acest material și să înceapă aceste pregătiri de cu vreme. Să nu se piardă din vedere că America e țara propagandei unde totul reușește – „if properly advertised”. Iar în America trebuie să adoptăm metode americane.

București, 21 aprilie 1920

Vasile Stoica

Președinția Consiliului de Miniștri

Bucarest, le 22 Juin 1926

Cher Monsieur,

Ausitôt en possession de votre lettre du 22 Mai a.c., j'ai profité de la première occasion favorable pour soumettre en Haut Lieu son contenu.

Je m'empresse de vous en faire savoir le résultat.

L. L. M. M. se sont montré très agréablement touchées par l'aimable invitation de Mr. Hill et ont daigné me charger de lui transmettre leurs vifs remerciements, ce que je fais avec un particulier plaisir par votre obligeant intermédiaire.

Quant à l'invitation en elle même, veuillez, cher Monsieur, informer Mr. Samuel Hill que sa Majesté le Roi elle présente certaines difficultés.

En effet, à la mi-October, aura lieu l'ouverture de notre Parlement et le message de cette solennité est lu par le Souverain, personnellement. En outre, tant que le Parlement travaille, il est bien difficile pour sa Majesté le Roi de quitter le pays.

En ce qui concerne sa Majesté la Reine, au contraire, cet empêchement n'existant pas, il est très probable qu'Elle daignera assister à la cérémonie de l'inauguration de la salle roumaine du „Maryhill Museum of fine arts”.

Certainement que sa Majesté la Reine ne manquera pas de faire informer directement Mr. Samuel Hill à temps ce qu'Elle voudra bien décider en connexion avec cette visite, à laquelle L. L. M. M. n'attribuent qu'un caractère tout à fait privé.

Je saisis avec plaisir cette occasion pour vous prier de vouloir bien croire à ma considération distinguée.

Général Averescu

À Monsieur Tirman

Conseiller d'Etat, membre français du

Conseil d'administration du

„Maryhill Museum of Fine Arts”

Paris

Résumé

La visite de la Reine Marie en Amérique a fait la une des journaux américains en 1926. L'auteur présente les préliminaires de cette visite, à partir du moment où les millionnaires américains William Nelson Cromwell et Samuel Hill ont lancé l'invitation, en 1919, quand la Reine se trouvait à Paris durant la Conférence de la Paix. Vasile Stoica conseillait la Reine de ne pas rendre cette visite en 1920, car la campagne électorale était en train de se dérouler aux États Unis, tout en définissant l'Amérique comme le pays de la propagande, ou tout aurait pu réussir à l'aide de la publicité.

La Reine est conseillée par son amie américaine, la danseuse Loïe Fuller, de faire de la publicité même avant sa visite, par de nombreux articles publiés en anglais dans les journaux américains, de manière à faire connaître au public américain la Reine de la Roumanie. L'auteur complète par ces informations une étude antérieure dédiée à la visite de la Reine Marie en Amérique.

Din activitatea Comisiei Arhivelor Statului din Basarabia

BOGDAN ALECA

Unirea Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei cu Vechiul Regat, în cursul anului 1918, a ridicat probleme deosebite autorităților de la București sub raportul integrării lor administrative într-un ansamblu coerent, care să facă față, pe viitor, vitregiilor istoriei. Printre instituțiile care și-au adus un aport deosebit la acest proces s-a numărat și Direcția Generală a Arhivelor Statului condusă, la vremea aceea, de Dimitre Onciul. În cursul anului 1918, acesta a inițiat măsuri urgente pentru crearea, la Chișinău, a unei sucursale a Arhivelor Statului mandată cu salvarea, în prima fază, a unor arhive instituționale de o importanță deosebită privind istoria Basarabiei.

În urma unei vizite în provincia de peste Prut, Dimitre Onciul a propus Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice reînființarea Comisiei Arhivelor cu sediul la Chișinău, care să gestioneze procesul de constituire aici a unei sucursale a Arhivelor Statului și, nu în ultimul rând, să continue lucrările și publicațiile începute de fosta Comisie¹.

La 1 noiembrie 1918, a fost numită această Comisie alcătuită dintr-un președinte, Pavel Gore², trei membri, profesorii I. Frățiman³, Șt. Ciobanu⁴ și Sterie Stinghe, și un secretar, Leon Boga, ultimul deținând, în același timp, funcția de arhivar-șef la Arhivele Statului – Filiala Chișinău, conform adresei Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice nr. 64756 din 16 octombrie 1918. La 9 mai 1919, prin ordinul nr. 46604 profesorul D. Munteanu-Râmnic⁵ a fost numit în locul demisionarului Stinghe.

¹ Direcția Județeană Ilfov a Arhivelor Naționale, fond *Arhivele Statului Chișinău*, dosar 58/1918, f. 4 (în continuare: D.J.A.N. Ilfov).

² Pavel Gore (1875-1927) – istoric, om politic basarabean, președinte al Comisiei Moldovene ce a militat pentru introducerea învățământului în limba română în timpul ocupației ruse, deputat al nobilimii moldovene, vicepreședinte al Zemstvei în 1910 etc. (pentru detalii Lucian Predescu, *Enciclopedia României. Cugetarea. Material românesc. Oameni și înfăptuiri*, ediție anastatică, București, Editura Saeculum I.O. și Vestala, 1999, p. 369).

³ Iustin Frățiman – profesor, membru corespondent al Academiei, publicist (pentru detalii vezi *ibidem*, p. 334).

⁴ Ștefan Ciobanu – profesor la Chișinău, membru al Academiei Române, membru al Guvernului Republicii Moldovenești, condamnat la moarte de bolșevici, sentință neexecutată (pentru detalii vezi *ibidem*, p. 194).

⁵ D. Munteanu-Râmnic – profesor și publicist, licențiat în istorie la București, senator, deputat în Parlamentul României (pentru detalii vezi *ibidem*, p. 576).

Încă de la începutul activității, Comisia s-a confruntat cu probleme grave cum ar fi lipsa unui buget propriu, inexistența unui local pentru viitoarea instituție a Arhivelor și dificultăți în recrutarea personalului acesteia.

Totala implicare a membrilor Comisiei în activitatea propusă, energia constructivă deosebită de care a dat dovadă președintele Pavel Gore au făcut posibilă salvarea de la distrugere a bazei documentare a viitoarei sucursale și surmontarea treptată a tuturor piedicilor ivite.

Inițial s-a preconizat acordarea aripii drepte a Liceului nr. 3 din Chișinău pentru amenajarea depozitelor și birourilor Arhivelor Statului, spații ocupate, în cele din urmă, de Societatea „Casa noastră”. La 16 iunie 1919, Pavel Gore se adresează cu succes ministrului delegat al Guvernului Central în Basarabia pentru a obține instalarea viitoarei instituții în localul fostei Zemstve Guberniale, alături de sediul Directoratului Instrucțiunii Publice și Muzeul Național din Chișinău. O luptă mai aprigă avea să urmeze pentru desființarea, din curtea interioară a imobilului, al parcului de automobile al Ministerului Basarabiei, pericol permanent „pentru instituțiile culturale și științifice cari în Basarabia sunt unice”. În urma unor intervenții lipsite de succes pe lângă oficialitățile Basarabiei și chiar pe lângă N. Iorga, în calitate sa de deputat de Orhei⁶, Pavel Gore nota: „Sunt disperat în căutarea dreptății! Nu știu unde se găsește ea în România Mare! Mă adresez la toți oamenii culti ai țării cu rugămintea de a salva unicele instituții culturale și științifice din Basarabia. Cer anchetă cu participarea specialiștilor. Cer imediată desființare a sportului sau comerțului cu caracter automobilistic, primejdios pentru puținele instituții culturale și științifice ce avem în Chișinău”⁷. Nimic nu era prea mult pentru ocrotirea moștenirii culturale basarabene!

Cu ajutorul unor credite extraordinare⁸, s-a reușit amenajarea viitorului local al sucursalei Arhivelor Statului din Basarabia în acord cu menirea sa. A fost posibilă astfel transferarea unui bogat fond arhivistic de la Directoratul de Interne, gestionar al Arhivei fostei Gubernii a Basarabiei. În decembrie 1919, se aduseseră în depozitele Arhivelor 951 de pachete conținând 23.537 dosare integrate în fondul *Direcțiunea Gubernială Basarabeană*, documente deosebit de importante pentru studiul istoriei Moldovei și Munteniei în perioada stăpânirii rusești, între 1806-1812, și nu numai.

Însă activitatea Comisiei privind protejarea documentelor, de o reală importanță istorică, a fost mult mai cuprinzătoare și a vizat instituțiile statului în totalitatea lor. La cererea sa, Comisariatul General al Basarabiei a pus în vedere Directoratului de Interne interzicerea oricărei vânzări de arhivă sau înstrăinare de

⁶ D.J.A.N. Ilfov, fond *Arhivele Statului Chișinău*, dosar 60/1919, f. 8.

⁷ *Ibidem*, f. 8.

⁸ *Ibidem*, f. 65.

documente ale instituțiilor publice, fără permisiunea acesteia⁹. Astfel de cereri din partea primăriei Cahul au fost respinse de Comisie, punându-se în vedere primarului păstrarea în bune condiții a fondului arhivistic până când mijloacele și împrejurările vor permite transportarea documentelor la Arhivele Statului¹⁰.

S-a cerut Directoratului Cultelor și Instrucțiunii Publice trimiterea unui chestionar fiecărui învățător de țară pentru descoperirea eventualelor documente vechi ce se mai aflau în posesia răzeșilor și care erau nule din punct de vedere juridic¹¹. În paralel cu aceste măsuri administrative, membrii Comisiei au desfășurat o intensă muncă de teren pentru a vedea la fața locului modul cum erau conservate arhivele instituțiilor care și-au desfășurat activitatea în timpul stăpânirii rusești în Basarabia: Inspectoratul Poștelor, Telegrafului și Telefonului (cu documente din anii 1780-1880), Primăria Chișinău, Zemstva Gubernială, Tribunalul, Adunarea Mareșalilor și Deputaților Nobilimii Basarabene, Banca Țărănească, Directoratul Agriculturii etc. Nici instituția Bisericii nu a fost ocolită de această acțiune febrilă de căutare și salvare a actelor vechi „aflătoare la mănăstiri”¹².

În lipsa unui buget și în condițiile inexistenței în provincie a unor oameni specializați pentru munca de arhivă, Comisia a întâmpinat reale dificultăți în recrutarea personalului necesar desfășurării activității sucursalei din Basarabia a Arhivelor Statului. Volumul imens de muncă necesar organizării materialului documentar vizat a fi preluat i-a determinat pe membrii Comisiei să ia hotărârea angajării exclusiv a bărbaților pentru ocuparea posturilor de ajutor de arhivar, translator, registrator și a trei posturi de copişti. Necesitatea de a cunoaște, în egală măsură, limbile română și rusă, neprezentarea unui număr suficient de candidați pentru aceste posturi la concursul organizat pe data de 5 august 1919, precum și imposibilitatea Direcției Generale a Arhivelor Statului din București de a trimite personal specializat din Regat au pus Comisia în situația de a numi direct, și nu prin concurs, personalul sucursalei, sub rezerva trierii lui în timp, în funcție de calitățile fiecăruia.¹³

În spiritul actului său de naștere, acest for tutelar al activității arhivistice din Basarabia a desfășurat o bogată activitate științifică. Aceasta, sub raportul publicării unor importante documente privind istoria Basarabiei, a continuat linia trasată de fosta Comisie. Membrii săi au prezentat, totodată, comunicări deosebit de interesante¹⁴ privind trecutul provinciei, materiale publicate ulterior în

⁹ *Ibidem*, f. 62.

¹⁰ *Ibidem*, f. 32.

¹¹ *Ibidem*, dosar 58/1918, f. 11.

¹² *Ibidem*, f. 12.

¹³ *Ibidem*, f. 30.

¹⁴ Amintim câteva titluri: *Jalbele țăranilor moldoveni către Departamentul I al Oblastiei Basarabiei* (Leon Boga), *Istoria unor emigranți moldoveni stabiliți la Kiev* (Iustin Frățișman), *Însemnătatea arhivelor rusești pentru istoria Moldovei* (Pavel Gore) etc.

„Buletinul Comisiei Arhivelor Statului din Basarabia”, al cărui prim număr a fost editat cu ajutorul a 55.000 lei prevăzuți în bugetul instituției la „cheltuieli neprevăzute.”

Atmosfera de emulație științifică și patriotică din cadrul acestor ședințe a fost apreciată de personalitățile care onorau invitațiile Comisiei, printre aceștia numărându-se și Mihail Sadoveanu.¹⁵ Subiectele erau intens dezbătute, iar temele de discuție atingeau probleme diverse ale vieții culturale și științifice. La 11 octombrie 1919, părintele Chisență face un călduros apel către membrii Comisiei Arhivelor din Basarabia pentru continuarea în mod sistematic a săpăturilor arheologice din diverse regiuni ale provinciei, în vederea redactării unei istorii locale bine documentate și din acest punct de vedere.¹⁶

Preocupările privind viitorul României Mari au ocupat un loc de frunte în ședințele Comisiei, preocupări concretizate în inițiativa de a trimite la Conferința de Pace de la Paris un număr de reprezentanți moldoveni și ai minorităților, Pavel Gore exprimându-și convingerea că numai un grup bine constituit va putea apăra interesele Basarabiei în toată complexitatea lor.¹⁷

Întreaga activitate a Comisiei reflectă dorința unor oameni de excepție de a-și duce la capăt mandatul cu care au fost investiți, în ciuda numeroaselor dificultăți care le îngreunau munca, pe deplin conștienți că de reușita lor depindea atât organizarea Serviciului arhivelor în Basarabia, cât și buna reputație a administrației românești în provincia fericit reunită la patria mamă. Măsurile energice luate pe întreg teritoriul de peste Prut au salvat de la distrugere documente de o valoare istorică deosebită, contribuind, în același timp, la o rapidă și armonioasă integrare a provinciei, din punct de vedere administrativ, în hotarele României Mari.

Résumé

L'activité de la Commission pour les Archives de Bessarabie a été très importante, après l'Union avec la Roumanie en 1918, pour que les documents administratives et monastiques d'importance historique ne soient pas détruites aux confins des turbulences de la fin de la guerre avec la révolution bolshévique qui se déroulait dans l'État voisin. Les membres, Paul Gore, Iustin Frățiman, Ștefan Ciobanu et D. Munteanu-Râmnic ont eu l'occasion de se comporter en vrais historiens, archivistes et patriotes, en contribuant à la conservation du patrimoine archivistique de la Bessarabie.

¹⁵ D.J.A.N. Ilfov, fond *Arhivele Statului Chișinău*, dosar 58/ 1918, f. 37.

¹⁶ *Ibidem*, f. 30.

¹⁷ *Ibidem*, f. 33.

Simboluri în emblemele sigiliilor sătești transilvănene la mijlocul secolului al XIX-lea

MONICA CINCU

La mijlocul secolului al XIX-lea are loc reorganizarea administrativ-teritorială a Transilvaniei, reorganizare ce a reprezentat una dintre primele măsuri luate de autoritățile de la Viena după înfrângerea Revoluției de la 1848-1849. S-a urmărit, așadar, reintroducerea instituțiilor teritoriale ale statului imperial, centralizat și absolutist. Autonomiile locale ale comitatelor, districtelor și scaunelor au fost desființate, locul acestora fiind luat, în urma publicației din 21 septembrie 1849, de guvernatorul civil și militar al Transilvaniei, de către șase districte militare, înființate provizoriu: Alba Iulia, Cluj, Reteag, Odorhei, Sibiu, Făgăraș. Districtele militare erau, la rândul lor, împărțite în cercuri, iar acestea în subcercuri¹.

La 12 mai 1851, a avut loc o nouă împărțire administrativă a Transilvaniei, aceasta fiind structurată în cinci cercuri, cu reședințele la Alba Iulia, Cluj, Dej, Târgu-Mureș și Sibiu².

Urmează apoi, la 1 ianuarie 1853, o altă împărțire administrativ-teritorială a Transilvaniei, în 5 districte, împărțire numită tot provizorie³.

Se poate spune, deci, că după Revoluția de la 1848-1849, în administrația Transilvaniei începe o perioadă de provizorat, caracterizată prin tot felul de schimbări și căutări de soluții optime, căci, de fapt, vechiul edificiu al societății fusese puternic zdruncinat. În aceste condiții, prin ordonanța nr. 40/07.12.1849 a guvernatorului civil și militar al Transilvaniei⁴, se reglementează atribuțiile și funcționarea comunităților sătești, așadar se reglementează și se uniformizează viața administrativă și comună.

În timp, ca urmare a desființării iobăgiei, autonomia comunităților sătești a crescut, atribuțiile lor juridico-administrative au sporit, implicarea acestora în rezolvarea problemelor satului transilvănean s-a accentuat, și astfel s-au înmulțit

¹ „Foaia legilor provinciale și a guberniului pentru Țara de coroană Transilvania”, 1849, nr. 15, p. 35-52.

² J. A. Grimm, *Die politische Verwaltung im Großfürstenthum Siebenbürgen, I*, Sibiu, 1856, p. 28.

³ Gernot Nussbächer, *Caietele Corona. Contribuții la istoria Brașovului*, III, Brașov, Editura Aldus, 2004, p. 21.

⁴ „Foaia...”, p. 103-112.

și documentele emise. Ca urmare, s-a impus tot mai mult folosirea sigiliului în autentificarea documentelor oficiale, emise de autoritatea comunală. Se pare că introducerea și folosirea sigiliului sătesc în Transilvania nu au fost reglementate juridic, el s-a impus din necesitatea validării documentelor emise de la comunitățile sătești, în scopul garantării autenticității acestora. De aceea, s-a considerat la un moment dat că sigiliile sătești „sunt, de fapt, o emanație de jos, de la comune”⁵, căci necesitatea sigiliului propriu pentru o instituție a presupus întotdeauna participarea acesteia la viața economică, socială sau politică, a presupus grija și interesul pentru conținutul și autenticitatea documentelor emise, sigiliul contribuind prin rolul său juridic la distingerea documentelor autentice de cele false. Deși nu putem nega faptul că anterior anului 1851 unele comunități sătești au avut sigiliu, putem afirma însă că această dată marchează apariția masivă a sigiliilor sătești. Ele prezintă importanță din mai multe puncte de vedere, și anume: reprezentau garantul autenticității documentelor, folosirea lor constituia expresia unei situații juridice din care decurgeau drepturi, exprimau prin legenda în limba română o manifestare a conștiinței naționale, iar prin simbolurile din embleme își dovedeau caracterul de izvor istoric demn de luat în seamă și de necontestat.

Simbolul, care înseamnă de fapt obiect, semn sau imagine, ce reprezintă sau evocă o idee, o noțiune, o ființă sau un sentiment, deci altceva decât ceea ce este în realitate, constituie partea cea mai importantă și mai interesantă a acestor sigilii sătești, căci le transformă în adevărate mărturii ale vieții economice, furnizând informații asupra ocupațiilor de bază ale locuitorilor, a practicilor de producție utilizate, a uneltelor de muncă folosite, a tradițiilor locale, a denumirii localităților respective și chiar a florei și faunei înconjurătoare. Deci, în stabilirea simbolurilor, fiecare comunitate a avut în vedere elementele sale specifice, caracteristice. Dintre cele mai importante și mai des întâlnite simboluri, din emblemele sigiliilor sătești, putem menționa:

a) Simboluri reprezentând unelte agricole (de producție), singure sau grupate: coasa, secera, grebla, plugul etc., la care se adaugă roata, cu multiplele ei întrebuințări în gospodăria țărănească (roata de căruță, roata de fântână, roata de moară etc.). Uneltele agricole apar deseori alături de spice de grâu, reprezentate, în genere, în număr de 1, 3 sau un snop, mai rar sub formă de lan de grâu. Spicul de grâu, frecvent întâlnit în reprezentările sigilografice, simbolizează belșugul și rodnicia pământului, arătându-ne totodată că ocupația de bază a locuitorilor din zona respectivă era agricultura.

b) Simboluri reprezentând animale domestice, ceea ce indică o altă ocupație foarte răspândită, creșterea animalelor: calul, cornutele mari (boul, vaca,

⁵ M. Andrișoiu, E. M. Cerghedean, *Sigilii sătești în comitatele Hunedoara și Zarand*, în „Revista Arhivelor”, nr. 1/1971, p. 5.

taurul), apoi capra, țapul, oile și berbecii. Uneori, alături de animalele domestice sunt reprezentate și diferite construcții, în special grajduri, precum și obiecte de uz casnic: câni, șistar etc. Putem menționa, de asemenea, și lumea păsărilor, reprezentată frecvent prin cocoș, porumbel, corb etc.

c) Simboluri reprezentând pomi fructiferi, ceea ce semnifică o zonă propice pomiculturii, indicând astfel o altă îndeletnicire a oamenilor, o altă sursă de venit și de trai.

d) Simboluri reprezentând imagini arbitrare, elemente religioase, figuri simbolice, uneori fantastice etc.

Un element destul de des întâlnit în aceste sigilii este soarele, simbolul luminii și al fertilității fără de care, bineînțeles, nu poate exista viață. Luna și stelele, simboluri din domeniul Cosmosului, sunt și ele uneori prezente în emblemele acestor sigilii.

Atragem atenția că aceste considerații asupra simbolurilor din sigiliile sătești nu epuizează nicidecum subiectul, marea lor varietate fiind dată de exprimarea, printr-o formă sintetică, a caracteristicilor comunității respective. Ca dovadă, prezentăm în continuare un document inedit, în limba germană, emis la Viștea de Jos, în 24 aprilie 1851⁶, document ce reprezintă o listă (tabel) cu emblemele sigiliilor localităților din subcercul Ucea. Tabelul cuprinde următoarele rubrici: *Localitatea*, *Emblema*, *Legenda*, *Descrierea emblemei*, *Observații*. Rubrica *Emblema* conține desenele a 28 de sigilii rotunde (din care 4 variante) ale comunităților sătești din subcercul menționat. Aceste desene sunt bine realizate, documentul fiind deosebit tocmai datorită faptului că informațiile redată prin imagini se completează cu cele scrise. Majoritatea sigiliilor (excepție 4 sigilii și 2 variante ale acestora care sunt fără dată) au în câmp anul 1851. Reprezentând, se pare, propuneri pentru realizarea sigiliilor localităților respective, ele se înscriu în seria sigiliilor sătești cu legenda în limba română, ce apar în Transilvania după Revoluția de la 1848-1849. În consecință, având în vedere toate acestea, am considerat utilă traducerea descrierii emblemelor acestor sigilii. S-au obținut astfel informații atât asupra specificului localităților respective, cât și asupra modului de descriere a emblemelor la 1851.

Sigiliul comunității Racovița: emblema este un rac, reprezentând denumirea satului.

Sigiliul comunității Porumbacu de Sus: un porumbar, pe care se află în vârș și în dreapta câte un porumbel.

⁶ D.J.A.N. Brașov, fond *Prefectura Făgăraș*, dosar f. nr./1852, f. 208-209.

Sigiliul comunității Porumbacu de Jos: un coșar pentru porumb, în vârf o sperietoare de păsări, acționată de vânt.

Sigiliul comunității Sărata: emblema este formată, în partea de jos, dreapta, de un „izvor cu apă sărată”, în stânga de un gard, prin care este ocrotit izvorul cu apă sărată, sus în dreapta un copac, în stânga o cărbunărie.

Sigiliul comunității Sărata: variantă a sigiliului anterior, care cuprinde în emblema aceleași simboluri, simplificate, însă, și redată într-o manieră diferită.

Sigiliul comunității Scorei: doi copaci cu ciocănituri.

Sigiliul comunității Oprea-Cârțișoara: un angrenaj de moară, simbolizând moara de hârtie din localitate.

Sigiliul comunității Streza-Cârțișoara: un cuptor de topit sticlă, simbolizând glăjeria din localitate.

Sigiliul comunității Arpașul de Sus: în dreapta un câmp de orz, în stânga o coasă, în partea de sus soarele.

Sigiliul comunității Arpașul de Jos: în dreapta un lan de cereale, în mijloc o seceră, în stânga luna nouă.

Sigiliul comunității Ucea de Jos: pe câmp un plug, deasupra o claie mare de fân.

Sigiliul comunității Ucea de Sus: în stânga un brad, în dreapta un fag, în mijloc o toporișcă și o secure, încrucișate.

Sigiliul comunității Corbi: pe trei vârful de munți, trei corbi cruciați.

Sigiliul comunității Viștea de Jos: în stânga zeița Vesta, ca ocrotitoare a focului, în mijloc o urnă cu o flacără, în dreapta o stea.

Sigiliul comunității Viștea de Sus: zeița Vesta, ca ocrotitoare a Capricornului, păzește un țap ce sare pe stânci, deasupra o stea.

Sigiliul comunității Viștea de Sus: variantă a sigiliului anterior, care cuprinde în emblemă aceleași simboluri, simplificate, însă, și redată într-o manieră diferită.

Sigiliul comunității Drăguș: un dragon în zbor, în dreapta jos un șarpe care veghează.

Sigiliul comunității Beșimbac, astăzi Olteț: un iaz cu trei broaște, în dreapta acestora o trestie.

Sigiliul comunității Sâmbăta de Jos: pe câmp, doi boi cu o grapă. Se propune și o variantă care nu apare sub formă de desen, ci doar descrisă: un episcop, în straie episcopale, ortodoxe.

Sigiliul comunității Sâmbăta de Sus-de Vest: ruinele unei mănăstiri, cu trei brazi printre care se zărește luna nouă.

Sigiliul comunității Sâmbăta de Est: pe o pășune, trei oi și un țap, în partea de sus trei brazi, printre care se zărește soarele. La rubrica *Emblemă*, în dreptul sigiliilor localităților Sâmbăta de Sus (Vest) și cea de Est, se menționează următoarele: „aceste două comune formează, din punct de vedere cadastral, o singură comună și ca urmare pot avea același sigiliu, și anume pe cel al Sâmbetei de Vest (de Sus)”.

Sigiliul comunității Voila: un taur, deasupra o stea.

Sigiliul comunității Voivodenii Mari: arc, săgeată și buzduhan, simbol al vechilor voievozi.

Sigiliul comunității Voivodenii Mari: variantă a sigiliului anterior, care cuprinde aceleași simboluri, plasate însă în mod diferit.

Sigiliul comunității Voievodenii Mici: un iatagan fără teacă și o secure.

Sigiliul comunității Pojorta: un cerb, în spatele acestuia un brad.

Sigiliul comunității Lisa: conform dorinței comunei, arme încrucișate.

Sigiliul comunității Lisa: variantă a sigiliului anterior (menționată la rubrica *Observații*) reprezentând doi lupi care se joacă.

De remarcat este faptul că semnificația simbolurilor din embleme este, în genere, prezentată în rubrica *Observații*. Astfel, putem concluziona că aceste sigilii se înscriu și ele în seria celor care reflectă ocupațiile de bază ale populației satului transilvănean: agricultura (coșarul pentru porumb, lanul de cereale, coasa, secera, plugul, claia de fân, boii cu grapa) și creșterea animalelor (oi, țap, taur). La aceste îndeletniciri, mai putem adăuga creșterea păsărilor, în cazul de față porumbei (porumbar și porumbei), exploatarea cărbunelui (cărbunărie), precum și fabricarea sticlei (cuptor de topit sticla) sau a hârtiei (angrenaj de moară, reprezentând moara de hârtie). Bogățiile naturale, inclusiv fauna și flora zonelor respective, sunt redată prin imagini ale brazilor, ale izvorului de apă sărată, ale cerbului și țapului etc. Cerbul și bradul mai semnifică, însă, în cazul sigiliului comunității Pojorta, și proprietatea acesteia asupra unor munți. Zona mlăștinoasă, în care este situată localitatea Beșimbac, este sugerată prin reprezentarea a trei

broaște și a unei trestii. Alte sigilii, cum ar fi cele ale comunităților din Racovița, Porumbacu de Sus, Corbi și Drăguș au în emblemă simboluri ce constituie, dacă ar fi să folosim un termen din heraldică, „arme vorbitoare”, căci exprimă sau fac aluzie la numele posesorului (rac, porumbar, respectiv, porumbei, corbi, dragon). Tot în această categorie, dar cu un caracter totuși aparte, se înscriu sigiliile comunităților din Viștea de Sus și Viștea de Jos, care o au ca simbol pe zeița Vesta, străveche zeiță a focului din vatră, a căminului familial, a familiei. Armele, des întâlnite în heraldică, dar mai puțin obișnuite în sigiliile satești, sunt în cazul de față un simbol al vechilor voievozi, de unde și denumirea localităților Voievodenii Mari și Voievodenii Mici. Ruinele edificiului din emblema sigiliului comunității Sâmbăta de Sus semnifică existența în zonă a unei vechi mănăstiri, iar varianta sigiliului comunității Sâmbăta de Jos, în care apare un episcop, face aluzie la reședința episcopală de altădată.

Deși descrierea emblemelor acestor sigilii nu respectă întotdeauna regulile sigilografice de astăzi, prezentarea tuturor acestor simboluri duce la concluzia că sigiliile satești din Transilvania, apărute la mijlocul secolului al XIX-lea, se caracterizează printr-o mare varietate, constituind, prin deosebita lor valoare documentară, adevărate mărturii ale trecutului. Interesant ar fi de urmărit dacă propunerile de sigilii prezentate au fost acceptate, în ce măsură, iar în cazul variantelor, care din ele a fost aleasă. Acest lucru presupune însă urmărirea folosirii lor în timp, de către posesor.

Résumé

Au milieu du XIXème siècle, les communautés villageoises de Transylvanie ont parcouru trois étapes de réorganisation administrative (en 1849, 1851, 1853), qui leur avaient élargi les attributions et les possibilités de résoudre les problèmes de la communauté. La nécessité de créer des documents originaux ayant une valeur juridique et exprimant une position de la communauté ont déterminé les villages de créer des instruments de validation.

Les sceaux des communautés paysannes représentaient d'habitude des symboles qui touchaient à leur profession (champs de blé, instruments de travail, des animaux, des arbres) ou à leur vie spirituelle (éléments religieux, le soleil, la lune, les étoiles, des armes). Parfois, le symbole représenté sur le sceau de la communauté invoquait le nom du village.

Portret de arhivist: Ion Radu Mircea

MIRELA COMĂNESCU

Ion Radu Mircea s-a născut la 22 noiembrie 1907 în București, ca fiu al lui Vasile și al Luciei (născută Ispirescu, fiica ilustrului povestitor Petre Ispirescu¹), ambii profesori de școală primară². După absolvirea liceului „Spiru Haret” din Capitală, unde a fost coleg cu Mircea Eliade, și-a continuat studiile la Universitatea din București, Facultatea de Filozofie și Litere, specialitatea Slavistică și Istoria românilor, obținând în anul 1931 diploma de licență, cu mențiunea „magna cum laudae”³. Tot în același an a absolvit și cursurile Școlii Superioare de Arhivistică și Paleografie din București, secția Arhivistică și paleografie slavă⁴. Lucrarea întocmită pentru obținerea diplomei la această Școală a realizat-o sub îndrumarea lui P. P. Panaitescu și a avut ca temă: *Nouă documente din secolul al XVI-lea*. Toate cele nouă documente slavone erau inedite și emanate de la domnii Țării Românești, P. P. Panaitescu apreciind că lucrarea „este meritorie”, cu texte „corect transcrise după sistemul științific adoptat de răposatul I. Bogdan”, cu traduceri foarte bune, fapt ce demonstrează „familiarizarea cu limba și gramatica medio-bulgară”⁵ și îl propune pentru examenul oral comisiei din care mai făceau parte Nicolae Cartoian, Iulian Ștefănescu, Maria Holban⁶.

Între anii 1931-1934, a fost, în urma propunerii venite din partea Ministerului Instrucțiunii și Cultelor⁷, bursier al statului la Universitatea Carolină din Praga, specialitatea Istoria Răsăritului Europei și Slavistică. Încă din această perioadă, își dădea seama de necesitatea îmbogățirii culturii sale generale, pentru a putea deveni un profund cercetător. La 20 iunie 1933 nota în jurnalul său că nu cunoaște destul de multă istorie și literatură, că nu are decât „puțină pricepere filozofică”, faptul că este necesar să se îngrijească de cunoașterea filologiei „în problemele ei de stil”, că trebuie să ajungă să vorbească și să scrie „frânzește și cehește” și să citească „nemțește, italienește, englezește și rusește”⁸.

¹ Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale (în continuare D.A.N.I.C.), fond *Mircea Ion Radu*, dosar 145, f. 1.

² *Ibidem*, dosar 149, f. 23v.

³ *Ibidem*, dosar 1, f. 1, 4.

⁴ *Ibidem*, f. 3.

⁵ D.A.N.I.C., fond *Școala de Arhivistică*, dosar 9/1930, f. 119.

⁶ *Ibidem*.

⁷ D.A.N.I.C., fond *Mircea Ion Radu*, dosar 145, f. 25.

⁸ *Ibidem*, f. 22, 23v.

Începând din anul 1927 a fost, timp de 20 de ani, funcționar la Arhivele Statului din București, la început ca impiegat, în perioada 1 octombrie 1927–1 martie 1928, după cum rezultă din adresa semnată de către directorul de atunci, Constantin Moisil⁹, și apoi, din martie 1928, copist paleograf¹⁰. În acest răstimp a făcut și numeroase transcrieri și colaționări de acte prezentate de către persoane particulare¹¹. În anul 1932, îl întâlnim în statele aceleiași instituții ocupând funcția de bibliotecar¹² și apoi de translator pentru limba slavă veche¹³, încheindu-și activitatea la Arhivele Statului, în data de 15 septembrie 1947, cu funcția de arhivist șef (din 1 martie 1947), după cum rezultă din certificatul eliberat de această instituție.

O activitate extrem de importantă și anevoioasă, desfășurată în condiții grele, în timpul războiului, a fost cea de depistare a arhivelor românești aflate la Odesa și care conțineau „material arhivistic de o enormă importanță” ce privea „în special treburile basarabene și moldovene din sec. XIX (1806-1870)”¹⁴, material pe care a reușit să-l selecționeze și să-l trimită la București.

În anul 1945 obține diploma de doctor în filozofie și litere la Universitatea din București, cu tema *Mircea Ciobanul și politica turcească în Țara Românească în secolul al XVI-lea*¹⁵.

Debutază și în cariera didactică, începând cu anul 1948, mai întâi ca profesor suplinitor la catedra de Slavistică a Facultății de Litere din București, devenind apoi conferențiar la catedra de Slavistică și la catedra de Istoria popoarelor slave și Bizantinologie de la Facultatea de Filologie și Facultatea de Istorie din cadrul Universității „Al. I. Cuza” din Iași.

Încă din anul 1941 a început colaborarea cu Institutul de Studii și Cercetări Balcanice, unde este numit, din anul 1945, șef de lucrări. După ce obține titlul de doctor, din martie 1945 până în decembrie 1948 conduce cursurile de limbi balcanice și orientale și predă limba veche slavă, în perioada martie 1945 – decembrie 1948. În anii aceștia a studiat intens relațiile dintre Țările Române și lumea balcanică¹⁶.

⁹ *Ibidem*, dosar 146, f. 45.

¹⁰ *Ibidem*, fond *Direcția Generală a Arhivelor Statului* (în continuare *D.G.A.S.*), dosar 8/1928, f. 38.

¹¹ *Ibidem*, f. 132-136; 199-210.

¹² *Ibidem*, dosar 18/1932.

¹³ D.A.N.I.C., fond *Mircea Ion Radu*, dosar 146, f. 47.

¹⁴ Pentru mai multe informații privind această activitate, vezi cele două scrisori trimise la București de către Ion Radu Mircea, din volumul *Centenar Aurelian Sacerdoșeanu. Corespondență (1928-1974)*, ediție întocmită de Maricica Ifrim și Ana-Felicia Diaconu și coordonată de Corneliu-Mihail Lungu, București, 2004, p. 82-85.

¹⁵ D.A.N.I.C., fond *Mircea Ion Radu*, dosar 1, f. 2, iar textul tezei, *ibidem*, dosar 6.

¹⁶ *Ibidem*, dosar 146, f. 3-4.

Devenind un cercetător „capabil de profunde analize ale fenomenului istoric și cultural...recunoscut drept o autoritate în materie”¹⁷, a fost numit conducătorul Secției de Istorie medie a Institutului „A.D. Xenopol” din Iași, unde, pe lângă activitatea în colectivul de redacție al volumului *Documente privind istoria medie a românilor*, seria A. Moldova, între anii 1948-1951 a coordonat comunicările institutului, a condus lucrările Secției de Istorie feudală și a participat la conferințe de slavistică și istorie.

A fost smuls brutal din viața științifică, fiind arestat la 21 iulie 1951, în plină activitate creatoare, suportând, timp de cinci ani, rigorile închisorilor comuniste, ca deținut la Canalul Dunărea – Marea Neagră și apoi la Făgăraș¹⁸. Revenit în activitate, nu găsește un loc de muncă pe măsura pregătirii și posibilităților sale intelectuale, fiind nevoit să activeze în posturi modeste de muzeograf principal la Muzeul de Artă din București, Secția de artă feudală, între anii 1956-1959, unde a realizat o minuțioasă documentare privind cadrul istoric, politic, social și cultural pentru Muzeul de artă brâncovenească de la Mogoșoaia, a descifrat, transcris și tradus o serie de texte de pe broderiile existente în acest muzeu¹⁹. Și-a continuat apoi activitatea de muzeograf la Muzeul Satului și la Direcția Monumentelor Istorice. Abia din anul 1964 îi este apreciată pregătirea profesională la adevărata sa valoare, fiind încadrat în funcția de cercetător științific principal la Institutul de Studii Sud-Est Europene²⁰, post pe care îl va ocupa până la pensionarea sa, în anul 1972. Neputând sta departe de cercetarea manuscriselor și documentelor slavo-române, atât de dragi lui, continuă să colaboreze cu această instituție și după pensionare.

Înzestrat cu o rară capacitate de muncă, Ion Radu Mircea ocupă de-a lungul timpului mai multe funcții, precum cele de șef de lucrări la Institutul de Studii și Cercetări Balcanice din București și la Institutul de Istorie al Academiei Române și șef de secție la Institutul de Istorie al Academiei Române din București și la filiala din Iași. A făcut parte din echipa de cercetare condusă de H. Stahl, care, în perioada august-septembrie 1946 a realizat un studiu de monografie socială în satul Runc și regiunile din nordul județului Gorj²¹.

În anul 1962 obține certificatul de traducător pentru limbile cehă și slovacă, iar în 1964 devine, în urma recomandărilor făcute de către I. C. Chițimia și C. N. Velichi²², membru al Asociației Slaviștilor din România.

¹⁷ Mihai Mitu, *Ion Radu Mircea (1907-1991)*, în „Romanoslavica”, XXIX, 1991, p. 418.

¹⁸ *Ibidem*, p. 417.

¹⁹ D.A.N.I.C., fond *Mircea Ion Radu*, dosar 2, f. 53, 80

²⁰ *Ibidem*, dosar 5, f. 18.

²¹ *Ibidem*, dosar 146, f. 57.

²² *Ibidem*, dosar 5, f. 17, 79.

De-a lungul întregii sale activități a primit numeroase distincții în țară și străinătate, precum cea oferită în Bulgaria, în anul 1978, cu ocazia împlinirii a 25 de ani de la întemeierea Patriarhiei Bulgare, 1953-1978²³.

În anul 1991, Academia Română îi acordă premiul „Timotei Cipariu” pentru colaborarea sa la reeditarea *Bibliei lui Șerban Cantacuzino – 1688*, apărută în ediția jubiliară din anul 1988²⁴, cu transcriere în alfabet latin, în care Ion Radu Mircea a semnat transcrierea și notele la capitolul *Ieremia* din *Vechiul Testament*.

Reprezentant strălucit al școlii românești de slavistică, Ion Radu Mircea a fost de multe ori mesagerul ei peste hotare, la congrese internaționale de slavistică sau istorie, unde a făcut cunoscute diverse probleme ale studierii limbii slave și prezentând noi manuscrise românești, descoperite în biblioteci, muzee sau arhive, din țară sau străinătate, cum a făcut, de exemplu, la primul Congres Internațional de Studii Sud-Est Europene din anul 1966, de la Sofia, sau la ediția a XIV-a a Congresului Internațional de Studii Bizantine care a avut loc în anul 1971, la București. Participă în calitate de coreferent pe problema literaturii bizantino-slave în Țările Române la Colocviul de literatură slavă (editarea textelor slave) al Academiei Sârbe de Științe, Literatură și Artă din Belgrad în anul 1977, la primele ediții ale simpozioanelor organizate de către Academia de Științe din Bulgaria (Institutul de Studii Balcanice) și Universitatea de la Veliko-Târnovo. La cea de a patra ediție a simpozionului, când a reprezentat și „Asociația Internațională de Studii Sud-Est Europene”, a susținut o comunicare despre *Nouvelles données roumaines concernant l'oeuvre du patriarche Euthyme et de Grégoire Camblak*, în care pune din nou în lumină însemnătatea culturii medievale românești în limba slavă prin conservarea și retransmiterea unor opere pierdute ale literaturii bulgare din secolul al XVI-lea, pe baza unor date inedite. A participat la al doilea Congres Internațional de Bulgaristică, de la Sofia din anul 1981, la a XVI-a ediție a Congresului Internațional de Bizantinologie, care s-a ținut în perioada 4-10 octombrie 1981, la Viena, la Sesiunea științifică organizată în anul 1983 de către Patriarhia ortodoxă bulgară „Sf. Metodie”, iar în anul 1985 a luat parte la sesiunea științifică internațională prilejuită de aniversarea a 800 de ani de la restaurarea statului bulgar²⁵.

Neobosit cercetător, a participat la multe din congresele și sesiunile științifice desfășurate în diferite centre culturale din țară, precum cea care a avut loc în anul 1981, prilejuită de împlinirea a 40 de ani de existență a Institutului de Arheologie din Iași, unde a susținut o interesantă comunicare privind *Cultura Moldovei în secolele XIV-XVI*²⁶.

²³ *Ibidem*, dosar 3.

²⁴ *Ibidem*, dosar 1, f. 6.

²⁵ *Ibidem*, dosar 5, 31, 43.

²⁶ *Ibidem*, f. 130.

Ion Radu Mircea are o serioasă contribuție și la descrierea unor manuscrise (*Psaltirea călugărului Cassian* – 1470, *Tetraevanghelul de la Humor* – 1473) cuprinse în lucrarea apărută în anul 1958, sub îngrijirea lui M. Berza, *Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare*.

A făcut numeroase călătorii de studii în Rusia, la Moscova și Sankt-Petersburg, Serbia, la Skoplie și Belgrad, Grecia, la Salonic, Muntele Athos, Atena, Bulgaria, la Sofia și Rila, Italia, Franța, toate cu scopul de a descoperi noi manuscrise slavo-române.

Multe din numeroasele sale studii și articole au apărut în diferite reviste din țară și străinătate, precum „Hrisovul”, „Romanoslavica”, „Revista Arhivelor”, „Balcania”, „Buletinul Comisiei Istorice a României”, „Analele Moldovei”, „Studii și materiale de istoria artei”, „Monumente și muzee”, „Mitropolia Olteniei”, „Revue des études de Sud-Est Européennes”, „Études balaniques”, „Liga română”, „Limba română”, „Magazin istoric”²⁷.

Preocupat permanent de tot ce era nou în domeniile sale de activitate, a susținut o intensă corespondență cu importante instituții și personalități, atât din țară, cât și din străinătate. Printre acestea amintim în special Universitatea din Târnovo, Bulgaria, unde a participat la a doua ediție a simpozionului organizat de către aceasta și care a avut ca temă *Ucenicii și urmașii lui Eftimie din Târnovo*, dar și la a treia ediție, ce a avut loc în perioada 12-15 noiembrie 1980, în care s-a dezbătut viața și opera lui Grigore Țamblac. De asemenea, cu Comitetul Național Grec de Studii Sud-Est Europene a purtat o foarte strânsă corespondență²⁸, ca și cu Muzeul de Artă Decorativă din Belgrad, unde trimite diferite studii pentru a-i fi publicate în revista instituției²⁹. Are legături și cu personalități marcante ale istoriografiei românești, precum Virgil Cândea (despre manuscrisul lucrării lui Dan Zamfirescu privind *Învățăturile lui Neagoe Basarab*), Al. Zub (privind includerea lucrărilor sale într-o bibliografie a cercetării istorice)³⁰.

Domeniul în care Ion Radu Mircea a desfășurat o bogată și fructuoasă activitate, atât pe plan didactic, cât și științific, a fost cel al slavonei din Țările Române și al manuscriselor slave, păstrate în diferite biblioteci și muzee, atât în țară, cât și peste hotare. Numeroase studii și articole, comunicări la manifestări științifice care au avut loc în diferite centre culturale din România sau din lume au fost consacrate acestor manuscrise. După cum se poate vedea și din cercetarea fondului, a purtat o intensă corespondență cu diferite persoane care îl ajutau la depistarea unor manuscrise. Astfel, preotul Paul Mihail îi scria că fiica sa a

²⁷ Pentru mai multe informații privind lucrările publicate vezi listele întocmite chiar de Ion Radu Mircea, *ibidem*, dosar 145, f. 42-52.

²⁸ *Ibidem*, f. 13, 40, 67.

²⁹ *Ibidem*, dosar 158, f. 11.

³⁰ *Ibidem*, f. 75, 100.

descoperit mai multe manuscrise la Biblioteca Centrală Universitară și la Arhivele Statului din Iași, iar el a găsit unele la Mitropolia Moldovei³¹.

Înzestrat cu o mare capacitate de muncă și de sinteză, Ion Radu Mircea a reușit să adune, din manuscrisele și documentele cercetate în numeroasele călătorii de studii întreprinse atât în țară (la Biblioteca Sfântului Sinod, din București, biblioteca bisericii Sfântul Nicolae – Șchei din Brașov, biblioteci și arhive din Alba-Iulia și Sibiu, cât și la bibliotecile mănăstirilor Putna, Dragomirna, Neamț și a Episcopiei Romanului³²), cât și în străinătate (în special în Rusia și Bulgaria), un bogat material științific pe care l-a valorificat, cum am spus mai sus, în numeroasele studii și articole apărute în diverse reviste din țară și de peste hotare sau la diferitele congrese și conferințe la care a participat de-a lungul întregii sale cariere. Studii precum *Manuscrise slavo-române din biblioteci străine*, *Cel mai vechi manuscris miniat din Țara Românească: Tetraevanghelul popii Nicodim (1404-1405)*, *Manuscrise necunoscute din vremea lui Ștefan cel Mare*, cuprind date esențiale pentru descrierea acestor manuscrise, ele fiind comentate în profunzime.

După publicarea în „Hrisovul”, buletinul Școlii de Arhivistică, a mai multor articole referitoare la *Marii logofeți din Țara Românească. 1392-1505*, *Pecetea inelară a lui Mihnea vodă Turcitul*, *Pecetea atârnată a lui Mihai Viteazul*, Ion Radu Mircea a redactat primul volum al *Catalogului documentelor Țării Românești, 1369-1600*, lucrare ce a văzut lumina tiparului în anul 1947. Operă fundamentală, extrem de utilă în arhive, *Catalogul* a deschis astfel un drum ce se continuă și astăzi, chiar dacă următoarele volume au apărut mult mai târziu (al doilea, întocmit de către Maria Soveja, Doina Tinculescu și Reghina Dragomir, a fost publicat în anul 1974 și conține documente din perioada 1601-1620) și au fost rodul „colaborării mai multor autori, fapt care reliefează o dată mai mult efortul singular al lui Ion Radu Mircea pentru primul volum”³³. Au urmat încă cinci volume din această valoroasă lucrare (volumul III, apărut în anul 1977, cuprinzând anii 1621-1632, la care au trudit Doina Duca-Tinculescu și Marcel-Dumitru Ciucă; volumul IV, anii 1633-1639, întocmit de către Marcel-Dumitru Ciucă, Doina Duca-Tinculescu și Silvia Vătafu-Găitan, aceeași autori lucrând și la volumul V, anii 1640-1644; volumul VI, pentru anii 1645-1649, este rodul colaborării dintre Marcel-Dumitru Ciucă și Silvia Vătafu-Găitan, iar la volumul VII, anii 1650-1653, au lucrat Marcel-Dumitru Ciucă, Silvia Vătafu-Găitan și Melentina Bâzgan; volumul VIII, pentru perioada 1654-1656, va vedea lumina tiparului în acest an). Toate aceste volume vin să demonstreze importanța *Catalogului*, nu numai pentru istorici, dar și pentru lingviști și filologi, datorită

³¹ *Ibidem*, dosar 158, f. 8.

³² *Ibidem*, dosar 5, f. 127-128.

³³ Mihai Mitu, *op. cit.*, p. 418.

strădaniei „colectivelor de arhiviști care au întocmit aceste cataloage, de a semna în ghilimele acele fapte de limbă mai deosebite, specifice perioadei respective, cuvinte care apoi se regăsesc și în indicele de materii de la sfârșitul fiecărui volum”, salvându-se astfel „acele cuvinte sortite dispariției, trunchierii sau uitării”³⁴.

Deși cu multe lipsuri, inerente începutului unei astfel de complexe lucrări, *Catalogul* se înscria pe linia cerută de directorul general din acea perioadă al Arhivelor, Aurelian Sacerdoțeanu, de a se realiza cât mai multe lucrări de popularizare a actelor aflate în depozite, prin întocmirea *Inventarului Arhivelor Statului* și a *Indicelui documentelor*³⁵.

Despre complexitatea lucrării vorbește chiar arhivistul Ion Radu Mircea în ședința de conducere a instituției, din data de 29 ianuarie 1946, prezidată de directorul Aurelian Sacerdoțeanu, care avea ca temă chiar darea de seamă privind stadiul lucrării. El arată greutățile cu care s-a confruntat în strângerea materialului, dar, mai ales, dificultățile întâmpinate în cazul documentelor nedatate, pe care a trebuit să le dateze cu ajutorul unor elemente interne (sfat domnesc, dregători) sau externe (peceți, filigran). A vorbit și despre cum consideră că trebuie alcătuit regestul, cum a făcut localizarea unor sate întâlnite în cuprinsul documentelor, apelând la diferite izvoare străine, planuri, hărți, studii apărute în diferite publicații³⁶.

Munca la *Catalog* a început în urma unui ordin de serviciu din anul 1939³⁷, fiind comunicat tuturor arhivelor, cadrul preconizat fiind mult mai larg decât cel realizat în *Catalogul documentelor Țării Românești*, în sensul că toate arhivele din țară trebuiau „să extragă din depozitele lor fișe de pe documentele în original, copie sau traducere”³⁸, urmând să fie trimise la București, unde se așezau în ordine cronologică și se grupau pe provincii, pentru primul volum punându-se limită anul 1500. Până la urmă însă s-a hotărât limitarea numai la fondurile păstrate în depozitele Statului din București, „restrângându-se ca spațiu la Țara Românească (Muntenia și Oltenia), iar ca timp, de la cele mai vechi acte până la sfârșitul secolului XVI”³⁹. Documentele au fost depistate în diferite fonduri și colecții (mănăstirești, Secția Istorică), autorul studiind, pe lângă cele

³⁴ Dragoș Șesan, *Pledoarie pentru o ediție critică a documentelor istorice (II)*, în „Arhiva Românească”, tom II, fasc. 1, 1996, p. 56-57.

³⁵ Vezi sugestii privind întocmirea acestora în „Revista Arhivelor”, vol. III, nr. 8, București, 1939, p. 440-445.

³⁶ D.A.N.I.C., fond D.G.A.S., dosar 26/1946, f. 1.

³⁷ Vezi textul complet al ordinului Direcției Generale a Arhivelor Statului din 19 iulie 1939, publicat în „Revista Arhivelor”, vol. III, nr. 8, București, 1939, p. 442-445.

³⁸ Ion Radu Mircea, *Observații cu privire la „Catalogul documentelor Țării Românești, 1369-1600”*, în „Revista Arhivelor”, VII, 2, București, 1947, p. 264.

³⁹ *Ibidem*.

1848 documente redată în catalog, încă 934 piese. Pentru verificarea autenticității actelor, completarea lipsurilor din cuprinsul acestora și alăturarea la original a traducerilor și copiilor, „de multe ori defectuoase”, Ion Radu Mircea a fost nevoit să facă o nouă fișare „pe tabele sistematice sfatul domnesc, apoi numele de persoane, pe cei cu dregătorie sau boierie, pe clerici, pe scriitorii de acte”. Pe lângă acestea a fișat și numele de locuri, iar pentru „stabilirea autenticității, dar mai ales ca alt instrument de datare” a folosit „lista cronologică a pecetilor, în special a celor aplicate, acesta fiind tipul cel mai răspândit”. Autorul menționează că două elemente „care ar fi fost necesar să figureze, *Ediția pentru actele după anul 1507 și Fișele pentru actele pierdute, dar pomenite în altele mai noi*”, s-au scos la cererea directorului, Aurelian Sacerdoțeanu, „prelucrarea lor (identificarea actelor în publicații și mențiuni din acte posterioare) necesitând un timp îndelungat, lucru în biblioteci și astfel o amânare a editării lucrării”⁴⁰. Arhivistul expune în darea sa de seamă și problemele pe care le-a întâmpinat pentru identificarea localităților, în lipsa unor instrumente necesare, *Marele Dicționar Geografic* fiind folosit doar ca un reper general, acesta prezentând situația existentă în anul 1900⁴¹.

Lucrarea a fost apreciată de toți specialiștii în istorie medie din țară și străinătate (lucrarea a fost trimisă și unor instituții și arhive de peste hotare, ajungând chiar și în S.U.A., la Arhivele Naționale din Washington, instituție cu care Arhivele din București întrețineau în această perioadă o intensă corespondență⁴²). Constantin C. Giurescu afirma că, prin publicarea acestui *Catalog*, autorul „a adus un mare serviciu tuturor cercetătorilor istoriei naționale”; deși cuprinsul actelor e indicat foarte pe scurt, rezumatele conțin „o adevărată mină de informațiuni și pot constitui puncte de plecare pentru o serie întreagă de lucrări privind vechea organizare a statului muntean, precum și dinastia domnitoare”. Varietatea materialului documentar face posibil ca „sate și orașe, dări, vămi, brăniști domnești și mănăstirești, ocne, bălți și gârle, plaiuri, apoi domni și membri ai familiilor lor, dregători mari și mici, înalți ierarhi și stareți, toți și toate <sa> se perinde pe dinaintea noastră într-un imens și variat film”⁴³.

Din cele mai multe lucrări ale sale străbate suflul *Catalogului*, lucrare a cărei elaborare efectivă a constituit pentru slavist școala cea mai complexă, mai variată, mai vastă. Munca pe care a desfășurat-o în Arhive îl va ajuta în întreaga carieră, în depistarea manuscriselor, ordonarea și descrierea lor. În domeniul

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Ibidem*, vezi și idem, *Introducere la Catalogul documentelor Țării Românești Secția Istorică de la Arhivele Statului din București*, București, Cartea Românească, 1947, p. XII.

⁴² D.A.N.I.C., fond D.G.A.S., dosar 12/1948, f. 9.

⁴³ Vezi recenzia în „Revista istorică română”, MCMXLVI, vol. XVI, fasc. IV, f. 381.

arhivistic el și-a legat numele de *Catalog*, la care a muncit cu pasiune, conștiinciozitate și infinită răbdare, având în vedere că, atunci, multe documente nu erau inventariate sau nu erau datate, fapt ce a făcut ca munca de depistare să fie cu atât mai dificilă și mai complexă. În privința *Catalogului*, trebuie subliniată, înainte de toate, înalta competență cu care a abordat Ion Radu Mircea acest întins și complex domeniu de investigație, pentru care îi trebuia, alături de cunoștințe de paleografie slavo-română și chirilică, o bogată pregătire în domeniul istoriei naționale, dar mai ales în cel al științelor auxiliare ale istoriei: diplomatică, cronologie, sigilografie, filigranologie. Slavistului Ion Radu Mircea Arhivele îi datorează mult prin realizarea unui inestimabil instrument de lucru, *Catalogul documentelor Țării Românești*, lucrare reprezentativă pentru valoarea fondului existent în Arhivele Naționale, care și astăzi, după aproape 50 de ani, își continuă seria, fapt ce demonstrează necesitatea unei lucrări atât de complexe. Totodată, acest ultim volum, al VIII-lea, constituie un omagiu adus trudei celui care a făcut posibilă apariția primului volum, cât și directorului general de atunci, Aurelian Sacerdoțeanu, cel care a avut ideea întocmirii unor mijloace de evidență și popularizare a tezaurului arhivistic.

Bun cunoscător al izvoarelor medievale de limbă slavonă, Ion Radu Mircea a adus date noi în cercetarea relațiilor româno-sudslave, mai ales pe plan cultural, punând în lumină raportul istoric între Bizanț, intermediarii slavoni și cultura românească⁴⁴. Excelenta cunoaștere a textelor slavo-române, acribia, acuratețea și claritatea expunerii ies în evidență și în *Catalog*.

Multe din datele culese le-a valorificat și împărtășit studenților în diferitele cursuri pe care le-a susținut de-a lungul carierei, la catedra de slavistică și bizantinologie a Universității din București și apoi la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, precum cele de slavă veche, istoria Bizanțului, literaturi slave comparate, literatura rusă în secolele XIX-XX, contribuind cu talent și multă dăruire la formarea unor specialiști în domeniul filologiei slave.

Pasiunea pentru cercetare, corectitudinea și profunzimea analizei fiecărei probleme supuse investigației sunt caracteristici ale muncii științifice depuse de către Ion Radu Mircea în fiecare loc în care și-a desfășurat activitatea, fie că a fost vorba de Arhivele Statului, Muzeul de Istorie București sau Institutul de Studii Sud-Est Europene.

O caracteristică a celor mai multe din contribuțiile sale⁴⁵ constă în faptul că sunt riguros întocmite, cu material bibliografic complex, din fiecare răzbătând

⁴⁴ *Enciclopedia istoriografiei românești*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978, p. 222.

⁴⁵ Vezi lista lucrărilor profesorului Ion Radu Mircea publicată de Pavel Mircea Florea în *Un eminent student al Școlii Superioare de Arhivistică și Paleografie* –

preocuparea constantă de descoperire a noi izvoare ale istoriei, pentru că arhivistul dorea ca imensul material documentar să fie cunoscut unui număr cât mai mare de cercetători și ca masa de informație să nu rămână „mută și de puțin folos”⁴⁶.

Cu regret trebuie menționat și faptul că importante studii ale sale, între care cel despre mănăstirea Hodoș-Bodrog sau cel privind unele manuscrise românești sau slavo-române necunoscute din anii 1451-1605, au rămas nepublicate, deși ele ar merita să vadă lumina tiparului, cum, de altfel, ar fi dorit și autorul⁴⁷.

Nu putem încheia această scurtă evocare fără a sublinia contribuția esențială a regretatei cercetătoare de la Institutul de istorie din Sofia, doamna Pavlina Boiceva, decedată prematur în decembrie 2005, în aducerea fondului personal al slavistului Ion Radu Mircea la Arhivele Naționale⁴⁸, în două etape, în anii 1997 și 1999, și, totodată, efortul depus ca unele studii ale acestuia să ajungă la Facultatea de Arhivistică.

Résumé

La personnalité de Ioan Radu Mircea, archiviste, chercheur, slaviste et spécialiste en sciences spéciales de l'histoire revient dans la memoire des contemporains chaque fois qu'un nouveau tome du Catalogue des documents valaques – dont il avait initié la publication – est en train d'être imprimé. Cette année, en avant-première de la parution du VIIIme tome, Mirela Comănescu nous rappelle la biographie de cet archiviste qui, formé à l'École roumaine de l'entre-deux-guerres, a connu les prisons du régime communiste dans sa partie la plus répressive (1951-1956) et n'a jamais cessé de révéler aux contemporains les informations cachées dans les documents historiques, afin qu'ils ne restent pas „muets et inutiles”.

Profesorul Ion Radu Mircea, în „Hrisovul”, serie nouă, IV-V, 1999, p. 11-14 și Mihai Mitu, *op. cit.*, p. 418-421.

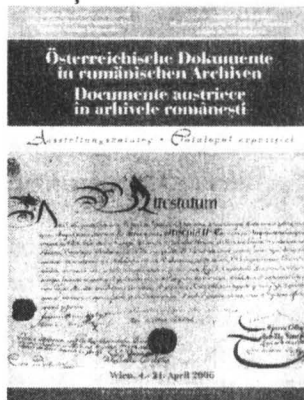
⁴⁶ Ion Radu Mircea, *Introducere la Catalogul documentelor Țării Românești Secția Istorică de la Arhivele Statului din București*, p. V.

⁴⁷ Vezi lista acestor lucrări la Pavel Mircea Florea, *op. cit.*, p. 10.

⁴⁸ Pentru mai multe informații privind conținutul fondului, vezi Crisanta Ilie, *Documente preluate de Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale în anii 1998 și 1999*, în „Revista Arhivelor”, anul LXXXVII, vol. LXII, nr. 1-2, 2000, p. 233-234.

Expoziția *Documente austriece în Arhivele românești*

Expoziția *Documente austriece în Arhivele românești*, organizată la Arhiva de Stat a Austriei în luna aprilie 2006, a fost rezultatul colaborării dintre Arhivele Naționale ale României, Ministerul Afacerilor Externe al României și Arhiva de Stat a Austriei, cărora li s-au alăturat Ambasada României în Republica Austria, Institutul de Istorie „A. D. Xenopol” din Iași al Academiei Române, Ost-Südosteuropa-Institut Wien și Institutul Cultural Român din Viena.

Documentele alese spre a fi expuse sub formă de copii au provenit, în principal, din fondurile: *Consiliul Aulic de Război; Guvernământul Bucovinei. Ministerul de Interne; Guvernământul Bucovinei. Ministerul Cultelor și Instrucțiunii; Colecția Peceți*, existente la Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale (București). Acestea li se adaugă documentele selectate din fondurile: *Mitropolia Bucovinei; Primăria orașului Suceava; Prefectura județului Câmpulung; Prefectura județului Rădăuți; Inspectoratul Cadastral Bucovina; Colecția Documente și Colecția Fotografii*, păstrate la Direcția Județeană Suceava a Arhivelor Naționale.

Documentele expuse au oferit o imagine de ansamblu a vieții economice, politice și culturale a Bucovinei în perioada 1774-1914. S-a urmărit expunerea unor documente inedite, privind istoria provinciei, într-o proporție care să permită înțelegerea transformărilor ținutului bucovinean în acest interval de timp.

În cadrul expoziției au fost prezentate diplome ale împărătesei Maria Theresia (9 iulie 1779), ale împăraților Franz II (13 mai 1817), Ferdinand I (7 februarie 1842) și Franz Joseph (18 august 1866), prin care se acordă sau se reînnoiesc titluri nobiliare. O serie de alte documente poartă rezoluțiile împăraților austrieci, iar scrisorile împăratului Iosif al II-lea (19 iunie 1783, 21 februarie 1784) oferă o imagine a implicării administrației imperiale în soluționarea problemelor provinciei.

Au întregit expoziția o serie de planuri: de administrare a teritoriului (1775), de împărțire pe directorate a provinciei (1783, 1784), ale unor sate (Coțmani, Revcăuți și Berhomet – la 1782), păduri, căi ferate forestiere (1892), clădiri (Guvernământul Bucovinei, de la Cernăuți – 1893) sau case țărănești din epoca respectivă. Memoriile bucovinenilor adresate Curții Imperiale sau rapoartele guvernatorului Bucovinei fac trimitere la introducerea iluminatului public în orașul Suceava (1845), construirea stabilimentului balnear la Vatra Dornei (1812), construirea căii ferate Lemberg-Cernăuți-Suceava (1866), înființarea și administrarea spitalelor publice (1874), construirea unui teatru la Cernăuți (1905) sau a noii uzine electrice a orașului (1907).

Au fost cuprinse în expoziție o serie de documente conținând situații statistice (situația pe localități cu numărul familiilor din districtul Bucovinei la 1779; conscrierea a 40 de sate din Bucovina de la 1782; localitățile din Bucovina și arondarea lor teritorial-administrativă în anul 1849), prezentări ale provinciei (descrierea Bucovinei întocmită la 1783 de către cartograful Johann Budinsky sau „Rationarum Provinciae”, întocmit de generalul Karl Enzenberg în 1786) și hărți (o secțiune din harta Galiției și Lodomeriei de la 1790 sau aceea a împărțirii ducatului Bucovinei în districte politice și judecătorești în 1849).

Aspecte legate de organizarea bisericii ortodoxe sunt prezente în cadrul documentelor expuse: protocolul ședinței guvernului Galiției privitor la numirea episcopului ortodox de Rădăuți, ca episcop independent al Bucovinei în anul 1777; jurământul de fidelitate al episcopului Dosoftei către Iosif al II-lea la 1782; actul prin care Franz Iosif I conferă episcopului Eugen Hacman ordinul „Franz Joseph”; demersurile inițiate în 1870 în vederea obținerii autonomiei Bisericii ortodoxe bucovinene; numirea lui Silvestru Morariu Andrievici ca mitropolit ortodox al Bucovinei în 1880.

Viața culturală a provinciei a fost ilustrată de o serie de documente: numirea lui Aron Pumnul în 1850 ca profesor la Gimnaziul de Stat din Cernăuți (cu rezoluția de aprobare a lui Franz Joseph); apelul pentru înființarea Bibliotecii Bucovinei, din 1851; statutele Societății pentru Literatura și Cultura Poporului Român din Bucovina, de la 1864; demersurile pe lângă Consiliul Imperial de înființare a unei Universități la Cernăuți (1874-1875) sau a Gimnaziilor de la Cernăuți (1895) și Siret (1898).

Ilustrelele cu imagini ale Bucovinei, realizate, la 1857, de către Fr. X. Knapp au întregit expoziția cu peisajele plaiurilor bucovinene, dar și cu aspecte de viață cotidiană din epocă.

În depistarea și pregătirea materialului expozițional, arhiviștii din cadrul Arhivelor Naționale ale României – Silvia Vătafu-Găitan, drd. Ligia Vlase, drd. Carmen Dobrotă – au beneficiat de colaborarea conf. univ. dr. Mihai Ștefan Ceaușu, cercetător științific la Institutul de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” din Iași.

În cadrul aplicării Acordului de colaborare dintre Arhivele Naționale ale României și Arhivele Statului din Austria, în ziua de 4 aprilie 2006, la sediul din Viena al Arhivelor austriece a avut loc vernisajul expoziției *Documente austriece în Arhivele românești* în prezența unui public care a numărat peste 120 persoane, între aceștia reprezentanți de seamă ai vieții științifice și culturale din Capitala Austriei, istorici, arhiviști, cercetători și studenți, precum și mai mulți membri ai Ambasadei României și ai comunității românești din Viena.

La ceremonia de deschidere au luat cuvântul: prof. univ. dr. Lorenz Mikoletzky, director general al Arhivei de Stat din Austria și președinte al Consiliului Internațional al Arhivelor, Excelența Sa prof. univ. dr. Andrei Corbea Hoisie, ambasadorul României în Austria, prof. univ. dr. Gerald Stourzh, specialist în istoria modernă a monarhiei habsburgice, dr. Costin Feneșan, reprezentant al Arhivelor

Naționale ale României, și conf. univ. dr. Mihai Ștefan Ceașu, din partea organizatorilor.

În cuvântul său, prof. univ. dr. Lorenz Mikoletzky a subliniat semnificația deosebită a expoziției ca un pas concret pentru materializarea prevederilor Acordului bilateral de colaborare în domeniul arhivisticii și și-a exprimat dorința de amplificare a relațiilor de colaborare bilaterală în folosul ambelor părți și pentru a veni în sprijinul cercetării științifice. În acest context, prof. Mikoletzky, accentuând interesul deosebit prezentat de documentele austriece referitoare la istoria Bucovinei (1774-1914) prezentate în expoziție, și-a exprimat speranța că în cadrul Arhivelor Naționale ale României vor fi prelucrate într-un ritm mai rapid documentele austriece referitoare la trecutul bilateral și păstrate în Arhivele românești. În mod concret, prof. Mikoletzky s-a referit la documentele privind Bucovina și păstrate în fondurile de arhivă cedate de Austria, începând cu anul 1926, României, în virtutea Tratatului de Pace de la Saint Germain. Prof. Mikoletzky a mai ținut să sublinieze și faptul că prezența în expoziție a unor piese originale i-ar fi sporit și mai mult impactul. În încheierea luării sale de cuvânt, prof. Mikoletzky și-a reînnoit dorința aprofundării pe toate planurile a colaborării dintre Arhivele austriece și cele românești, expoziția vernisată fiind tocmai o dovadă în acest sens.

În alocuțiunea sa, ambasadorul României în Austria, Excelența Sa prof. univ. dr. Andrei Corbea Hoisie, cel căruia i se datorează și imprimarea catalogului expoziției în condiții grafice de excepție, a relevat însemnătatea organizării acestei manifestări a Arhivelor Naționale în contextul pașilor făcuți de România în vederea integrării ca membru al Uniunii Europene. Cu acest prilej, ambasadorul român a subliniat importanța continuării, pe multiple planuri, a colaborării între administrațiile arhivistice ale celor două state și și-a exprimat deplina disponibilitate de a sprijini orice proiect concret în acest sens.

În cuvântul său, prof. univ. dr. Gerald Stourzh, specialist de notorietate în istoria modernă a monarhiei habsburgice, a înfățișat pe larg cadrul istoric în care s-a desfășurat, vreme de un secol și jumătate, istoria Bucovinei ca provincie imperială austriacă, atrăgând atenția asupra unor documente semnificative prezentate în expoziție. În același timp, prof. Stourzh a exprimat dorința sa și a istoricilor austrieci ca documentele de până la 1918 referitoare la relațiile bilaterale româno-austriece din Arhivele românești – cu referire specială la cele privind Bucovina și cedate României după anul 1926 – să fie prelucrate într-un ritm accelerat, spre a putea fi puse la dispoziția cercetării științifice.

În luarea sa de cuvânt, dr. Costin Feneșan a transmis dorința și disponibilitatea conducerii Arhivelor Naționale ale României de aprofundare a relațiilor bilaterale de colaborare și a dat asigurări că va transmite acesteia propunerile și observațiile formulate de partenerii austrieci.

În cuvântul său, conf. dr. Mihai Ștefan Ceașu a insistat asupra semnificației documentelor prezentate în expoziție și și-a exprimat speranța de a fi continuată și prin alte forme concrete colaborarea dintre Arhivele din România și cele din Austria.

Expoziția Arhivelor Naționale ale României s-a bucurat de un ecou pozitiv și în mass-media austriacă, dovadă fiind interviurile date de prof. Mikoletzky, prof. Stourzh, Exceleța Sa dl. ambasador Corbea Hoisie și conf. dr. Ceașu în cotidienele „Wiener Zeitung” și „Der Standard”.

Efectul produs de expoziția românească s-a concretizat și prin propunerea formulată, în numele Arhivei de Stat din Austria, de consilierul superior dr. Artl, de a organiza, în anul 2007, la Arhivele Naționale din București, o expoziție austriacă de documente referitoare la Războaiele Balcanice și la Primul Război Mondial.

CARMEN DOBROTĂ

Notițe bibliografice: publicații rusești

I. Feldmanis, A.O. Ciubarian, *Mejdunarodnii krizis, 1939-1941 gg.: ot sovetskogo-ghermanskikh dogovorov 1939 g. do napadeniia Ghermanii na SSSR (Criza internațională din anii 1939-1941: de la pactul sovieto-german din anul 1939, la invadarea URSS de către Germania)*, Moskva, Editura Prava Celoveka, 2006, 559 p.

Lucrarea pe care o propunem atenției istoricilor români reprezintă rezultatul conferinței internaționale desfășurate la Moscova, între 3-4 noiembrie 2005, organizată de către Institutul de istorie universală al Academiei Ruse de Știință, Universitatea din Letonia, Institutul de istorie contemporană din München (Germania) și Sucursala de la Moscova a Fundației „Konrad Adenauer”.

Studiile care se regăsesc în acest volum au fost scrise pe baza unor documente noi, iar ele permit reconstruirea unui moment extrem de complicat din istoria relațiilor internaționale, din perioada 1939-1941: de la semnarea Pactului Molotov-Ribbentrop și transpunerea în viață a prevederilor sale până la invadarea Uniunii Sovietice de către Germania.

Unul din avantajele acestui volum – în opinia noastră – este faptul că el conține punctele de vedere ale tuturor țărilor implicate în această criză (Rusia/URSS, Polonia, Letonia, Lituania, Estonia, Finlanda, România, Germania, Marea Britanie și SUA), studiile fiind elaborate de către istorici proveniți din țările sus-amintite.

Putem afirma că România este „bine reprezentată” în lucrare, țării noastre fiindu-i dedicate nu mai puțin de două articole (Tatiana A. Pokivailova, *Naționalno-teritorialnii vopros Rumunii v kontekste sovetsko-ghermanskikh otnoșenii, avgust 1939 g.-iuni 1941g./Problema național-teritorială din România în contextul relațiilor*

sovieto-germane, august 1939-iunie 1941, p. 546-558; Vitalie Vărațic, *Sovetsko-ghermanskii otnoşenii i vopros o territorialnoi ţelostnosti Rumîniî, 1939-1940/ Relațiile sovieto-germane și problema integrității teritoriale a României, 1939-1940*, p. 529-546) și unul cu caracter general, în care România ocupă un loc destul de important (Leonid I. Ghibianskii, *Balkanskii krizis i Sovetskii Soiuz/Criza balcanică și Uniunea Sovietică*, p. 481-529).

În pofida faptului că, de multe ori, punctele de vedere ale contributorilor nu concordă, largul spectru de probleme tratate conferă lucrării valoare.

*

M. Iu. Miagkov, *Problemy poslevoennovo ustroistva Evropy v amerikano-sovetskikh otnoşeniiah, 1941-1945 (Problemele organizării postbelice în relațiile sovieto-americeane, 1941-1945)*, Moskva, Rossiiskaia Akademiia Nauk, Institut vseobşei istorii, 2006, 277 p.

În lucrare sa, istoricul rus M. Iu. Miagkov analizează procesul de elaborare și de luare a deciziilor în Statele Unite, în perioada 1941-1945, influența pe care ideile președintelui Roosevelt privind securitatea mondială a exercitat-o asupra acestui proces, asupra punctelor de vedere ale Washingtonului în relația cu Moscova și asupra rolului și locului Uniunii Sovietice în lume, în perioada postbelică. Directivele politice și ideologice, mecanismele tradiționale și specifice privind elaborarea politicii externe față de URSS în perioada războiului, de către structurile guvernamentale și oamenii de stat, au fost analizate pe baza documentelor provenite din arhivele americane și a lucrărilor istoricilor ruși și americani. De asemenea, autorul a analizat modul de abordare a relațiilor cu Uniunea Sovietică – pe fondul creșterii rolului URSS în relațiile internaționale – a președinților Roosevelt, Truman și a anturajului lor. Importanța lucrării este dată de faptul că istoricul rus a oferit o analiză clară a planurilor politice postbelice ale SUA față de Europa.

*

N. E. Bistrova, *SSSR i formirovanie voenno-politiceskogo protivostoianiiia v Evrope, 1945-1955 gg. (URSS și apariția confruntării politico-militare în Europa, 1945-1955)*, vol. I-II, Moskva, Rossiiskaia Akademiia Nauk, Institut rossiiskoi istorii, 2005, 240 + 538 p.

Lucrarea cercetătoarei ruse este dedicată rolului jucat de către Uniunea Sovietică în declanșarea confruntării politico-militare în Europa în primul deceniu postbelic. Autoarea a analizat atent etapele formării celor două blocuri politico-militare și aportul celor două superputeri în crearea celor două organizații politico-militare,

„model bipolar al confruntării totale în timpul Războiului Rece“. Elementul de noutate este dat de modul de abordare a unora dintre aspectele temei cercetate de către autoare: motivația conducerii Uniunii Sovietice, constituirea relațiilor din interiorul celor de blocuri, mecanismele de luare a deciziilor în domeniul politicii externe, concordanța lor cu interesele naționale. Analiza aspectelor de politică externă a fost completată cu cea a obiectivelor teoretico-militare, strategice și doctrinare din acei ani. O analiză excelent făcută de autoare este aceea a „asigurării“ propagandistice a politicii externe a Uniunii Sovietice și a statelor occidentale. Din acest punct de vedere, autoarea prezintă pe larg felul în care au fost mobilizate reursele interne și opinia publică pentru susținerea eforturilor politico-militare ale celor două blocuri.

*

Vadim Abramov, *Smerș. Sovetskaia voennaia kontrrazvedka protiv razvedki tretiego Reiha (Smerș. Contraspionajul militar sovietic împotriva spionajului celui de al treilea Reich)*, Moskva, Ed. Iauza-Eksmo, 2005, 571 p.

GUKR „Smerți“ NKO SSSR/Direcția principală de contraspionaj „Smerți“ Comisariatul poporului pentru Apărare al URSS. Abreviere de temut pentru spionii care desfășurau activități împotriva URSS. Autorul nu și-a propus altceva decât să realizeze o istorie a unuia dintre cele mai de temut servicii de contraspionaj din lume. Bine scrisă și bogat documentată, lucrarea oferă o imagine completă (atât cât permit arhivele rusești) a acestui serviciu. Lucrarea istoricului rus este, în fapt, un diptic. În prima parte a acestuia este reprezentată, de fapt, istoria propriu-zisă a serviciului. Cea de-a doua parte a dipticului este formată din documente referitoare la datele despre serviciile străine de spionaj, pe care serviciul „Smerș“ le avea în timpul celui de al Doilea Război Mondial; documente despre structura „Smerș“; acțiunile serviciului de contraspionaj sovietic împotriva spionajului finlandez și ale celui german; agenții și colaboratorii germani ai serviciului „Smerș“; rapoarte ale principalelor birouri ale „Smerș“; lupta împotriva trădătorilor URSS; directive ale conducerii Comisariatului poporului pentru Apărare și ale „Smerș“.

Nu mai puțin important este – în opinia noastră – micul dicționar biografic al șefilor spionajului militar sovietic.

*

„*Istoriceskii arhiv*“, nr. 2, 2006, 224 p.

Credem că nu este desfătare mai mare pentru istoricii cunoscători ai limbii ruse decât atunci când au ocazia să citească o revistă de istorie sau o carte scrisă de colegii lor ruși. În numărul din martie-aprilie 2006 al revistei „*Istoriceskii arhiv*“

articolele de istorie militară sunt variate și în număr mare. Ne face plăcere să le semnalăm istoricilor români interesați de istoria celui de al Doilea Război Mondial.

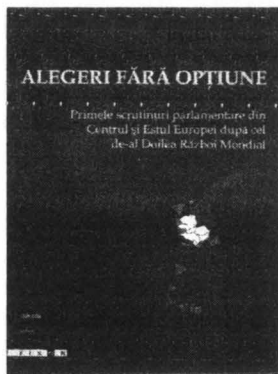
- V. P. Volkov, *Pravistelstvo hotelo sohraniti Akademiiu i akademikov. Iz memuarñih zapisei V.I. Vernadskogo „Hronologhiia 1941 g”* [Guvernul dorise menținerea Academiei și a academicienilor. Din memoriile lui V. I. Vernaskii „Cronologia anului 1941’], p. 39-50;
- Iu. V. Rubțov, „Ni paniki, ni rasteriannosti s ih storoní ne bílo”. *Iz perepsiki ghegeneral-polkovnika L. M. Sandalova o traghiceskoi sudbe komandovaniia Zapadnogo fronta* [„Nu a fost nici panică, nici confuzie din partea lor”. Din corespondența general-colonelului L. M. Sandalov despre soarta tragică a comandanților Frontului de vest], p. 50-66;
- M. I. Odintov, *Patriarh Aleksei I (Simanskii) o patrioticeskoi deiatelnosti Russkoi pravoslavnoi țerkvi v 1941-1945 gg.* [Patriarhul Aleksei I (Simanskii) despre activitatea patriotică a Bisericii ortodoxe ruse în anii 1941-1945], p. 66-81;
- I. K. Velik, E. V. Șumilova, *Relisovaia voina v tîlu protivnika. Dokumentî ȚA FSB RF o deiatelnosti operativñih grupp 4-go Upravleniia NKGB SSSR na jeleznîh dorogah, 1943-1944 gg* [Războiul pe șine din spatele frontului inamic. Documente din Arhiva Centrală a FSB al Federației Ruse despre activitatea grupei operative ruse a Direcției a 4-a a NKVD URSS în domeniul căilor ferate, 1943-1944], p. 81-92.

LAURENȚIU CONSTANTINIU

Virgiliu Țărău, *Alegeri fără opțiuni*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2005, 600 p.

Solid documentată și bine ancorată metodologic, cartea lui Virgiliu Țărău demontează din start două prejudecăți curente printre istoricii români: aceea a imposibilității de a se documenta „la zi” (cartea beneficiază de aportul celor mai recente studii de specialitate, din România și din străinătate, pe care autorul le integrează analitic și fără ostentație în demersul său), dar și aceea a perspectivei autarhice (comparatismul fiind aici principala metodă de integrare a vastului material documentar, referitor nu doar la experiența românească, ci la întregul spațiu al Europei sovietizate).

Primul capitol al lucrării face o necesară trecere în revistă a curentelor și școlilor istoriografice

care și-au pus amprenta asupra studierii Războiului Rece, înainte și după 1989. Sunt subliniate în mod pertinent atât impactul pe care deschiderea arhivelor fostelor regimuri comuniste l-a avut asupra studiilor de specialitate, cât și – element imposibil de trecut cu vederea – modul în care schimbarea de context politic a influențat perspectivele de analiză. Studiile sociologice și politologice asupra desfășurării proceselor electorale în cadrul diferitelor tipuri de regimuri politice au condus, la sfârșitul anilor '70, la definirea conceptului de „alegeri fără opțiune” (*elections without choice*), utilizat pentru descrierea proceselor electorale din țările Europei sovietizate. Virgiliu Țărău preia, în lucrarea sa, acest concept elaborat inițial de Guy Hermet, Richard Rose și Alain Rouquié și care, la momentul enunțării lui, viza deopotrivă realitățile din spațiul comunist, alături de acelea din America Latină și statele africane, ca expresie a eforturilor de nuanțare a perspectivei academice (v. paginile 32-33). Autorul român consideră, în acest context, că fenomenul electoral trebuie privit ca „relevant nu doar pentru legitimarea unei puteri politice, ci și ca unul definitoriu pentru dezvoltarea unui regim politic” (p. 35). Țărău subliniază, în același timp, discrepanța dintre preocupările constante pentru investigarea fenomenului electoral, manifestate în spațiul academic occidental, și puținătatea aceluiași tip de studii în zona central și est-europeană, explicând această discrepanță prin disconfortul ideologic pe care subiectul alegerilor parlamentare îl reprezenta pentru regimurile comuniste.

Datorită gradului ridicat de opacitate a sistemului politic de tip sovietic, studierea proceselor și a mecanismelor care îl pun în funcțiune se lovește cel mai adesea de dificultăți majore. Prăpastia dintre discursul politic și realitățile aflate în spatele acestuia, fobia legată de reflectarea statistică a eșecurilor din politica socială și, ca o consecință directă, manipularea ideologică a statisticilor, manipularea noțiunilor de bază ale discursului democratic în funcție de interesele politice și de evoluția dogmei comuniste sunt doar câteva dintre aceste obstacole, pe care Virgiliu Țărău le sesizează în cursul analizei sale. Această operațiune de stabilire a limitelor obiective ar fi fost, de altfel, greu de ocolit în condițiile în care, dintre toate mecanismele politice funcționând în interiorul regimurilor de tip comunist, mecanismul electoral se numără printre cele mai vulnerabile la manipulare. Fixarea, în acest context, a unei grile de analiză care să permită distincția între alegerile democratice și nedemocratice (respectiv, clasice și neclasice, potrivit terminologiei utilizate de specialiști), devine esențială. Țărău se raportează, în cursul lucrării sale, la o grilă compusă din trei elemente fundamentale: „libertatea de care se bucură votantul, competiția între mai multe partide și felul în care rezultatul votului afectează sau nu guvernământul” (p. 37).

Lucrarea operează o clasificare a proceselor electorale din țările supuse sovietizării în funcție de trei categorii: modelul balcanic al „alegerilor fără opoziție sau plebiscite democrat-populare” (Bulgaria, Albania, Iugoslavia); modelul central-european al „alegerilor în sisteme politice cu partide comuniste

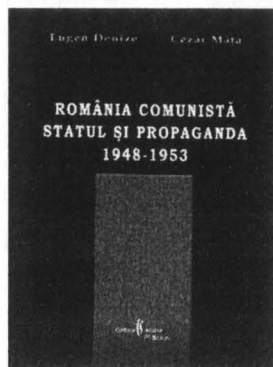
hegemonice” (Ungaria și Cehoslovacia); și „alegerile în societăți anticomuniste”, privite ca o „con competiție electorală pentru eliminarea opoziției politice” (România și Polonia). Germania Democrată, țară aflată sub ocupație sovietică directă și a cărei evoluție politică este atipică în raport cu aceea a celorlalte state supuse procesului de sovietizare, este tratată, alături de Finlanda, Austria și Grecia, într-un capitol aparte, al cărui fundal îl reprezintă condiționările strategice și interacțiunile diplomatice dintre Marile Puteri postbelice, așa cum acestea se reflectă în negocierile privind respectarea înțelegerilor dintre foștii aliați. Acest tip de clasificare ține seama de contextele istorice diferite de la o țară la alta și de legătura directă – explicată chiar în introducerea lucrării – dintre tipologia proceselor electorale și aceea a sistemului de partide politice din societățile respective, înainte de experiența comunizării. Sovietizarea – a cărei finalitate se dorea a fi omogenizarea societăților în cauză potrivit modelului ideal de societate comunistă – a avut ca punct de plecare realități istorice și social-politice diferite, amprenta acestora rămânând vizibilă asupra profilului lor, pe întreg parcursul și indiferent de evoluția/evoluțiile experimentului comunist.

Integrate clasificării inițiale, studiile de caz dedicate fiecăruia dintre regimurile politice satelite ale URSS confirmă o dată în plus competența autorului și capacitatea sa de a disciplina un material documentar pe cât de vast, pe atât de provocator. Concluziile lucrării readuc în discuție cele trei elemente de analiză care separă alegerile democratice de cele nedemocratice, pentru a configura măsura în care procesele electorale desfășurate în Europa Centrală și de Est în perioada 1945-1947 se încadrează în tipologia „alegerilor fără opțiune”. Pe baza studiilor de caz prezentate, Țărau propune nuanțarea modelului inițial prin introducerea altor două criterii de analiză: cel al adecvării partidelor hegemonice (în cazul de față, partidele comuniste) la spațiul național și cel al „mecanismului de eliminare a elitelor și structurilor politice și sociale din opoziție” (p. 549).

Fără intenția de a umbri în vreun fel meritele incontestabile ale autorului, o singură obiecție s-ar putea aduce la concluziile lucrării. Afirmția că regimurile comuniste „au reușit prin intermediul alegerilor să își legitimeze puterea în interior” (p. 552) simplifică în mod exagerat discuțiile referitoare la legitimarea regimurilor comuniste din Europa de Est. Cele mai multe studii de politologie referitoare la acest subiect, unele dintre acestea având ca autori sovietologi cunoscuți ca Alfred G. Meyer, Robert C. Tucker, T. H. Rigby, Kenneth Jowitt, evidențiază mai degrabă fenomenul contrariu: partidele comuniste din Europa de Est și-au câștigat legitimitatea politică la capătul unui lung proces de inserție în cultura politică a națiunilor respective, proces ale cărui durată și sinuozități s-au datorat tocmai imposibilității practice resimțită de aceste partide de a se legitima prin intermediul unui proces electoral clasic.

ALINA PAVELESCU

Eugen Denize, Cezar Măță, *România comunistă. Statul și propaganda. 1948–1953*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2005, 422 p.

Volumul *România comunistă. Statul și Propaganda. 1948–1953* propune abordarea istoriei stalinizării României din două perspective: una istoric-instituțională (propusă de Cezar Măță) și una de analiză a mecanismelor manipulării propagandistice (abordată de Eugen Denize). Autorii anexează și o serie de texte (stenograme, procese-verbale, directive, rapoarte etc.), relevante pentru chestiunile puse în discuție, deși în comentariile autorilor nu sunt trimiteri directe la acestea.

Prima parte este structurată în șase capitole, care au ca principal obiectiv stabilirea a trei etape ale sovietizării

României:

- perioada de vid constituțional (30 decembrie 1947 – 13 aprilie 1948), de la abdicarea regelui Mihai și până la aprobarea unei noi Constituții, caracterizată prin infiltrarea comuniștilor în ministerele-cheie (autorul insistă pe domeniul justiției, unde, conform Decretului-lege nr. 640, magistrații pierd inamovibilitatea, se înființează instituția acuzatorului public, au loc modificări în funcționarea instanțelor militare), eliminarea „tovarășilor de drum”;

- perioada sovietizării (13 aprilie 1948 – 6 septembrie 1950), ale cărei limite cronologice se desfășoară de la Constituția din 1948 până la legea administrativă prin care teritoriul a fost împărțit după model sovietic în regiuni și raioane; un reper important al acestei perioade a fost naționalizarea din 11 iunie 1948, căderea în desuetudine a atribuțiilor corpului legislativ;

- perioada desăvârșirii sovietizării, care a culminat cu o Constituție după model sovietic în 27 septembrie 1952, în care implicarea statului lăsa cetățenilor o prea mică marjă de independență de gândire. Rezultatul acestei perioade, subliniat de Cezar Măță, este crearea unei clase de funcționari total îndatorați regimului, în care criteriul de promovare socială nu este acela al competenței sau performanței, ci acela al „originii sănătoase” și apartenenței la Partidul-Stat.

În acest punct, al rezultatelor politicii de stalinizare asupra societății, demersurile celor doi autori converg, partea a doua încercând să explice cum s-a

ajuns la crearea acestei clase sociale, care au fost mecanismele prin care puterea a reușit să controleze spațiul public.

După ce face o prezentare erudită a noțiunii de „propagandă”, Eugen Denize punctează câteva din trăsăturile propagandei care provin din zona științelor politice (Hannah Arendt, François Furet, autorul făcând trimiteri la texte care utilizează ideile acestora): inducerea ideii de pericol permanent, cauzat de existența unor „dușmani” definiți într-un mod cât mai nebulos, pentru a crea suspiciune și nesiguranță. Rezultatele acestei manipulări a conștiințelor timp de cinci decenii (cel puțin două generații) își consumă încă efectele și în societatea românească post-totalitară: suspiciunea asupra trecutului celuilalt, demascarea zgomotoasă a foștilor colaboratori ai aparatului represiv țin încă loc de dezbateri publică responsabilă asupra unei jumătăți de secol din istoria României.

Cele două utopii pe care Eugen Denize le semnalează și în slujba cărora s-a depus întregul efort al statului stalinist au fost „revoluția culturală” și „crearea omului nou”. Acestea se puteau realiza printr-o combinație de metode represive și persuasive, care constituiau obiectul muncii pentru Secția Propagandă, înființată după modelul Agitprop-ului sovietic, consiliată de cetățeni sovietici.

Cenzura tipăriturilor, formarea conștiinței tinerei generații (prin ambițiosul proiect de alfabetizare și de creare a unei baze de recrutare pasive, deja îndoctrinată), impunerea realismului științific în creația literară, subordonarea Academiei RPR prin interpuși fără real prestigiu științific sunt numai câteva din mijloacele și metodele folosite de regim pentru controlul conștiințelor. Presa scrisă este în perioada respectivă cel mai de impact mijloc de comunicare al epocii și, implicit, de influențare a opiniei publice. Autorul aduce numeroase exemple din presa propagandistică (o meritorie explorare a arhivei Societății Române de Radiodifuziune), dar trage concluzia că întărirea aparatului represiv este tocmai dovada faptului că persuasiunea nu a dat rezultatele așteptate.

Constatăm cu regret că anumite scăpări redacționale, deși poate nu sunt imputabile autorilor, influențează neplăcut lectura. De exemplu, citarea cu obstinație de autorului francez J. F. Soulet sub forma greșită Saulet în mai multe note de subsol (pagina 27, nota 57; p. 26, n. 62; p. 29, n. 64; p. 89, n. 274) sau citarea cărții lui Stelian Tănase *Elite și societate...* sub forma *Elite și societăți...* (pagina 32, nota 74) sunt de natură a justifica apelul nostru către edituri de a trata cu mai multă seriozitate munca autorilor.

LAURA NEAGU

Tiparul executat la **S.C. LUMINA TIPO s.r.l.**
str. Luigi Galvani nr. 20 bis, sect. 2, București
tel./fax 211.32.60; tel. 212.29.27
E-mail: **office@luminatipo.com**
www.luminatipo.com

Informăm cititorii că pot procura orice număr al „Revistei Arhivelor” de la sediul Arhivelor Naționale ale României, Bd. Regina Elisabeta, nr. 49, sector 5, București, telefon: 315.24.46, precum și de la direcțiile județene ale Arhivelor Naționale.

„Revista Arhivelor” publică studii și comunicări de teorie și practică arhivistică, de paleografie, diplomatică, sigilografie, heraldică, miniaturistică și alte științe speciale ale istoriei, studii și articole de istorie bazate pe documente de arhivă, prezentări de fonduri și colecții arhivistice, recenzii și prezentări de reviste și cărți de specialitate, cronici, note și informații bibliografice.

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor. Articolele nepublicate nu se restituie.

ISSN 1453 - 1755

<https://biblioteca-digitala.ro> / <http://arhivelenationale.ro>